

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

ТЕЗИ
міжнародної конференції
**«Україна і Європа: спільність історичної долі
(ціннісний аспект)»**

в рамках міжнародного проєкту Erasmus+ за напрямком
Jean Monnet «Implementation of European values as a basis
of democracy in Ukraine»

16 листопада 2022 року

International Conference
**UKRAINE and EUROPE:
common historical destiny
(value aspect)**

Jean Monnet Module EVADEM

Миколаїв – 2022

УДК 94(477+4)(043.2)

«Україна і Європа: спільність історичної долі (ціннісний аспект)» в рамках міжнародного проекту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine» : тези доповідей наукової конференції «Україна і Європа: спільність історичної долі (ціннісний аспект)», Миколаїв, 16 листоп. 2022 р. / ЧНУ ім. Петра Могили. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2022. – 136 с.

У збірнику містяться матеріали доповідей учасників наукової конференції «Україна і Європа: спільність історичної долі (ціннісний аспект)» в рамках міжнародного проекту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine».

Матеріали публікуються за оригіналами, які представлені авторами. За достовірність викладених фактів відповідальність несе автор.

© ЧНУ ім. Петра Могили, 2022

РОЗДІЛ 1.

ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА УКРАЇНСЬКО-ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ

*Kotlyar Yu. V.,
Doctor of Historical Sciences, Professor,
First Vice-Rector of Petro Mohyla Black Sea National University*

UKRAINE AND EUROPEAN CIVILIZATION

The territory of Ukraine was inhabited a long time ago and there are many myths and legends surrounding it. According to the well-known history of our land, people living here constantly were under the danger to be destroyed. It is no accident that the events of all world wars took and take place precisely on the territory of Ukraine. However, the Ukrainian national spirit is constantly reborn, even after devastating defeats and the loss of statehood.

The Ukrainian Shield (or Ukrainian Crystalline Massif) is a blocky uplift of the crystalline foundation of the East European Platform, which extends within Ukraine along the middle course of the Dnipro in a strip more than 1,000 km long and about 250 km wide. This is the oldest Precambrian structure, which was formed more than 3.6 billion years ago. It stretches from the northwest to the southeast in the middle part of Ukraine, from Belarus to the Sea of Azov. The strip of the Ukrainian Shield captures the following cities of Ukraine: Zhytomyr, Vinnytsia, Dnipro, Kryvyi Rih, Zaporizhzhia and stretches to Mariupol. In width, the geological structure of the Ukrainian Crystalline Shield covers the space from Khmelnytskyi to Kyiv [1].

In the historical context, the Ukrainian Crystal Shield was the shield that protected the European civilization from the eastern hordes and gave it the opportunity to develop relatively calmly:

Pechenegs. The first mention of the conflict between the state of ancient Rus and the Pechenegs is contained in the Nikon Chronicle of 867. According to it, the Kyiv princes Askold and Dir inflicted the first defeat on the Pechenegs in the same year. The final victory over the Pechenegs took place near Kyiv in 1036 under Prince Yaroslav the Wise. In this way, Rus protected Europe from the Pechenegs for 170 years.

Torks. In 1054, a horde of Torks attacked Pereiaslav region, but was defeated by the army of Pereiaslav Prince Vsevolod Yaroslavych, and in 1060 – by the joint forces of princes Iziaslav, Vsevolod, Sviatoslav, sons of Yaroslav the Wise, and Vseslav Briachislavych.

Polovtsians. In 1061–1062, the Polovtsians (or Polovtsy) of Khan Sokal attacked the Pereiaslav principality, defeated the army of Vsevolod Yaroslavych, plundered the Pereiaslav region and returned to the steppe. It was the first incursion of the Polovtsians into Rus. In 1129, Mstislav the Great defeated the Polovtsians and drove them to the Volga and Yaik (Ural). The campaign of Prince Igor of Novhorod-Siverskyi in 1185 against the Polovtsians proved unsuccessful.

Mongol-Tatars. Rus was invaded by the Mongols in 1237–1241 after the defeat on the Kalka River in 1223. During the winter of 1237–1238, the troops of the Mongol Empire conquered the Riazan and Volodymyr-Suzdal principalities and all the northeastern lands of Kyivan Rus. In 1239, the Mongols captured Pereiaslav and Chernihiv, and in December 1240, after a siege, they stormed Kyiv and almost completely destroyed its Upper (Old) City. During the following 1241, the Galician and Volyn lands were conquered. The ruined Ukrainian lands were included in the composition of the Golden Horde, saving the countries of Europe from complete devastation.

Actually, Ukraine also saved Europe in other historical realities:

- Battle of Khotyn in 1621. 40,000 Ukrainian Cossacks and 32,000 soldiers of the Polish-Lithuanian Commonwealth, led by Petro Konashevych-Sahaidachny, defeated a 300,000-strong Turkish army that planned to conquer Europe.
- The Ukrainian rebels in 1917–1921 stopped the export of the Bolshevik World Revolution to Europe with their heroism and self-sacrifice.
- From 24 February 2022, Ukraine once again stood up to protect the entire civilized world from the latest Moscow horde [2].

Thus, for 1155 years, the Ukrainian Crystal Shield is a shield for European civilization, protecting it from destruction by the Pechenegs, Torks, Polovtsians, Mongol-Tatars, Ottomans, Bolsheviks, and the Moscow Horde.

Heads of states should remember the most important historical thesis: «*Modern European civilization exists only because it is protected by the Ukrainian Crystal Shield of indomitable national spirit*».

Sources and Literature:

1. Геологія України. URL: https://geotop.com.ua/geologiya-ukrainy_ua.php (Date of Access: 02.10.2022).
2. Котляр Ю.В. Український кристалічний щит і Європейська цивілізація. DOI:10.13140/RG.2.2.20614.45121. URL: <http://surl.li/dlejeb> (Date of Access: 02.10.2022).

*Ahieieva-Karkashadze V. O.,
Ph. D. in Philology,
Senior Teacher of Department of Theory and Practice of Translation
from English, Petro Mohyla Black Sea National University*

UKRAINE VS RUSSIAN FEDERATION: EUROPEAN VALUES AGAINST MILITARISM AND TOTALITARIANISM

The European Union within its borders aims at promoting peace, providing well-being for its citizens, offering freedom, security and justice without internal borders, combating social exclusion and discrimination, and promoting social justice and protection. All the aims of European Union are laid out in article 3 of Lisbon Treaty, and all its values are found in European Union Charter of Fundamental Rights. European values include: human dignity, freedom, democracy, equality, human rights and rule of law. Current military aggression of the Russian Federation against Ukraine is the true violation of European values, because it violates one of the key European principles – the rule of law.

Russian military aggression against Ukraine that started in 2014 obtained its clear outlines in 2022. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine (MFA) singles out the number of facts that prove that the current aggression was planned in advance. Among the facts we observe are the seizing Crimean Peninsula, and the recognition of the dissociation of the pro-Russian President of Ukraine from fulfillment of his constitutional powers in 2014 as unconstitutional coup. In fact, Crimean Peninsula was seized on 20 February 2014 and the President of Ukraine was dissociated on 22 February 2014 after his fleeing from Kyiv at the result of Revolution of

Dignity. There was also the attempt of Kremlin to create the project (quasi-state) «Novorossiya» in eastern and southern parts of Ukraine in order to destabilize the internal political state in the country. The Russian Federation constantly applied the methods of hybrid de-facto warfare against Ukraine, using such methods as propaganda based on falsifications, pressure (both economic and trade), cyber-attacks, and energy blockades. Kremlin was not aside a continuous violation of Minsk agreements, and, finally, it constantly neglected fundamental norms and principles of international law, the number of bilateral and multilateral agreements, and this fact is clearly defined by not only Ministry of Foreign Affairs of Ukraine but by the whole European Union.

Among the documents and bilateral and multilateral international agreements constantly neglected by the Russian Federation are: Minsk agreements (if to consider the situation between Kremlin and Ukraine since 2014), UN Charter (1945); Helsinki Final Act (1975); Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the UN Charter (1970); UN GA Resolution 3314 «Definition of Aggression» (1974); Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of Their Independence and Sovereignty (1965); Declaration on the Inadmissibility of Intervention and Interference in the Internal Affairs of States (1981); Declaration on the Enhancement of the Effectiveness of the Principle of Refraining from the Threat or Use of Force in International Relations (1987); Budapest Memorandum on Security Assurances related to the Ukraine's accession to the Non-Proliferation Treaty (1994); Agreement on Friendship, Cooperation and Partnership between Ukraine and the Russian Federation (1997); Agreement between Ukraine and the Russian Federation on the Ukrainian-Russian state border (2003). Except violation of the documents and international agreements Kremlin used to inflow Russian troops and weaponry, and violated territorial integrity of neighboring countries such as Moldova and Georgia. These actions of the Russian Federation also state about its neglecting of such principles as peace (inflowing troops and weaponry) and disrespect to the international borders (Moldova, Georgia and Ukraine).

Today the Russian Federation is associated with totalitarianism and militarism. This statement is approved by Irrera D., Associate Professor, University of Catania, and Professor of Political Violence and Terrorism at the OSCE Academy. The scientist states that Europe at the result of

Russia's military aggression on Ukraine obtained a very important lesson, i.e., to reshape the format of relationships with Kremlin. She also mentions about instability in the global system and insists that this instability cannot be endured much longer. Until today the Russian Federation played a dominant role in controlling territories from Belarus to Central Asia. This situation is not compatible with the stable order and it must be changed. This aggression also reminded European Union that energy suppliers are in the world where democracy is not the key political mode, and where the security culture is associated only with self-defense and militarism.

The current military aggression of the Russian Federation against Ukraine is the true example of struggle for independence and freedom. These principles are respected in the European Union and strictly defined legally. As it was mentioned above, this military aggression started in 2014 and continued in 2022. But Kremlin did not expect that European Union, The United States of America and neighboring to Ukraine countries would assist Ukraine in its struggle for European values.

Sources and Literature:

1. 10 facts you should know about russian military aggression against Ukraine [Electronic Resource] // Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. – 2019. – December 19. – Mode to Access: <http://surl.li/divvr>.
2. Minakov M., Irrera D., Emerson M., Sohlman M. How Europe is changed by Russia's war on Ukraine: Three experts [Electronic Resource] / M. Minakov, D. Irrera, M. Emerson, M. Sohlman // Wilson Center. – 2022. – May 6. – Mode to Access: <http://surl.li/divyg>.
3. Ukraine: The European Union, the United States, and the United Kingdom establish the Atrocity Crimes Advisory Group (ACA) for Ukraine [Electronic Resource] // European Union External Action. – 2022. – May 25. – Mode to Access: <http://surl.li/diwtj>.

*Гаргаун Я. І.,
канд. іст. наук, старший викладач кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили*

УКРАЇНА І ЄВРОПА: ПРИКЛАДИ ЦИКЛІЧНОСТІ ІСТОРІЇ

Історія циклічна і світ приречений зіштовхуватися не лише із масштабними загрозами природного характеру, а й загрозами, які будуть нести країни, що свідомо обирають шлях деградації та знищення, ідеології, в яких немає місця гуманності та свободі. Україна зробила свій цивілізаційний вибір на користь демократії, пройшовши нелегкий історичний шлях. При цьому слов'янізована орда протягом декількох століть намагається змінити наш свідомий вибір. У 2022 р. ми отримали чергове підтвердження цьому: вони вкотре намагаються нас завоювати, а ми, як завжди, даємо гідну відсіч.

Натомість незалежна Україна ніколи не брала участь у збройних конфліктах на інших територіях у якості агресора, а лише захищала себе. Сьогодні вона захищає усю Європу, будучи єдиною країною у світі, яка добровільно відмовилась від ядерної зброї. Країна, що відмовилась від головної гарантії своєї безпеки, має сусіда, який живе реаліями ХХ сторіччя та вважає за норму погрожувати, порушувати, анексувати, нищити, вбивати. Як би жорстоко це не звучало, проте увесь цивілізаційний світ не відчуває цього на собі, лише тому, що існує наша країна та наші люди, з чітким відчуттям колективної власності, історичної справедливості та віри у правильність обраного шляху розвитку. Сьогодні українці віддають життя не тільки заради захисту території, а фізично захищають те, що духовно сповідує увесь цивілізований світ [1].

Наразі ми спостерігаємо перехід європейських цінностей від «глибоко стурбованих» до «рішучих», адже Європа вже неодноразово демонструвала свою «глибоку стурбованість».

1. 1917–1918 рр. Радянська влада взялась до своєї стратегії проведення референдумів. Більшовицькі сили спочатку окремо проголосили Донецько-Криворізьку Радянську Республіку, Одеську Радянську Республіку, Радянську Соціалістичну Республіку Тавриди. А вже у 1919 р. об'єднали вказані території в Українську Соціалістичну Радянську Республіку, яка висловила «вільну волю» і 30 грудня 1922 р. стала співзасновницею Союзу Соціалістичних Радянських Республік (з

1936 р. – СРСР). Якби Армія УНР, Галицька Армія ЗУНР, Карпатська Січ та Українська Повстанська Армія отримали хоча б невелику частину міжнародної підтримки і військової допомоги, яку ми маємо зараз, ми мали б зовсім інший світ.

2. 1939 рік. Німеччина навіть спробувала зробити себе «жертвою»: нібито поляки перші напали і німцям довелося просто захищатися (Гляйвіцька провокація). Велика Британія та Франція, звісно ж, висловили велику стурбованість, оголосили війну Німеччині, але до 10 травня 1940 р. жодних активних дій на Західному фронті не вели.

3. 2003 рік. Європа та Україна спостерігали над незаконним російським будівництвом дамби в Керченській протоці, яка впритул наблизилася до українського острова Тузла, а також за постійним продовженням терміну базування російського Чорноморського флоту в українському Севастополі.

4. 2014 р. Європа неодноразово засуджує окупацію українського Криму [2].

На сьогодні, окрім того, що сама історія значно прихильніша до нас, ми також спостерігаємо більш рішучу Європу, яка засвоїла історичні уроки і зрозуміла, що її історична доля склалася би абсолютно іншим чином, якби не Україна.

«Зі щитом, або на ньому» – цей грецький афоризм про рішучість у боротьбі за свої цінності став основою не лише грецького, але й європейського розуміння відваги, патріотизму, громадянського обов'язку. Нині європейським щитом стала Україна. Саме щитом, який захищає від агресії Росії, а не просто буфером, який відділяє від РФ. Тому, що В. Путін не зупиниться в Україні, якщо його не зупинять в Україні. Європі поталанило – українці готові зупинити його, бути щитом, а не буфером. Але Європа має зрозуміти – щит потребує іншого ставлення: активної підтримки, а не пасивного спостереження.

Джерела та література:

1. Україна 2022. Як не втратити свій шанс стати сильною державою. URL: <https://uifuture.org/publications/ukrayina-2022-yak-ne-vtratyty-svij-shans-staty-sylnoyu-derzhavoyu/> (дата звернення 11.10.2022).

2. Як історія повторюється: історичні паралелі. URL: <https://osvitoria.media/experience/use-povtoryuetsya-5-prykladiv-tyklichnosti-istoriyi-yakiv-vrazhayut/> (дата звернення 11.10.2022).

*Коваль Г. П.,
вчитель історії та географії Новосафронівської гімназії
Новоодеської міської ради Миколаївської області*

ЦИРК В ОДЕСІ В 1893–1894 рр.

Історія розвитку людства складається із самих різних подій, процесів, явищ. Життя Одеси також завжди було багатоманітним та багатим на події. Було в ньому велике місце і для цирку. Розглянемо деякі головні моменти в діяльності, будівництві, проблемах цирку в Одесі в 1893–1894 рр. На пароплавлі Добровільного флоту «Росія» з Севастополя мав бути відправлений вантаж в останніх числах лютого 1893 р. до Одеси – цирк Сура, який містив 14 вагонів коней, звірів, домашніх тварин та іншого майна, крім людей [1]. 21 лютого до «Гранд-Готелю» для цирку Сура прибула частина багажу та 30 коней. Із Севастополя 23 лютого виїхала вся трупа з рештою коней та багажем. На 25 лютого було призначено огляд комісією цирку [2]. Будівництво цирку Сура у дворі готелю «Гранд Готель» мало закінчитися 28 лютого 1893 р., оскільки кількість майстрових та робочих годин в останні дні лютого було значно збільшено. Саму будівлю цирку було збільшено майже вдвічі проти колишнього: навіс перед сценою був доданий майже на 20 сажнів і простягнутий до задньої стіни будинку, що виходив на Дворянську вулицю; манеж був зовсім готовий і навколо нього настелена підлога, де мали бути розставлені стільці; вище цього місця, навколо всього манежу влаштовано ложі; ложі ж влаштовані з боків сцени у два яруси (по чотири ложі на кожній стороні); позаду лож та місць за ложами влаштовані амфітеатром ряди лав, а за цими останніми – широкий і міцний бар'єр, що відокремлював їх від галереї, що оточувала всю будівлю цирку. У ширину цирк також був збільшений майже на два сажні, внаслідок чого він мав бути місткістю рівно в півтора рази більшим, ніж був при виставах колишнього цирку Е. Чінізеллі. За всієї грандіозності будівлі директором цирку Суром була звернена особлива увага на зручності для відвідувачів у місцях сидіння, амфітеатрі, на галереї та численних проходах, чому й можна було сподіватися, що тісноти і тисняви, які панували в цирку в 1892 р. вже не мало бути [3].

Розглянемо діяльність іншого цирку – Санценбахера. Роботи з будівництва цирку Санценбахера розпочато в Одесі 21 лютого

Co-funded by
the European Union

(5 березня) 1893 р. Цирк мав освітлюватися 300 калільними та вісьма дуговими лампочками; опалення парове; вентиляція за системою, що діяла у Міському театрі. Стайня – на 60 коней – мала бути влаштована за системою постачальника Берлінського двору Беневера; над стайнею – гардероб, шорні, майстерні. Усі стелі, склепіння, балки та всі частини мали бути зроблені виключно із заліза. Влітку мала діяти вентиляція, регульована спеціальним механізмом. У пожежному відношенні було вжито всіх заходів: мала бути тридюймова труба, від якої розгалужувалися по цирку вісім пожежних гідрантів. Мали бути пристрої для водяної пантоміми, для штучного дощу та інших специфічних ефектів. У всій будівлі цирку не мало бути жодної колони, так що дах і купол (діаметром у 16 сажнів) мали бути без звичайних підпор, а за новою системою (Шведлера). У липні цирк мав бути готовим. Наприкінці лютого власник і будівельник цирку мали виїжджати до Варшави та закордон для огляду кращих цирків та придбання спеціальних пристроїв. Також вели переговори про зняття цирку на 10 років: Саламонський, Чинівеллі, Коре, Кренцер, Шуман та ін. [3].

В Одесі в 1894 р. працювали великі цирки Саламонського, Чинізеллі, Ренца [4]. У місті на початку березня цього року багато хто переймався питанням: «Чи приїде до нас цирк?».

Коротко оглянемо діяльність цирків, їх плани, настрої, взаємодію з іншими людьми та установами. Доказом успіху цирків могла бути історія з Саламонським в Одесі. Важко було знайти ще такого підприємця-капіталіста, який би діяв так рішуче. Коли йому не сподобався кам'яний цирк Санценбахера – скликав людей, сплатив усім до копійки, поклав речі – і поїхав до Москви. Та один підйом цирку коштував до десяти тисяч рублів. Це була дуже велика сума. В Одесі також виникало питання, чи повернеться Саламонський в Одесу. Це підлягало деякому сумніву. «Старий» Саламонський був людиною з «характером». В місті розповідали, що коли йому не сподобався прийом у новому цирку, то він вважав за краще сплатити власнику будівлі неустойку в три тисячі, аби не мати справу ні з «конденсацією», ні з паровим опаленням, ні з протягами. Найкурійознішим було те, що при існуванні в Одесі спеціального цирку, що не згорав, одесити ризикували залишитися абсолютно без цирку. З одного боку, Санценбахер ніяк не міг зважитися віддати будинок солідному антрепренеру, а з іншого – Кізовська боялася влаштувати цирк у «Гранд-Готелі», через

конкуренцію з боку Санценбахера. Єдиний результат – було зійтися обом. Але навряд чи Кізовська могла тоді зварити пиво з Санценбахером, хоча в нього був пивоварний завод. На думку одного одесита, треба було перетворити обидва цирки в танцювальні класи [4]. Звичайно, цирк Санценбахера ретельно перевірявся самими різними комісіями та посадовцями. Новозбудована будівля цирку Санценбахера 5 (17) березня була оглянута особливою комісією, під головуванням одеського градоначальника генерал-лейтенанта П. А. Зеленого, що складалася при градоначальнику з архітектора Бернардацці, архітекторів Домбровського та Прокоповича, будівельників цирку архітектора Влодека та інженера Гельфанда, одеського поліцеймейстера полковника Буніна та ін. Будівлю було знайдено комісією цілком задовільною [5]. У цирку Санценбахера 10 (22) березня, о 8 год. вечора, була проведена проба електричного освітлення. Весь цирк був освітлений. Проба виявилася вдалою. Були присутні: архітектор Влодек та багато інших, які оглянувши всі приміщення, знайшли світло відповідним [6]. Пам'ять про Санценбахера зберігалася довгі роки у назві його пивоварного заводу.

В Одесі в середині 1925 р. було відновлено і запущено в роботу найбільший пивоварний завод, колишній Санценбахера. Завод не діяв з початку Першої світової війни [7]. Під час Другої світової війни в Одесі був VIII Район поліції, що знаходився на території пивзаводу № 1 (колишній Санценбахера) за адресою Ботанічний провулок, 9 [8].

Таким чином, ми бачимо, цікаву конкурентну та плідну роботу цирків в Одесі в 1893–1894 рр.

Джерела та література:

1. Одесский Вестник. 1893. № 53 (26 февраля (10 марта)).
2. Там само. № 51. (24 февраля (8 марта)).
3. Там само. № 54. (28 февраля (12 марта)).
4. Одесские Новости. 1894. № 2890. 6 (18) марта.
5. Там само. № 2891. 8 (20) марта.
6. Там само. № 2894. 11 (23) марта.
7. Пролетарий. 1925. № 168 (584). 25 июля.
8. Одесса. 1943. № 182 (394). 7 августа.

Lymar M. Yu.,
Ph. D. in Political Sciences,
Senior Teacher of Department of Theory and Practice of Translation
from English, Petro Mohyla Black Sea National University

TRANSATLANTIC PARTNERSHIP IN ASSISTING UKRAINE AS THE DEFENDER OF EUROPEAN VALUES

Russian military aggression against Ukraine (de-facto, *the undeclared full-scale war* that is recognized by the international community) aimed at occupying parts of its territory started not on 24 February 2022. The military invasion we observe today is a well-planned act formed years ago. Actually, it started in 2014 and obtained the clear outlines, when Russia sneakily attacked the territory of Ukraine on the night of 23-24 February 2022.

From its first days, the Russian invasion of Ukraine has made the certain impact on Europe. European countries have changed their attitude to the question of security and defense. Russian aggression has also reminded the EU that energy suppliers are in the world where democracy is not the key political mode, and where the security culture is associated only with self-defense and militarism. Now, Europe will face the challenge, – social, political and economic costs, – and it must be ready to this.

Despite the difficulties faced by European countries, they welcomed more than four million refugees from Ukraine in the first months of the full-scale Russian invasion. That even caused the voices that it was a form of positive discrimination compared to the treatment of refugees from Africa and Asia, as most Ukrainian refugees were on the territory of Europe without legal formalities getting income maintenance, access to public education, social services and healthcare [3].

Perhaps such excessive sentiments could be rightful, but it must be emphasized the exceptional role of Ukrainians in the defense not only of their own country, but also the territory of Western Europe. Sharing a common historical and cultural heritage with European nations, Ukraine boldly stands for the protection of European values, including the ideological unity of the European region, the protection of the natural right of peoples to safe development, and the sovereignty and indivisibility of the countries formed by them within the borders defined by the international legal order. According to Ukrainian historian Yuriy Kotlyar, it also happens

due to the historical role of Ukraine, whose territory is essentially a geological and geopolitical shield of European civilization, which has been defending it from destruction by the Pechenegs, Turks, Polovtsians, Mongol-Tatars, Ottomans, Bolsheviks and by «the Moscow Horde» [1]. In fact, the Ukrainian Shield (or Ukrainian Crystalline Massif) in the historical context was the shield that protected European civilization from the eastern hordes and enabled it to develop relatively peacefully. Currently, Ukrainian soldiers are heroically defending not only their country, but also the future of all of Europe, rallying the transatlantic community around them. Thus, we can claim that assistance of Europe to Ukraine today is not just indisputable, but also absolutely justified.

Karen Donfried from the U.S. Department of State stresses that Ukraine's struggle for its independence and unity has become a factor in uniting Europe and the entire international community, which resolutely rise «defending the rules-based international order that has brought unprecedented peace and prosperity not only to Europe, but to the world» [4]. In this way, the peoples of Europe not only demonstrate to the whole world the power of their ideals, protecting the innocent victims of Russian armed aggression, but also show their readiness to stand for common security.

In mid-June 2022, President Joseph Biden spoke on behalf of the United States and NATO allies, who are more decisive about military support for Ukraine, regarding further financial and armed assistance to Ukraine. In fact, U.S. officials, political scientists and researchers are well aware that much is at stake for the United States and Europe in Ukraine. Taking the hesitancy of some European actors, the United States exerts moderate pressure, aware of the fact that only coordinated actions of international partners and multilateral external efforts can help Ukraine to speed up the victory, which will be both a victory for the United States and a triumph of European values.

The 2022 NATO Summit in Madrid became a new starting point for not only strengthening the transatlantic cooperation, but assisting Ukraine as well. Having witnessed the brave, determined and self-sacrificing resistance of the Ukrainian people against external military aggression, the transatlantic partners are inspired by the reality of victory over the state that until recently was considered one of the strongest in the world. NATO members announced that they will support Ukraine with non-lethal weapons, contribute to the defense of its integrity and sovereignty and, no

less important, make «efforts on its path of post-war reconstruction and reforms» [2].

Today, the transatlantic community became more united. Transatlantic partners are looking for mutually convenient and acceptable ways to support Ukraine and protect their national interests. At the same time, they are increasingly convinced that a peaceful and safe future of Europe is impossible without Ukraine, its victory in the struggle for such European values as freedom, equality, the right to self-determination, after all, the right to a safe life, cultural development, respecting historical roots and cultural heritage.

Sources and Literature:

1. Котляр Ю. В. Український кристалічний щит і Європейська цивілізація // Petro Mohyla TV, YouTube. 2022. URL: <http://surl.li/divzt>.

2. Madrid Summit Declaration issued by NATO heads of state and government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Madrid 29 June 2022 // North Atlantic Treaty Organization. 2022. July 22. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm.

3. Minakov M., Irrera D., Emerson M., Sohlman M. How Europe is changed by Russia's war on Ukraine: Three experts // Wilson Center. 2022. May 6. URL: <http://surl.li/divvyg>.

4. U.S. policy on Russia, Ukraine, and Europe // U.S. Department of State. 2022. June 8. URL: <http://surl.li/divvuy>.

dr Tomasz Matuszak

Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim

WSPÓLNA HISTORIA – WSPÓLNA PAMIĘĆ. KILKA UWAG O ŹRÓDŁACH I WSPÓŁPRACY INSTYTUCJI POLSKICH I UKRAIŃSKICH

W sieci polskich archiwów państwowych, jak i archiwach ukraińskich, odnaleźć można wiele świadectw wspólnej historii obu narodów. Wielowiekowe życie obok siebie, przenikanie się kultur i religii, skutkowało licznymi źródłami archiwalnymi, jakie w charakterze spuścizny

dokumentacyjnej znajdują się obok archiwów, także w bibliotekach i muzeach obu państw. Wśród nich znaleźć możemy listy, fotografie, pamiętniki i wspomnienia, a przede wszystkim bardzo dużo dokumentów o charakterze urzędowym. Często są to druki, począwszy od formularzy ewidencyjnych i legitymacji, poprzez podania do władz oraz instytucji zarówno w kwestiach socjalnych, religijnych, politycznych i ekonomicznych. Wiele z tych dokumentów jest doskonałym świadectwem budowania tożsamości obu narodów, które wybiły się lub walczyły o prawo do samostanowienia i niepodległości.

W zasobie Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim znajdują się dokumenty dotyczące pobytu ludności ukraińskiej, która znalazła się na terenach tzw. «ziemi piotrkowskiej» w wyniku ważnych wydarzeń historycznych. Archiwalia związane z pierwszym napływem ludności ukraińskiej do Piotrkowa Trybunalskiego i okolicznych miejscowości, związana jest z migracją okresu wojny lat 1914-1918. Dokumenty dotyczące uciekinierów przed działaniami militarnymi z terenów Wołynia, w tym Łucka i Czartoryska, ukazują trudne historie ludzi, a nierzadko całych rodzin, których koleje trudnego losu rzuciły daleko od rodzinnych stron. Bez względu na to czy byli oni cywilnymi uchodźcami, czy żołnierzami którzy z różnych względów znaleźli się na ziemiach polskich, ich cząstkowe historie stanowią ważny obraz, wpisujący się we wzajemne relacje pomiędzy sąsiadującymi narodami. Uchodźcy, którzy w dużej mierze znaleźli mieszkania w gospodarstwach wiejskich na terenie ówczesnego powiatu, cierpieli takie same niedostatki żywieniowe i trudności sanitarne oraz szereg innych niedogodności, co ludność polska. Nieco światła na te zagadnienia rzucają listy osób ewakuowanych oraz zestawienia zgłaszających chęć powrotu w rodzinne strony. Świadectwa o powyższym można znaleźć w zespołach archiwalnych akt gmin, m.in.: Grabica, Podolin, Uszczyn czy Woźniki. Napotkać w nich można informacje na temat osób żyjących samotnie, jak i rodzin wielodzietnych. Dzięki imiennym listom uchodźców, sporządzonych nierzadko w języku niemieckim stanowiącym wówczas język urzędowy, poznać można losy tych ludzi. Jest to zarazem doskonały materiał do prowadzenia badań o charakterze statystycznym, socjologicznym, ekonomicznym czy poszukiwań genealogicznych. Wiele interesujących materiałów z okresu I wojny światowej znajduje się również w zespole aktowym *K. u. K. Kreiskommando in Piotrkow*.

Wraz z zakończeniem działań zbrojnych zwanych potocznie «wojną polsko-bolszewicką» 1919-1920, na wspomnianej «ziemi piotrkowskiej»

znalazła się również duża grupa żołnierzy ukraińskich, która została internowana i ulokowana w obozach, m.in.: Strzałkowie, Szczypiornie, Kaliszu i Toruniu. Także w Piotrkowie Trybunalskim funkcjonował Obóz Internowanych nr 11, działający w okresie grudzień 1920 – styczeń 1921 roku. Przebywało w nim według różnych danych od 370 do 540 internowanych żołnierzy Ukraińskiej Republiki Ludowej. W późniejszym okresie czasu, do Piotrkowa Trybunalskiego trafiali również uciekinierzy, szukający schronienia przed represjami politycznymi ze strony komunistów. Materiały związane z ich pobytem, jak i asymilacją z miejscową ludnością w okresie II Rzeczypospolitej, odnaleźć można m.in. w zespole akt *Starostwo Powiatowe Piotrkowskie*. Wśród szczególnie interesujących archiwaliów znajdują się także te, związane z działalnością Ukraińskiego Komitetu Centralnego w RP w latach 1934-1937, czy akta osobowe osób deklarujących narodowość ukraińską (w tym liczne karty rejestracyjne i fotografie).

Powyżej jedynie zasygnalizowane zagadnienia i materiały archiwalne, często wykorzystywane są we wspólnej działalności realizowanej przez Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim i instytucje ukraińskie. Wśród nich wymienić należy przede wszystkim Państwowe Archiwum Obwodu Mikołajowskiego, Państwowe Archiwum Obwodu Rówieńskiego, Narodowy Uniwersytet im. W. N. Karazina w Charkowie, Czarnomorski Narodowy Uniwersytet im. P. Mohyły w Mikołajowie i inne instytucje o charakterze naukowym i kulturalnym. Wiele z podejmowanych działań ma charakter przede wszystkim naukowy, służący wspólnej wymianie myśli i poglądów naukowców, archiwistów i historyków obu krajów na temat źródeł archiwalnych i wykorzystaniu ich w prowadzonych badaniach. Zadania te realizowane są m.in. przez Ukraińsko-Polski Naukowo-Badawczy Instytut działający przy Czarnomorskim Narodowym Uniwersytecie im. P. Mohyły w Mikołajowie. Inną formą popularyzacji wspólnej historii, poprzez budowanie wspólnej pamięci są wystawy i towarzyszące im katalogi, dostępne także online, które poza prezentacją kopii archiwaliów służą w realizacji procesu dydaktycznego młodzieży szkolnej w Ukrainie, jak i obecnej znajdującej schronienie w obliczu rosyjskiej agresji w Polsce. Na zakończenie zaznaczyć należy, że wspólna historia zapisana jest w źródłach archiwalnych, które służą budowaniu wspólnej pamięci obu narodów, w różnych aspektach i na różnych płaszczyznach.

*Міронова І. С.,
д-р іст. наук, професор,
завідувачка кафедри історії ЧНУ ім. Петра Могили*

ЦІННІСНИЙ ПІДХІД У ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ

Сучасні українські історики здійснюють важливі кроки на шляху до інтеграції у європейський науковий процес. Орієнтація на цінності (аксіологічний підхід) є визначальним аспектом у методології дослідження та методиці викладання історії. Формування духовних, моральних, естетичних цінностей є основним завданням у формуванні особистості [1, с. 138].

Сьогодні Україна переживає найрадикальнішу трансформацію суспільства. Відбувається важкий і болісний процес переосмислення системи цінностей. Різко зріс інтерес до історії, наочно розмежувались оптимістичний і песимістичний підходи до історичної спадщини.

Аксіологія (від грецького – «ахіа» – «цінність») – це філософське вчення про природу цінностей, їх місце в реальності і структурі ціннісного світу. У центрі аксіологічного мислення знаходиться концепція взаємозалежного, взаємодіючого світу. Вона стверджує, що наш світ – це світ цілісної людини. Тому важливо навчитися бачити те спільне, що не тільки об'єднує людство, а й характеризує кожен окрему людину [4, с. 28].

Ціннісний підхід в історичній науці був ініційований на межі XIX–XX ст. баденською школою неокантіанців у Німеччині. Суть цього методу пізнання, на думку німецьких філософів, полягає у віднесенні об'єктів, що вивчаються, до тих чи інших цінностей, завдяки чому й здійснюється відбір об'єктів та їх оцінка. Серед безумовних цінностей людського буття називаються цінності науки, мистецтва, моралі, права, державності, релігії [2, с. 17].

У XX ст. відбулися глибокі зрушення у світовій історичній науці, пов'язані з переоцінкою її пріоритетів. Дві світові війни, загроза загибелі людства внаслідок екологічної катастрофи – це далеко не повний перелік факторів, що викликали різкий поворот дослідницьких інтересів до людини як суб'єкта історії. Переорієнтація багатьох істориків у середині XX ст. із соціально-економічних проблем на вивчення культури та соціальної психології була не випадковістю, а

відображенням загальної тенденції до гуманізації історичної науки, до вивчення людини як головного творця історії.

Із 50-х рр. ХХ ст. у Європі та США утворилися наукові течії, близькі за напрямком до «Школи «Анналів» М. Блока та Л. Февра. Ці течії вплинули на появу різних варіантів «нової економічної історії», «нової політичної», «нової соціальної» та інших напрямків історії, що сформувалися у 1960–70-ті рр. У 1970–80-х рр. група «анналістів» (Ж. Ле Гофф, Ж. Дюбі, Е. Леруа-Ладюрі) виступила за створення «нової історичної науки». До її найважливіших здобутків, на думку Ж. Ле Гоффа, можна віднести народження нової дисципліни – культурної антропології, завданням якої є вивчення світу уявлень людей минулих епох.

Таким чином, центральна тема історії перемістилася з оточуючих людину обставин на людину в історично конкретних обставинах. На зміну проблем економіки та демографії прийшли проблеми культури та емоційного життя; вплив соціології, політичної економії та демографії витіснено впливом символічної та соціальної антропології та психології; центр важелю у вивченні історії перенесений із груп на індивіда [5, с. 133].

Індивідуалізація особистості сприяла виділенню соціальних цінностей, серед яких можна виділити найбільш значущі: економіко-трудова – визначальні цілі та смисли господарської діяльності; політичні – такі, що задають цілі та межі використання влади; моральні – детермінуючі форми взаємовідносин людей, їх зв'язків один з одним і з суспільством. Специфіка ціннісного підходу полягає в тому, що він дозволяє інтегрувати три основні виміри людського буття – тип співвідношення людини і суспільства, характер культури, тип соціальності, кожен з яких є взаємопов'язаним та впливає один на одного [5, с. 137].

Серед численних проблем, які стали хвилювати населення нашої країни, значної актуальності набула специфічна форма суспільної свідомості і поведінки людей, що охоплює знання, розуміння і ставлення людей до історичного минулого і його можливого відображення у майбутньому. Ґрунтовне вивчення істориками цього феномену дозволило сформувати уявлення про історичну свідомість, історичну пам'ять, які виявилися досить суттєвими характеристиками способу життя людей і які багато в чому визначають їх настрої і наміри,

опосередковано впливають на характер і методи розв'язання суспільних проблем. Українське суспільство періоду незалежності, за висловом О. Удода, стало «історичним», «хворим на історію», болісно реагуючим на будь-які проблеми, що пов'язані з його минулим [3, с. 3].

Характеризуючи стан історичної пам'яті українського народу, необхідно констатувати наявність чітко окресленої сукупності ідей, поглядів, уявлень, почуттів, настроїв, що відображають сприйняття і оцінку минулого в усій його різноманітності, що характерне як для українського суспільства в цілому, так і для різних соціально-демографічних, соціально-професійних, етносоціальних груп, окремих людей. Важливе значення має особиста історична пам'ять. Суспільство пам'ятає національних героїв, геніїв, талантів та їх діяльність, але відомості про мільйони людей зберігаються в пам'яті тільки близьких, рідних, друзів. На жаль, більшість українських громадян мають дуже приблизне уявлення про своє генеалогічне дерево. Недостатньо пропагуються можливості архівних документів, метричних книг, записів відділів РАГС для відновлення генеалогії родів. У результаті особистий зріз історичної свідомості залишається слабо розвиненим, а це, в свою чергу, підриває основи більш високих моральних цінностей та почуттів – патріотизму, гордості за свою країну, готовності захищати і відстоювати її інтереси [3, с. 3].

У формуванні історичної пам'яті зростає роль історії і власне українського народу. М. Драгоманов у 1873 р. писав: «Українська нація ще не виступила з Росії і сама себе ще не знає, їй потрібна ще наукова і літературна праця, щоб пізнати саму себе». За останні 139 років мало що змінилося у цьому відношенні. Вплив суспільства, держави, соціального замовлення на історичну науку є, спостерігається, а зворотного – впливу історіографії на громадянське суспільство – ще суттєво не відчувається. Значна частина населення України, на відміну від європейських народів, ще національно не усвідомлена. Ця частина населення має одержати правдиву інформацію про нашу історію. У свідомості населення України необхідно утвердити тисячолітні традиції української державності. Тоді не будуть сприйматися заяви нашого сусіда-ворога про те, що Україна взагалі не держава і ніколи не мала державотворчого досвіду.

Сучасна Україна як модерна держава-нація долає складний шлях «привласнення» свого минулого, відтворення українського історичного

канону. Ця складна за своєю внутрішньою сутністю трансформація великою мірою є процесом деконструкції системи імперсько-радянських міфів, закорінених у пам'яті українців. У спільну свідомість більшості громадян України інтегроване імперсько-радянське трактування національної історії. Демонтаж цих міфів, заміщення їх національними образами минулого має артикулюватися як пріоритетне завдання державної, офіційної політики пам'яті та ідентичності. На протипагу імперсько-радянського міфу східнослов'янської єдності, у колективній пам'яті українських громадян мають утверджуватися історичні україноцентричні образи національної історії, а саме: Україна має свою неповторну історію [3, с. 5–7].

Аналіз сучасного стану історичної пам'яті та культури історичного мислення спонукає до окреслення стратегічних орієнтирів та шляхів подальшого просування українського суспільства до ствердження європейських цінностей у галузі історичної свідомості.

Джерела та література:

1. Берека В. Новітні підходи в методології та методиці викладання історії в Україні // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія «Історія». 2017. Вип. 1, ч. 2. С. 134–139.
2. Крижко В. Антологія аксіологічної парадигми освіти. Навч. посібник. Київ: Освіта України, 2005. 440 с.
3. Удод О. Історична пам'ять в Україні та європейські цінності // Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика. 2009. Вип. 15 (2). С. 3–10.
4. Удод О. Аксіологічний (ціннісний) підхід у викладанні історії // Історія в школах України. 1999. № 3. С. 27–30.
5. Фролов И. Ценностный подход в изучении истории // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Серия: Социальные науки. 2009. № 2 (14). С. 133–137.

Петрова Н. О.,
*канд. іст. наук, доцент кафедри археології, етнології
та всесвітньої історії,
заступник декана факультету історії та філософії з наукової роботи
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова;
старший науковий співробітник
відділу дослідження соціо-демографічних
та правових аспектів Голодомору-геноциду
філіалу «Інститут дослідження Голодомору»
Національного музею Голодомору-геноциду*

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ ТА ФІКСАЦІЇ СПОГАДІВ СВДКІВ ГОЛОДОМОРУ НА ОДЕЩИНІ

В сучасній історичній науці надзвичайно важливим є використання новітніх технологій для збору та систематизації даних. Цифрові технології поступово стають необхідним інструментом для фіксації та опрацювання джерел. Для дослідження таких тем, як злочини тоталітарної системи, в тому числі руйнівних наслідків Голодомору, що призвели до трансформації, деформації традиційного українського суспільства, до зникнення більшості унікальних явищ української традиційної культури, зокрема в повсякденному житті, обрядовості, ментальності ефективним є використання новітніх цифрових засобів фіксації інформації у вигляді спогадів. В сучасних наукових дослідженнях вже неодноразово наголошувалось на загальних тенденціях, що призвели до трансформації традиційної культури, але ми вирішили дослідити регіональний контекст цих аспектів. Більшість документів для дослідження перебігу подій років Голодомору в окремих районах Одещини знищено ще в радянські часи, тому головним і майже єдиним джерелом дослідження є отримані в результаті експедиції ОНУ імені І.І.Мечникова усні свідчення опитаних свідків Голодомору 1932-1933 рр. в Миколаївському р-ні на Одещині (за сучасним адміністративним поділом: Березівський р-н), ці матеріали частково оприлюднені у монографії «У скорботних 1932–1933 роках» [1] та низці наукових публікацій [2; 3; 4; 5; 6]. Збір спогадів-свідчень проважився з використанням цифрових технологій, а саме: аудіо фіксація, фото фіксація, відео записи. Зібрана цифровими

Co-funded by
the European Union

засобами під час спілкування з свідками Голодомору інформація про ті страшні події є безцінною. Переважна більшість опитаних нами свідків народилися на початку 1920-х років, їхні розповіді є емоційними і саме відео записи передають ці емоції навіть зараз, коли вже пройшли роки і цих людей немає серед живих. Натомість отримані дані не завжди були повними, хоча на все життя в пам'ять цих людей закарбувались спогади про те, як їх багатьох, разом з батьками виселяли з жител, забирали майно, відбирали будь-які запаси зерна та продуктів. Зафіксовані відео та аудіо свідчення дали можливість розглянути цілу низку питань щодо механізму здійснення політики Голодомору, простежити культурно-побутові деформації. [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8].

Так, частково нам вдалося реконструювати процес *«розкуркулення»*, примусової колективізації та хлібозаготівлі, що призвело до занепаду, а в подальшому і до фактичного знищення традиційного способу життя та господарювання українського селянства, мало негативний вплив на родинні стосунки, моральний стан суспільства. Так, свідки згадують, що до колгоспів людин *«йшли»* добровільно-примусовими методами – *«хто добровільно, а хто під нагайку»*... Представники влади погрожували: *«якщо не підеш [в колгосп] не пустимо навіть по вулиці ходити»*[1, с. 231; 3, с.134; 5, с. 70]. Та навіть тих, хто віддавав все що мав, висилали з сіл. *«Ось мій дідусь був хазяїн: мав скотину, сімю велику. Їх багато було. Він ячменя заховав, а коли колективізація пішла, він все віддав, геть усьо віддав, но все рівно його відправили на висилку. Там на висилці він і помер»* [1, с. 232; 3, с. 134; 5, с. 71; 7; 8].

Одним з жахливих та страшних методів було покарання було розлучення родини: *«у дідуся і баби нічого не було, була тільки землянка – їх розкулачили. Прийшли до хати, все що було забрали, винесли геть усе, це вони колгоспи створювали. Вони діду з бабою не розришали разом жити, баба з дочкою переїхала до Андрієво-Іванівки, а дід там залишився, там вимушений був піти до колгоспу»*[1, с. 232; 3, с. 134; 5, с. 71; 7; 8]. Ізуйтських вчинків у влади було достатньо, свідки згадують, що *«Було в селі таке, що півхати зерна, а в другій половині люди з голоду пухли та вмирали, і не могли взяти звідти зернину адже залякані були, бо знали, що прийдуть поб'ють, і ще й з хати виженуть»* [1, с. 232; 5, с. 71]. *«Ходили забирати зерно місцеві – загон-отряд з комсомольців. Комсомольці жили хорошо, ходили з гармошкою, веселилися, співають, гуляють. Повну підводу везуть*

Co-funded by
the European Union

барахла, собирали на підводу та й везли» [1, с. 232; 5, с. 71]. Аморальним та жахливим було те, що серед членів бригад були свої - місцеві, імена яких ще до сьогодні пам'ятають. «Вони заїжджали прямо бригадами. Людка Токаренчиха, Чумак, Федос – я всіх ще помню. Подошли вони вже. Запирали, і батька мого запирали, заставляли танцювати «яблучко», били. Наші, наші, сільські. Приїжджали, музика грала, з флагами такими красними... Хто пішов раніше до колгоспу, ще в 31-му році, то в тих худобу не забирали, а кого заставляли, то все забирали» [1, с. 232; 5, с. 71; 7; 8].

Штучність Голодомору визнає переважна більшість опитаних нами свідків, вони звинувачують у цьому владу. *«Я вважаю, що причиною була влада.... може, їм те зовсім і не треба було, може, вони виїхали за село і викинули те, що узяли, але щоб я остався голодний і холодний. Ті, хто зробив колгосп, ті й голод зробили».* [1, с. 233; 5, с. 71]. Жахливими є свідчення про те, що люди навіть не мали необхідної або достатньої кількості одягу: *«Голі й босі були, нема що передіти. Візьмеш платок, обв'яжешся, приходе міліціонер з бригадиром та й питає: «Чого ви дома? Чого не на роботі?», «А що я цілий тиждень в одному платті ходила. Тепер постірала, та й не маю що вдіти, у мене тіки перед закритий, а зад голий».*[1, с. 234; 3, с. 136; 5, с. 71; 6, с.345; 7; 8]

В пам'ять людей назавжди закарбувались механізми хлібозаготівлі та її трагічні наслідки. Свідки зауважують, що виконавцями відбирання у людей зерна і продуктів харчування були *бригади*, які не обмежувалися відбиранням тільки зерна, а забирали практично все: продукти харчування, одяг, хатне начиння, господарський реманент тощо. *«Бригади ходили і забирали все. Я вважаю, що хотіли, щоб весь народ наш вимер».* *«Їх супроводжували комсомольці, підвода, грузчики».* [1, с. 235; 5, с. 72; 7; 8] Члени бригад самі визначали хто куркуль та керувались власним розумінням щодо виконання доручених завдань і досить часто задовольняли свої потреби насамперед у продуктах харчування. *«Старший був, з сільської ради. А ходили комсомольці, біднота ходила, ті, що ледарі, ті йшли у бригади»* [1, с. 235; 5, с. 72; 7; 8]. Не випадково люди оцінювали дії таких бригад не як виконання державної «програми» з хлібозаготівлі, а як наслідок існування в країні безвладдя: *«безвладдє було»*[1, с. 235; 5, с. 72].

Спогади респондентів дають підстави стверджувати, що нищівна хвиля Голодомору негативно вплинула на традиційну культуру,

Co-funded by
the European Union

відбувся занепад традиційних видів господарської діяльності, розвинуті для нашого регіону вівчарство, ткацтво навіть в повоєнний час не відновились до рівня 1920-х рр, а майже всі виготовлені до Голодомору ткацькі вироби були конфісковані: *«Знаю, що ходили..... з стенив здирали коври шерстяні. Знаю, що батьків брат приніс коври, такі красиві були, квітками, розами. Та мама вчепила, в нас старий був. А вони зі стінки зняли та забрали»* [1, с. 237; 3, с. 136; 5, с. 73; 7; 8]. Внаслідок розкулачення були конфісковані верстати і подальший розвиток та збереження традицій ткацтва було доволі ускладнено: *«коли нас розкулачили в кінці 33 року, забрали верстат. Все забрали»* [1, с. 237; 3, с. 136; 5, с. 73; 7; 8].

Переважна більшість опитаних нами свідків, зокрема жінок, зауважують, що після остаточного утвердження радянської системи та Голодомору ткацтво не відроджується, а навпаки – остаточно занепадає: *«перестали ткати у радянські часи – у 1928-30-х роках. Коли стали колгоспи – позакидали верстати»* [1, с. 237; 3, с. 136; 5, с. 73]. Це призвело до того, що опитані свідки ще пам'ятали технологію виробництва ткацьких виробів, процес переробки конопель, натомість вже наступном у поколінню ці вміння не передали.

У сфері *духовної культури* у ці роки простежуються суттєві руйнівні зміни. Виконання традиційних обрядів максимально звузилось. Навіть у таких стійких і найбільш поширених обрядах як родинні спостерігаються помітні деформації, ще з початку розкуркулення, колективізації обрядовість максимально спрощується, розповіді про обряди середини 1930-х років слід сприймати як відображення тенденції, спричиненої Голодомором, відходу від обов'язковості дотримання обрядовості, яка продовжувалася й у повоєнний період.

Жахливі та кардинальні зміни сталися у поховальному обряді, померлих у більшості випадків не ховали за обрядом, а закопували інколи навіть у хаті. Маємо численні свідчення про колективні поховання людей у великих ямах, жахливі спогади про те, що до таких поховань потрапляли ще живі люди: *«Я дивлюсь: одного закривали, а він ще живий, щось говорить, шепчеться, плямає губами, та на це не обрацали вніманія»* [1, с. 240; 3, с. 136; 5, с. 74]. Зібрано чимало свідчень про поховання померлих за межами кладовищ, так звані склепи, братські могили, як кажуть свідки, вже після голодомору їх перезахоронили на кладовищі. Жахливими є розповіді про те, як люди

помирали в своїх оселях і там їх і закидали у підвалі хати, або цілими родинами ховали людей коло хати, не одвозили даже на кладовище [1, с. 241; 3, с. 136; 5, с. 74; 7; 8].

Зафіксовані спогади про те, що влада (місцева) навіть не дозволяла дізнатись, де знаходилось поховання, про яку обрядовість можна говорити? *«Давали підводу і давали по 2-4 чоловіка, щоб вивозили на кладовище і хоронили в яму, ніхто і не знав, де і хоронять, он сусід був та бачив, де хоронили, і ото говорив, що скидали всіх: і мертвих, і таких, хто ще ледве дихав. А ще й ганяли тих, хто там був, щоб ніхто не знав, де ховають»*[1, с. 240; 3, с. 136; 5, с. 74; 7; 8].

Важливий етап переходу душі у світ пращурів в таких умовах не міг бути виконаний згідно традиції, було унеможливлено омивання небіжчика, нарядження, відспівування, оплакування, поминальні обіди. Як свідчать очевидці, інколи небіжчиків загортали в ряднину, по можливості намагалися декого поховати в матках (плетева з комишу), інколи яму навіть не могли гарну (глибоку) викопати, так запорпували та присипали, а поминки робили пізніше, *«коли вже було з чого»* [1, с. 240; 3, с. 136; 5, с. 74; 7; 8]. Маємо інформацію про те, що тим, хто копав [ями], віддячували - давали по коржові. Люди навіть не мали можливості та сил поставити хреста на могилах.

Події 1932-1933 років негативно вплинули на моральний стан суспільства. Цинізм і подвійні стандарти у діях радянського режиму, на жаль, стали орієнтиром для багатьох селян, для яких пограбування, крадіжки, доноси ставали одним з засобів виживання. За надзвичайно короткий термін радянський режим створив таку ситуацію, за якої чимало людей, щоб не загинути, вдавалися до радикальних заходів кримінального характеру. В своїх спогадах свідки зазначають, що *«нас вчили зразу: не вкрадеш - не проживеш»*. *«Виживали, багаті і ті, хто міг щось украсти, помирали найбільше старі і немічні, а молоді виживали, ото шукали, молоде находило. Сильне було воровство, коли і в багатих, і в колосні крали коней, корів і хліба, а ми що украдемо, так і проживемо»*. [1, с. 242; 2; 3, с. 136; 5, с. 74; 7; 8]

У роки Голодомору з'явились неприродні для традиційної кухні українців *страви*, хоча те, що доводилось людям споживати не можна назвати їжею: *дикоростучі трави, коріння, кора і листя дерев тощо; відходи виробництва продуктів харчування, зерна, продуктів городництва, технічних культур; м'ясо свійських і диких тварин, м'ясо*

Co-funded by
the European Union

мертвих домашніх тварин і навіть мертвих людей. [1, с. 243-246; 3, с. 137; 4; 5, с. 74; 7; 8] Олекса Різників, влучно назвав це «їдло».[9]

Найжахливішими і нелюдськими були випадки канібалізму. Назавжди закарбувались у пам'ять свідків випадки, коли матері вбивали своїх дітей. Маємо свідчення й такого характеру: *«У сусіда була корова, він з жінкою, бувало, давали мені молока, а потів він сказав моїй матері: «Не пускай до мене своєї дівчини, бо я її можу з'їсти».* [1, с. 248; 3, с. 137; 7, с. 75; 7; 8]

Відео та аудіо свідчень використовуємо в початковому та виховному процесах під час проведення занять та виховних заходів з метою вшанування пам'яті жертв Голодомору. З використанням цих матеріалів було створено відеоролік до Дня пам'яті жертв Голодомору. Отримана від свідків за допомогою сучасних цифрових методів інформація є надзвичайно важливою, назавжди зафіксовані для мабутніх поколінь свідчення про те, що серед опитаних нами людей не було тих, хто у ті роки не бідував і не голодував. Переважна більшість свідків Голодомору визнають, що винуватцем Голодомору була тодішня радянська влада, і не тільки місцева. Зазначимо, що опитані свідки зазначають своє знання про те, що Голодомор був штучним наслідком продуманої політики радянського уряду, про це знали пересічні селяни. Вони мали достатньо незаперечних доказів – порівняно непоганий врожай зернових культур, утримування у місцевих складах зібраного у селян збіжжя інше. Голодомор закінчився масовими жертвами, масштабними деформаціями культурно-побутової сфери. Тоді вони ще не стали катастрофічними для традиційної культури в цілому, однак негативні тенденції 1932-1933 років прискорили її руйнацію, значно послабили українську свідомість у цілому.

Джерела та література:

1. Кушнір В. Г., Петрова Н. О., Поломарьов В. М. У скорботних 1932–1933 роках : монографія. Одеса : вид-во КП ОМД, 2008. 298 с.

2. Петрова Н. Голодомор 1932–1933 років як чинник деформації традиційної культури українців Одщині (за матеріалами досліджень Миколаївського р-ну) // Наукові записки Міжнародної асоціації українців. Вип. 6. ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. К., 2013. С. 231–245.

3. Петрова Н. Голодомор-геноцид 1932–1933 рр. як чинник деформації традиційної культури українців // Міждисциплінарні підходи у дослідженні

Голодомору-геноциду: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (19 листопада 2020 р.). Київ, 2021. С. 132–138.

4. Петрова Н. Деформація традиційної системи харчування українців в роки Голодомору // Італійська їжа в історії та культурі: збірка наукових статей з нагоди року італійської їжі у світі. Одеса, 2018. С. 119–135.

5. Петрова Н.О. Повсякдення українців у 1932–1933 рр.: до питання про деформацію традиційної культури (за матеріалами спогадів свідків Голодомору на Одещині) // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. Чернівці : Чернівецький університет, 2014. Вип. 702-703. С. 69–76.

6. Петрова Наталія. Спогади свідків Голодомору на Одещині як джерело дослідження злочину тоталітарної системи проти української культури / Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті: збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 11–12 червня 2020 року / науковий редактор Тетяна Єщенко. Львів: Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, 2020. С. 344-347.

7. Петрова Н. Голодомор-геноцид 1932–1933 рр. як чинник деформації традиційної культури українців // Міждисциплінарні підходи у дослідженні Голодомору-геноциду: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (19 листопада 2020 р.). Київ, 2021. С.132-138.

8. Петрова Наталія. Спогади свідків Голодомору на Одещині як джерело дослідження злочинів тоталітарного режиму проти українців. Голодомор та голоди ХХ ст. в Україні: Україна пам'ятає – світ визнає! Том XIV. Мюнхен – Тернопіль. 2022. С. 253-261.

9. Різників Олекса. Їдло 33-го. Одеса, 2003. 79 с.

Циганенко Л. Ф.,
*д-р іст. наук, професор, стипендіатка Фонду
Герди Хенкель при Північно-Східному
інституті (IKGN eV) м. Люнебург, Німеччина*
Гайдай О. М.,
*канд. іст. наук, доцент кафедри історії,
ЧНУ ім. Петра Могили*

ПОЛЬСЬКЕ ДВОРЯНСТВО БЕССАРАБСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У ХІХ ст.

Історія розвитку дворянства на теренах Південної України та її окремих регіонів протягом ХІХ ст. представляє значний науковий

Co-funded by
the European Union

інтерес. Про це свідчать різнохарактерні джерела та спеціальні дослідження, які належать історикам, економістам, правознавцям, літературознавцям, філософам, соціологам. Етнічна складова південноукраїнського дворянства – актуальна проблема в розвитку сучасної історичної науки, яка зумовлена назрілою необхідністю переглянути стереотипи, усталені в літературі, спрощені уявлення про стани і класи. Майже 30 % населення сучасної України становлять представники різних етнічних груп, а відтак виклики сьогодення (політичні, економічні, соціальні) можуть бути розв’язані лише на ґрунті вивчення складних, часто болючих, процесів міжнаціональних відносин в державі, що дозволить гармонізувати ці відносини та залучити етнічні спільноти до процесу державотворення [1]. В зв’язку з цим посилюється актуальність і практична значимість дослідження історії окремих національних меншин України, зокрема польської людності – четвертої за чисельністю слов’янської нації, представники якої з давніх-давен мешкають на території нашої держави.

Серед різних верств населення підросійських губерній України в XIX – на початку XX ст. чільне місце належало дворянству, представники якого здійснили помітний внесок у розвиток суспільних інститутів. Перебуваючи в привілейованому становищі, дворянство займало ключові посади в ієрархії державного управління та провідні позиції у економічній та культурно-освітній сферах, мало можливість реалізувати свої політичні, наукові та творчі плани, проявляти свої здібності в багатьох сферах суспільного життя України. Однією з особливих рис дворянського стану півдня України була його поліетнічність. Політика царського уряду, який був зацікавлений у скорішому господарчому освоєнні приєднаних територій, створювала сприятливі умови для росту чисельності населення. Масові переселення із внутрішніх губерній Росії, а також вихідців із-за кордону сприяли не лише зростанню чисельності, але й зміні етнічного складу населення південних регіонів України.

Однією з складових груп поліетнічного населення Бессарабії XIX ст. були поляки, які відрізнялися строкатим складом, об’єднуючи соціально різнорідні стани та групи. Привілейовану частину польської спільноти становили дворяни та вищі чиновники. Взагалі поляків на території Південної України було небагато. В кращому разі їх кількість нараховувала декілька десятків тисяч.

Стосовно польського дворянства царський уряд поводився за традиційною схемою: спочатку він не порушував адміністративний, соціальний і культурний «status quo», а згодом, малими кроками, проводив поступову нобілітацію. Він шукав співробітництва з лояльними представниками аристократичних верств, які пізніше були інтегровані й прийняті до імперської станової еліти. Як і більшість інших кооптованих неросійських нобілітованих кіл (балтійські німці, фіни, грузини), польське дворянство оберігало свою етнічну ідентичність. Вони жили своїм, різко уособленим життям, і з місцевим населенням не лише не змішувалися, але й мало спілкувалися. Різниця мови та релігії робила це злиття практично неможливим.

Більшість представників дворянських родів Бессарабії, в тому числі і польських, були внесені до дворянської родословної книги, створення якої розпочалося ще наприкінці 20-х рр. XIX ст. Запис до родословних книг проводилася лише за поданням дворян. Не вносилися до родословних книг особисті дворяни. Аналіз алфавітного списку дворянських родів Бессарабської губернії на 1 січня 1911 р. дозволяє виділити представників польського дворянства, які були приписані до аристократичного стану губернії. З 468 прізвищ польським дворянам належало 48 або 10,2 % [2]. Представники польських дворянських родів Бессарабської губернії були внесені в чотири з шести частин родовідної книги.

Серед відомих землевласників поляків в Бессарабії слід назвати родини: Доліво-Добровольських (4 000 дес.), Дерожинських (понад 1 000 дес.), Крупенських (12 000 дес.), Янковських (понад 8 000 дес.), Леганзевичив (3 000 дес.), Соколовських (1 500 дес.) та інших [3].

Більшість польських дворянських родин, які мешкали на території Бессарабії мали давню історію і значний стаж належності до привілейованої верстви. 51,1 % всіх поляків, які були внесені до родословної книги, вели початок своїх родів з середини XVII – XVIII ст., а деякі – з останньої третини XVI (Лисаковський Йосиф). І лише 8,3 % польських дворян відносилися до т. з. «нових дворян» – тих, хто отримав свій статус лише у другій половині XIX ст.

Польським шляхтичам було набагато складніше, ніж представникам інших етнічних груп, доводити свій дворянський статус. В документах Дворянського депутатського зібрання (що зберігаються в Національному архіві Республіки Молдова) є чимало документів з відмовами від Герольдії польським шляхтичам у визнанні їх дворянами.

Царський уряд відрізнявся «особливим відношенням» до поляків, що мешкали в російських губерніях – практично постійний контроль, відмова у фінансуванні будівництва релігійних споруд, застосування до польських дворян процедури секвестру тощо. Незважаючи на все польське дворянство Бессарабської губернії займало помітне місце у суспільному та соціально-економічному житті регіону, об'єктивно сприяючи модернізації суспільства, формуванню нових відносин, пов'язаних з індустріальним розвитком і новими досягненнями прогресу.

Польське дворянство в Бессарабії займало помітне місце у суспільному та соціально-економічному житті регіону в XIX ст. Домінування дворянства в соціальній структурі адекватно відображало його роль в суспільному житті того часу [4]. Прогресивна частина вищого стану об'єктивно сприяла модернізації суспільства, впровадженню в життя нових норм, установ і моделей поведінки, розширенню суспільної активності, формуванню нових інтересів, пов'язаних з індустріальним розвитком і новими досягненнями прогресу.

Джерела та література:

1. Палієнко В. І. Місця історичного розселення польської людності в Україні в кінці XIX – XX ст. Київ: Інститут історії НАН України, 1998. С. 3.
2. Алфавитный список Дворянских родов Бессарабской губернии, внесенных в дворянскую родословную книгу по 1-е января 1911 года. В кн.: Крупенский Я. Н. Краткий очерк о Бессарабском дворянстве. 1812–1912. К столетнему юбилею Бессарабии. Спб., 1912. С. 49–64. URL: <http://www.bessarabia.ru/dvor1.htm>
3. Циганенко Л. Місце європейських дворян в процесі колонізації південноукраїнських земель (друга половина XVIII–XIX ст. Етнічна історія народів Європи. 2012. № 38. С. 5–9.
4. Gaidai O. Provincial aristocratic manors of Mykolaiv region // Danubius, XXXVIII, Supliment, 80 Years of Higher Education in Southern Bessarabia. Tradition, Culture and Education. Galați, 2020. P. 47–66.

РОЗДІЛ 2

ЦІННІСНА ПАРАДИГМА УКРАЇНИ І ЄВРОПИ: СПІЛЬНЕ І ВІДМІННЕ

*dr Maciej Hubka,
Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim*

ARCHIWA RODZINNE NIEPODLEGLEJ – BUDOWANIE PRZYSZŁOŚCI Z SZACUNKIEM DO PRZESZŁOŚCI

Podstawa polskiego prawa archiwalnego – *Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach* («Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej» 2020, poz. 164) – w strukturze narodowego zasobu archiwalnego, jako jedną z jego części składowych wymienia nieewidencjonowany niepaństwowy zasób archiwalny. Pod tym pojęciem kryją się: *materiały powstałe i powstające w wyniku działalności osób fizycznych, stanowiące własność tych osób lub ich prawnych następców* (Art. 46). Innymi słowy są to szeroko pojęte archiwa rodzinne. Prowadzenie tego typu domowych skarbnic pamięci w polskich warunkach historycznych ma bogatą tradycję, sięgającą średniowiecza. Wówczas to przedstawiciele stanu szlacheckiego gromadzili oryginały i odpisy korespondencji oraz dokumentacji urzędowej. Zbiory te miały znaczenie praktyczne (prawno-administracyjne, potwierdzające np. prawa majątkowe) oraz historyczne – dokumentujące dzieje rodu.

Współcześnie w wielu domach znajdują się dokumentacyjne pamiątki przeszłości – listy, pamiętniki, fotografie, dokumenty wystawiane przez różne urzędy, itp. Już na tym etapie warto zaznaczyć, że nie ma dwóch identycznych archiwów rodzinnych – ponieważ ich zasoby są odzwierciedleniem indywidualnych i zróżnicowanych losów rodzin. Punktem wspólnym, łączącym wszystkie te domowe archiwa jest ich niezwykła wartość poznawcza, umożliwiająca nie tylko badania genealogiczne, lecz często cenna z punktu widzenia dziejów regionu. Niestety, wartość źródłowa tych materiałów nie zawsze idzie w parze ze świadomością ich dysponentów. Rodzi to poważne zagrożenie zniszczenia całego rodzinnego archiwum lub utraty dużej części jego zbiorów. O «być lub nie być» archiwów rodzinnych decyduje więc w pierwszej kolejności tzw. świadomość archiwalna społeczeństwa.

W 2013 r. polska państwowa sieć archiwalna rozpoczęła przy współpracy z Programem 3 Polskiego Radia program pod hasłem «Zostań rodzinnym archiwistą», kontynuowany obecnie w ramach projektu «Archiwa Rodzinne Niepodległej» – w skrócie ARN. W ramach tego projektu archiwa państwowe organizują co roku dużą liczbę wydarzeń i akcji edukacyjnych, obejmujących tysiące odbiorców, w dużej mierze uczniów szkół podstawowych i średnich oraz środowisko pasjonatów historii. Wśród tych działań organizowane są wystawy tradycyjne i multimedialne, kampanie informacyjne, punkty konsultacyjne (w każdym archiwum państwowym) oraz szczególnie cenne warsztaty i lekcje archiwalne. W ramach tych przedsięwzięć profesjonalni archiwiści – pracownicy archiwów państwowych, przekazują uczestnikom wiedzę o profilaktyce archiwalnej (wstęp do konserwacji materiałów, często niemożliwej do prowadzenia w warunkach domowych), organizacji od podstaw rodzinnego archiwum, prowadzenia poprawnej ewidencji, a także efektywnego wykorzystywania uporządkowanego i do pewnego stopnia opracowanego zasobu w poszukiwaniach genealogicznych i historycznych. Wszystko to ma również podnieść wrażliwość odbiorcy na zagadnienia postępowania z dokumentami, a także stymulować wspomnianą już wcześniej świadomość archiwalną.

Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim od lat prowadzi ożywioną akcję edukacyjną w ramach ARN. Częstokroć podczas spotkań warsztatowych uczestnicy prezentują dokumenty i pod opieką merytoryczną archiwistów poznają metody zabezpieczania, przechowywania i wykorzystywania tych źródeł. W warsztatach tych biorą w ciągu jednego dnia udział grupy od kilkunastu do ponad stu uczestników (podzielonych na mniejsze grupy robocze). Materiały przynoszone na warsztaty oceniane są pod względem stanu zachowania, wartości merytorycznej i możliwości powiązania z dokumentacją państwowego zasobu archiwalnego, przechowywaną w zasobach archiwów państwowych. Nierzadko młodszy uczestnicy warsztatów stają przed wyzwaniem formowania od podstaw archiwum swojej rodziny – łączenia dokumentów dotychczas rozproszonych, przechowywanych w niewłaściwych warunkach i narażonych na zniszczenie z powodu m.in. nieprofesjonalnych domowych metod konserwacji. Starsi wiekiem beneficjenci ARN mają często już jakieś doświadczenie i wyobrażenie, które dzięki współpracy z archiwistami weryfikują, a w konsekwencji zmierzają w kierunku wdrożenia wypróbowanych dobrych praktyk rodzinnego archiwisty.

Promowanie wiedzy z zakresu archiwów rodzinnych jest tytułowym budowaniem przyszłości z szacunkiem do przeszłości, ponieważ ma realny wpływ na cementowanie więzi rodzinnych i środowiskowych, a także kreowanie postaw patriotycznych poprzez uświadamianie uczestnikom spotkań faktu, że dzieje rodziny i regionu są integralnym elementem historii Polski. Wywołanie takiej refleksji nie tylko polepszy perspektywy zachowania przed zniszczeniem licznych domowych skarbów pamięci, lecz także wspiera budowanie podstaw społeczeństwa obywatelskiego, świadomego swych korzeni, umiającego poprzez sytuacje z przeszłości (zapisane w dokumentach z archiwów rodzinnych) spoglądać na wyzwania przyszłości.

Iovcheva A. M.,
PhD in Political Science,
Associate Professor in Historical
Department at PetroMohyla Black Sea National University

BASIC VALUES OF THE EUROPEAN UNION: WHY IT MATTERS

The basis of active integration processes in the European region in the second half of the 20th century became a system of value guidelines. The desire for peace and stabilized democratic political regimes after the Second World War, to establish the rule of law and the value of human life became the main prerequisites for the unification of member countries into an international union. This has been confirmed by a number of agreements on the creation and functioning of the EU. Their key theses state: «The Union is founded on the principles of liberty, democracy, respect for human rights and fundamental freedoms, and the rule of law, principles which are common to the Member States» [3].

Today, we can easily find the official list of EU values, which are:

- *Human dignity* (human dignity is inviolable).
- *Freedom* (Freedom of movement, individual freedoms are protected by the EU).
- *Democracy* (The EU is founded on representative democracy. A European citizen automatically enjoys political rights).

- *Equality* (Equal rights for all citizens before the law, equality between women and men).
- *Rule of law* (Everything the EU does is founded on treaties, voluntarily and democratically agreed by its EU countries).
- *Human rights* (The right to be free from discrimination on the basis of sex, racial or ethnic origin, religion or belief, disability, age or sexual orientation, the right to the protection of one's personal data, and the right to get access to justice) [2].

These values, which are declared in numerous treaties and legislative acts, are common to all EU member states. They are basic in the regulation of national legislation and social norms. Researchers who are studying the principles of EU law, point out that the values (Article 2 of the Treaty on European Union) are not just high moral ideals, but have the status of legally binding principles.¹

However, from time to time, depending on geopolitical processes, economic crisis and the course of international politics, the thesis of the role and importance of European values is debated. The question of the stability and representation of values appears mostly next to the question of traditional value attitudes of each of the EU member countries. To a greater extent, we are talking about those members of the European Union whose economic functioning and democratic governance are in an incomplete process of transit. Nevertheless, European integration processes are aimed at establishing accepted standards of living among EU member states. This also affects the active dissemination of cultural landmarks, which contributes to the convergence of values throughout the EU.

Today, examining EU values and their role in the functioning of the European community, it should be noted that:

- values are part of the EU legislative system;
- the internal and external policies of the EU member states are correlated with European values;
- the values specified in Article 2 of the EU Treaty are the basis of modern integration processes in the European region and the expansion of EU borders;
- the basis of the EU value system is respect for a person's human rights and freedoms, equality of opportunities and quality of persons' lives. This directly affects the formation of an active civil society within EU member states;

- EU values are declared principles and postulates which contribute to the establishment of constructive interaction between member countries of the European Union;
- the development of a democratic social and legal state is possible under conditions of the implementation of EU values in the plane of political practice.

In conclusion, it should be noted that despite the fact that the modern retransmission and implementation of European values is not uniform across the EU member states, today the declared values are the basis which supports and defines general EU policy.

Sources and Literature:

1. Kochenov, D. 2017. «The Acquis and Its Principles: The Enforcement of the ‘Law’ versus the Enforcement of ‘Values’ in the European Union». In *The Enforcement of EU Law and Values*, edited by A. Jakab and D. Kochenov, 9–27, Oxford University Press, Oxford, UK.
2. Of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union (2016/C 202/01). *Official Journal of the European Union* from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016ME/TXT&from=EN>
3. Treaty on European Union (consolidated version 1997) from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11997M/TXT>

Калуга В. Ф.,
*доктор філософських наук, професор кафедри
міжнародних відносин і суспільних наук НУБіП України*

МІСЦЕ УКРАЇНЦІВ ТА УКРАЇНИ В ЄВРОПІ З ПОЗИЦІЙ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПІДХОДУ: ВАРІАНТИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Для початку слід чітко розрізнити теорію та практику, відповідно уявлення та навиків і вміння, за якими проступає знання.

Теорія – сукупність уявлень про що б то було, зведена на базових припущеннях – міфах або в контексті сучасної науки – аксіомах, себто твердженнях, істинність яких принципово не можливо, ані спростувати, ані підтвердити, зважаючи на принципову обмеженість

пізнавальних можливостей людини. При цьому пізнання за своєю суттю є нічим іншим як інтерпретацією – суб’єктивним тлумаченням ймовірної (уявної) суті чого б то було (явища, процесу, речі) з огляду на доступний контекст, який носить інтерсуб’єктивний характер [4]. Водночас наука – це *упорядкована сукупність фактів, виявлених експериментальним шляхом або набутих іншим способом і верифікованих на практиці, у тій чи іншій сфері людської активності, уявлення про природу та причинність яких (фактів) представлено у вигляді конкурентних поміж собою гіпотез та/або теорій.*

Відтак, практика сполучена з досвідом, а отже з експериментом, в ході якого встановлюється функціональний стан чого б то було та/або виявляється, яким чином щось конкретне задовольняє інтересам експериментатора, як наслідок, людини загалом. Саме встановлення можливої значимості чого б то було в існуванні людини та/або спільноти і передбачає функціональний підхід. Таким чином звернення до функціонального підходу виключає всяке «любування» теоретичними конструкціями, породжене самолюбством, а в іншому випадку конкретними цілями теоретика чи того, хто за ним стоїть. При цьому функціональний підхід виявляється дійсно робочим або ефективним, коли речі називаються своїми іменами, тобто цілеспрямовано спростовується будь-яка гра слів.

Тому, по-перше, щодо історії – це основа ідентичності суб’єкта, а отже основопокладаюче явище в бутті мислячої істоти чи колективного суб’єкта [3]. Як наслідок, історія завжди є «продуктом» мисленнєвої діяльності суб’єкта, водночас предметом безпеки суб’єкта – його цілісності і адекватної ідентичності, а з іншого боку, предметом маніпулювання, у т.ч. навіювання – умовно кажучи, психотропною збробою, оперування якою може призвести до зведення суверенного суб’єкта до стану зомбі [1]. По-друге, щодо українців – про українців можна говорити як про природне утворення – етнос, прагматичну конструкцію – націю, примусове формування – народ, тобто населення на певній території, віддані, як перше, так і друге, під управління суверену іменем або бога, або того ж таки народу [2]. По-третє, щодо України – вона може бачитися як країна – умова і обставина становлення етнічного українця в етнічній спільноті; як соціо-економічне формування, на базі якого «продукується» громадянин держави; як сукупність території і населення, організовані певними колами заради виконання певних проектів. По-четверте, щодо Європи –

Co-funded by
the European Union

її можна ідентифікувати як континент, заселений споконвіків представниками білої, себто європеїдної раси – територія буття білої раси; як сукупності державних утворень, в просторі яких підтримується високий рівень добробуту і безпеки останнє століття у порівнянні з іншими територіями – територія високих технологій і добробуту; як джерело і носія західного штибу мислення і світогляду – територія іудохристиянського менталітету.

Опираючись на вище сказане, вимальовується цілий спектр варіантів ситуації, у якій перебувають українці та Україна, паралельно спектру варіантів ситуації, у якій перебувають європейці та Європа. Залежно від того, на якому із можливих варіантів ситуації українців та України, а з іншого боку, ситуації європейців та Європи, зупиняється увага дослідника, вимальовуються відповідні бачення інтеграції України в Європу, а українців у європейську спільноту.

Приміром, якщо говорити про українців як етнос, а про європейців як представників європеїдної раси, то українці і є яскравими представниками європеїдної раси, тобто її суттєвою складовою і репрезентантом Європи. Без українського етносу європеїдна раса зазнає суттєвих екзистенціальних збитків. Якщо про українців говорити як про націю, то насамперед інтелектуальний потенціал українців, а в додаток ще й тяга (воля) до життя, як показує досвід, настільки високі, що залучення української нації до європейської спільноти з часом лише посиль перспективи нарощування колективного добробуту та безпеки. Якщо ж українців розглядати як народ у поєднанні з територією, яку він населяє, то тут все залежить від домовленостей, яких можуть між собою дійти світові центри впливу, швидше за все, представленими не урядовими колами тих чи інших держав, а таємними організаціями або утвореннями, які тому й таємні, що увагу від них відволікають напівтаємні, на кшталт масонів, хасидів абощо.

Між тим, допоки людина не владна над собою, а владною над собою вона стає лише у разі, образно кажучи, смерті за життя, то всі можливі припущення такими і залишаються, щоправда одні з припущень мають властивість спонукати людину до внутрішньої стабілізації та, так званого, духовного, а насправді сутнісного зростання, інші підштовхують до внутрішнього розбалансування і деградації, у т.ч. внаслідок втягування в конфлікти, нарощування рівня

ненависті, роздратування, агресії абощо, а з іншого боку – зосередженні на накопиченні і споживанні.

Зрештою, якщо говорити про об'єднання, то можна виділити природні, тобто такі, що утворюються на основі механізмів, котрі перебувають поза волею або й розумінням людини, та штучні, тобто сформовані на основі проєктів. Основою під малочисельні природні об'єднання є смак (естетичний) або у спрощеному розумінні – вподобання, а під чисельні – ідеї як у примітивному їх баченні, себто ідеології (релігії як вільні інтерпретації Логоса або істини), приміром, мусульманська, іудейська, мордихаїстська (марксистська), ведична абощо; так і, умовно кажучи, містичному – йдеться про, так звані, егрегори.

Джерела та література:

1. Балабуха Андрей. (2005). Когда врут учебники истории. Прошлое, которого не было. Яуза, Эксмо; Москва. 342 с.
2. Калуга В.Ф. (2022). Культура як спосіб та простір буття з точки зору їх функціонального навантаження // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки. 2 (92). С. 30-40.
3. Калуга В. Ф. (2014). Ідентичність та самоідентичність в соціальному бутті людини: від конфлікту до єднання. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М. 412 с.
4. Фейерабенд П. (2010). Наука в свободном обществе / пер. с англ. А.Л. Никифорова. М.: АСТ: АСТ МОСКВА. 378 с.

Лізаковська С. В.

*доктор наук з державного управління, доцент, викладач
Військово-морської академії ім. Героїв Вестерплатте, м. Гдиня*

ДЕЯКІ ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ДО СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Нові виклики сьогодення, актуальні загрози к сфері міжнародної безпеки та сучасні зміни й трансформації у суспільно-політичній системі спонукають залучення нових суб'єктів до вирішення

Co-funded by
the European Union

нагальних проблем та заспокоєння соціальних, економічних, гуманітарних потреб різних категорій населення. Крім органів публічної влади, інститути громадянського суспільства виступають новими актори у системі взаємодії «влада – суспільство» і активно залучаються до виконання завдань як на локальному, державному так і міжнародному рівнях. Європейський досвід громадської участі в управлінському процесі демонструє такі інструменти впливу громадян на владу, як: консультації, спільне прийняття рішень, обов'язкове інформування громадян про публічні справи. Нові тенденції в управлінні публічними справами дають більше інформації і більший вплив громадян на рішення влади, що їх стосуються: можуть заблокувати або підтримати ініціативу, модифікувати суть або створити коаліцію для впровадження в життя певних вимог. Беручи на себе роль суб'єкта, який вирішує ряд соціальних проблем у державі, громадське суспільство займає вагомe місце в процесі вирішення нагальних невідкладних проблем, зокрема, таких, як робота з різними групами населення – особами з обмеженими можливостями, малозабезпеченими громадянами, самотніми, людьми похилого віку, жертвами насилля, соціально ізольованими особами.

Прикладом активної участі громадян у суспільно-політичному житті є громадський контроль як суспільна діяльність громадських об'єднань й окремих громадян, предметом якої є здійснення нагляду за діяльністю органів публічного управління. Важливою рисою громадського контролю є його неупередженість, оскільки недотримання зазначеного принципу може вплинути на втрату об'єктивності в процесі здійснення контролю.

У нинішніх умовах постійних викликів та загроз у реалізації публічних політик доречною є тенденція до більш активного залучення інститутів громадянського суспільства до реалізації соціально-економічних завдань, а також постає потреба в контролі з боку громадянської участі за прийняттям рішень і подальшою їх реалізацією. У зв'язку з цим з'являється необхідність доступності, підзвітності та прозорості органів публічної влади перед суспільством, ефективне залучення механізмів контролю в антикорупційних сферах. Науковець М. Лендел зазначає, що починаючи з 1990-х рр. система реального місцевого самоврядування і самоорганізації громадян почала поширюватися у пострадянських країнах [1]. Дійсно, нову суспільні виклики та зміна політичної системи викликала появу нових акторів у

соціально-політичній структурі. І. Ткаченко вказує: «У системі розвиненої демократії, котрою є Європейський Союз, користуючись створеними сприятливими умовами для розвитку громадянського суспільства і його залучення до управління об'єднанням, існує велика кількість інституцій, які з'єднують суспільство й уряд і відіграють вирішальну роль у розвитку демократії. Важливо також розуміти роль громадянського суспільства як інструменту, що забезпечує зворотний зв'язок між органами ЄС і громадянами країн-членів» [2].

У країнах Європейського Союзу, влада визнала, що громадські організації здатні ефективно реалізовувати соціальні послуги, вони швидше реагують на потреби населення. Дана умова забезпечує підвищення довіри до влади з боку громадян, оскільки інститути, які створюються саме ними, розглядаються владою за принципом «рівний - рівному». Функція громадського контролю не виключає безпосередньої участі громадських організацій у реалізації соціально-економічних завдань у країні. Європейський досвід показує, що саме активна участь громадськості в суспільно-політичних процесах країни дає змогу підвищувати рівень довіри громадян до влади, звернути увагу на вирішення проблем локальної громади, а також є вимогою часу в сучасному змінному світі.

Джерела та література:

1. Лендбел М. Визначення оптимального розміру муніципалітетів у постсоціалістичних країнах Центрально-Східної Європи: роль європейських норм місцевого самоврядування. *Вісник Наукового інформаційно-аналітичного центру НАТО Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*. Івано-Франківськ : Гостинець, 2008. Вип. 1 (спеціальний випуск) ; заг. ред. О. Білоуса. С. 96–104.
2. Міжнародна практика заходів, спрямованих на зміцнення довіри між державою та організаціями громадянського суспільства: дослідження. Координатор проєктів ОБСЄ в Україні. Київ, 2010.

Лізаковські П.,
кандидат наук у сфері наук про безпеку, викладач
Військово-морської академії ім. Героїв Вестерплатте, м. Гдиня

ЄВРОПЕЙСЬКІ І ПОЛЬСЬКІ ПРАВОВІ НОРМИ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Стаття 68 Конституції Республіки Польща говорить: «Кожен має право на охорону здоров'я. Громадянам, незалежно від їх матеріального становища, органи публічної влади забезпечують рівний доступ до медичних послуг, що фінансуються за рахунок державних коштів. Умови та обсяги надання послуг окреслює закон. Органи публічної влади зобов'язані забезпечувати особливу медичну допомогу дітям, вагітним жінкам, людям з особливої потребами та особам похилого віку. Органи публічної влади зобов'язані боротися з епідемічними захворюваннями та попереджати негативний вплив погіршення навколишнього середовища на здоров'я. Органи публічної влади підтримують розвиток фізичної культури, особливо серед дітей та підлітків» [2, 4]. Обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод, у тому числі щодо здоров'я, можуть встановлюватися лише законом (ст. 31), а держава забезпечує правовий захист життя кожної людини (ст. 38) [2].

Правовим актом *expressis verbis*, який визначає чинники безпеки у сфері охорони здоров'я в Польщі, є Закон від 11 вересня 2015 р. Про публічне здоров'я, в якому окреслено обсяг завдань у сфері охорони здоров'я, суб'єктів-учасників та правила їх фінансування: моніторинг та оцінка стану здоров'я суспільства, загрози здоров'ю та якості життя, пов'язаних зі здоров'ям суспільства; освіта у сфері здоров'я, адаптована до потреб різних груп суспільства, зокрема дітей, молоді та людей похилого віку; зміцнення здоров'я та профілактика захворювань; діяльність, спрямована на виявлення, усунення або обмеження загрози і шкоди фізичному та психічному здоров'ю в середовищі проживання, навчання, праці та відпочинку; аналіз адекватності та ефективності наданих медичних послуг щодо виявлених потреб суспільства в охороні здоров'я; ініціювання та проведення наукових досліджень та міжнародного співробітництва у сфері охорони здоров'я; розвиток кадрового потенціалу, який бере участь у виконанні завдань у сфері охорони здоров'я [5].

Країни-члени Європейського Союзу зобов'язані адаптувати свої національні норми щодо забезпечення громадського здоров'я та безпеки у сфері здоров'я до рамкових стандартів Союзу. На своєму 56-му засіданні у вересні 2006 року Європейський комітет представив і розпочав широке дослідження стратегічних рішень для підтримки держав-членів у зміцненні заходів готовності до реагування на загрози здоров'ю, що мають наслідки для безпеки у цій сфері. Європейський комітет і Європейський центр профілактики захворювань тісно співпрацюють з ВООЗ. Основна відповідальність за належне реагування на загрози безпеці здоров'я держав-членів лежить на органах публічної влади, які зобов'язані створити правову, інституційну, організаційну, фінансову та дослідницьку та навчальну інфраструктуру. Каталог таких заходів спрямований на забезпечення доступу державних установ та пацієнтів до передових досягнень медичної науки й техніки та водночас узгодження політики охорони здоров'я з діяльністю секторів, які співвідповідальні за формування умов здоров'я місцевих громад шляхом створення умов та інфраструктури для освіти у сфері здоров'я.

У доповіді ВООЗ 2008 року «Закриті прогалини в поколіннях» визначено дві сфери соціальних детермінант здоров'я: (1) повсякденні умови життя (умови проживання), здорове фізичне середовище, справедливе працевлаштування та гідна праця, соціальний захист протягом усього життя, доступ до медичної допомоги; (2) соціальне забезпечення – структури для організації соціального та політичного життя, правила розподілу влади, фінансові ресурси та базовий потенціал, гнучкі програми охорони здоров'я та прозорість їх державного фінансування, програми боротьби з бідністю, принципи сталого розвитку, гендерна рівність і баланс сил і процвітання націй [3]. Серед передумов для формування умов у сфері охорони здоров'я у звіті сформульовано важливість безпеки у даній сфері в контексті багатой Півночі та бідного Півдня. Такий підхід вказував на якісні проблеми цієї безпеки, які безпосередньо відбиваються на системі організації суспільного життя, чинних правових нормах, соціоструктурі, пов'язаній зі знаннями про людину, культурному впливі на створення безпеки здоров'я [1].

Джерела та література:

1. Jarmoszko S. O bezpieczeństwie zdrowotnym z perspektywy antropologii bezpieczeństwa, [w:] M. Cieślarczyk, I.A. Trzpił, D. Zbroszczak (red.) Bezpieczeństwo zdrowotne w Polsce. Uwarunkowania personalne i strukturalne, UPH, Siedlce 2017, s. 50-51.
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997r., nr 78 poz. 483 z późn. zm.).
3. Political Declaration on Social Determinants of Health: A Snapshot of Canadian Actions 2015, <http://www.who.int>. [dostęp: 20.07.2022].
4. Ustawa z dnia 6 listopada 2008r. o prawach pacjenta i rzeczniku Praw Pacjenta (Dz.U. 2008, nr 159 z późn. zm.).
5. Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o zdrowiu publicznym (Dz. U. z 2018 r., poz. 1492).

dr Aleksy Piasta

Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim

REORGANIZACJA PARAFII PRAWOSŁAWNEJ W PIOTRKOWIE PO ODZYSKANIU NIEPODLEGŁOŚCI PRZEZ POLSKĘ (1920–1921)

W samym centrum Piotrkowa Trybunalskiego wznosi się okazała budowla o charakterystycznej stylistyce. Konsekwowana w grudniu 1848 r. cerkiew prawosławna pw. Wszystkich Świętych przetrwała w nienaruszonym stanie czas rozrachunków z carskim, rosyjskim zaborcą dokonywanych po 1918 r. przez odrodzoną Polskę. W przeciwieństwie do innych ośrodków miejskich, takich jak chociażby pobliski Tomaszów Mazowiecki, nie padła ofiarą tzw. «ducha dziejów» i nie została rozebrana. Być może zdecydował o tym przypadek, a może raczej silna diaspora prawosławna, częściowo spolonizowana, obecna w Piotrkowie od kilku wieków. Według różnych danych, do wybuchu pierwszej wojny światowej i ewakuacji administracji rosyjskiej, w samym mieście zamieszkiwało ok. 2500 wyznawców prawosławia, w zdecydowanej większości urzędników i wojskowych. Po zakończeniu działań wojennych społeczność ta ograniczyła się do ok. 250 osób.

Austriacka administracja okupacyjna internowała w 1915 r. ks. Włodzimierza Artieckiego, proboszcza piotrkowskiej cerkwi i wywozła w

głąb Austrii. Choć oficjalnie parafia nie działała, obowiązki jej administratora pełnił młody duchowny, wyświęcony w 1916 r., ks. Andrzej Karpowicz. Austriacy zamienili cerkiew na magazyn wojskowy, skonfiskowali dzwony cerkiewne i zarekwirowali budynek plebanii.

Jesienią 1920 r. zapadły decyzje, które miały przesądzić o losie piotrkowskiej świątyni. W październiku Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie reaktywowało (jak zaznaczono, tymczasowo) parafię prawosławną w Piotrkowie i powierzyło jej zarząd ks. A. Karpowiczowi. W obrębie administracyjnym parafii znalazły się bardzo odległe miejscowości leżące na terenie powiatów będzińskiego, częstochowskiego, koneckiego, opoczyńskiego, piotrkowskiego, radomszczańskiego i rawskiego. Nowy proboszcz miał mnóstwo obowiązków duszpasterskich będąc ciągle w podróży – od Sosnowca i Dąbrowy Górniczej po Tomaszów Mazowiecki.

Karpowicz w listopadzie 1920 r. złożył na ręce starosty piotrkowskiego Hołyńskiego wymaganą prawem przysięgę wierności Państwu Polskiemu i przystąpił z wrodzoną sobie energią do odbudowy struktur parafialnych. W pierwszym rządzie przejął budynek cerkwi oraz uzyskał zgodę na zamieszkanie w dawnym budynku plebanii przy ul. Słowackiego 16 (dawniej Kaliska 16), skąd eksmitowano funkcjonariusza Policji Państwowej, samowolnie zajmującego lokal. Sprawa własności piętrowej kamienicy tzw. «popówki» nie została uregulowana. Plac pod budynkiem wzniesionym w 1870 r. na miejscu rozebranego obiektu po parafii unickiej należeć miał do państwa i parafia prawosławną nie miała do niego prawa własności. Kolejną kwestią nierozwiązywalną przez wiele lat, była sprawa cmentarza wojskowego w Piotrkowie zorganizowanego na gruncie leżącym w obrębie cmentarza prawosławnego.

Oprócz spraw administracyjnych proboszcz Karpowicz nie zapomniał o sprawach duchowych. W ochronie dla sierot prawosławnych pod wezwaniem Św. Zofii zorganizował lekcje religii dla dzieci. Starał się też regularnie świadczyć posługę w odległych zakątkach parafii. Świadectwem tej działalności jest seria fotografii przechowywanych w zasobie Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim, pokazujących ks. Karpowicza w otoczeniu wiernych, m.in. w Częstochowie i Sosnowcu.

W Sosnowcu, w którym przed wybuchem pierwszej wojny światowej działała samodzielna parafia prawosławną doszło na początku lat dwudziestych do gwałtownego sporu kompetencyjnego. Konflikt spowodowały decyzje personalne ordynariusza diecezji grodzieńskiej, bp.

Włodzimierza, który jesienią 1921 r., bez porozumienia i akceptacji Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, próbował odnowić parafię w Sosnowcu, powierzając jej administrowanie ks. Sadowskiemu. Na początku października zjawił się on w Sosnowcu i rozpoczął posługę. Na skutek interwencji ks. Karpowicza, władze polskie anulowały decyzje bp. Włodzimierza, uznając za prawowitego zarządcę parafii sosnowieckiej proboszcza piotrkowskiego.

Podsumowując te krótkie rozważania poświęcone organizacji parafii piotrkowskiej w odrodzonej Polsce, należy zwrócić uwagę na osobiste zasługi ks. A. Karpowicza w zachowaniu prawosławia w Piotrkowie i uratowaniu zabytkowej świątyni. To dzięki jego zabiegom, uporowi, a także deklarowanej i wyrażanej czynnie lojalności wobec państwa polskiego miejscowa cerkiew uniknęła losu podobnych obiektów sakralnych wybudowanych przez rosyjskiego zaborcę w innych miastach byłego Królestwa Polskiego, rozebranych i wyburzonych po 1918 r. Książd A. Karpowicz na trwałe wpisał się w losy piotrkowskiego grodu pełniąc funkcję proboszcza aż do swojej śmierci w roku 1947, która nastąpiła u progu setnej rocznicy konsekracji świątyni.

David Reichardt

*PhD in International Relations
Institute of International Relations
Comenius University, Bratislava*

EUROPEAN UNION BASIC VALUES: HOW TO ACHIEVE UNITY IN DIVERSITY?

The idea of the European Union as an organization of «basic values» has been an evolving concept. The early post-war European communities of 20th century Europe – the European Coal and Steel Community, The European Atomic Energy Agency, and the European Economic Community, had much to do with «economics» and little to do with «values». However, this was to slowly change. The ongoing Cold War increasingly impressed upon European Community (EC) members the uniqueness of their democratic values juxtaposed to Soviet communism.

As the EC progressed, the Community increasingly incorporated the idea of values into its policy statements and treaties, so much so that by the

1980s the countries of Greece, Portugal and Spain were admitted to the Community on the basis of the progress they had made toward «democratization» and «liberalization». In fact, by 1987 the Single European Act Treaty specifically mentioned democracy, freedom, equality and social justice as Community values.

However, it was the Treaty on European Union of 1992 that was the key turning point of the organization in the understanding itself as a «values based community». This has been reinforced more recently by the Charter of Fundamental Rights (2000) and the Treaty of Lisbon, whose stated values include equality, freedom, human dignity, democracy, rule of law, peace, security and the solidarity of all the Member States (Treaty of Lisbon, Article 6 (1) EU).

The question, however, concerns the precise definition of these values and how far they extend. The topic has recently become more salient due to challenges to them from member states such as Hungary and Poland, though those two states are hardly the only EU members that have been accused of operating outside union values over the years.

So, the question becomes how may the EU strike a balance between its defined values and the values of member states that may diverge in various and important ways? Or shall it simply be a case of the EU adhering very strictly to a particular understanding of them and then taking member states to task for perceived noncompliance each and every time? Is there space for the EU and its member states working together, taking into account member cultures and traditions? And how much flexibility should be allowed? These are difficult and complex questions, but questions that nonetheless need to be addressed, and will be addressed within the scope of this project.

Sources and Literature:

1. Ailincăi, M. A. «Who monitors compliance with fundamental values in EU Member States?» <https://verfassungsblog.de/who-monitors-compliance-with-fundamental-values-in-eu-member-states/> (assessed, 30.10.22).

2. Akaliyska, P., et al. A community of shared values? Dimensions and dynamics of cultural integration in the European Union. *Journal of European Integration*. Volume 44, 2022, Issue 4.

3. Dratwa, J. «How Values Matter at the European Commission». <https://www.cairn.info/revue-politique-europeenne-2014-3-page-86.htm> (assessed, 30.10.22).

4. European Union. Single European Act. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11986U/TXT&from=EN> (assessed, 30.10.22).
5. European Union. Treaty of Lisbon. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12007L/TXT&from=EN> (assessed 10.30.22).
6. Gilli, M. *L'idée d'Europe, vecteur des aspirations démocratiques: les idéaux républicains depuis 1848: actes du colloque international organisé à l'Université de Franche-Comté les 14, 15 et 16 mai 1992*. 1994.
7. Harle, V. *European Values in International Relations*. Bloomsbury Academic, 2016.
8. Hyde-Price, A.G.V. *The International Politics of East Central Europe*, Manchester University Press, 1996.
9. Kochenov, D. 2017. «The Acquis and Its Principles: The Enforcement of the 'Law' versus the Enforcement of 'Values' in the European Union». In *The Enforcement of EU Law and Values*, edited by A. Jakab and D. Kochenov, 9–27, Oxford University Press, Oxford, UK.
10. Kropp, K. The cases of the European Values Study and the European Social Survey—European constellations of social science knowledge production, *Serendipities* 2.2017 (1): 50–68, doi:10.25364/11.2:2017.1.4
11. McCormick, J. *Europeanism*. Oxford University Press, 2010.

Mgr Jacek Zietek

Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim

NAJSTARSZE ZAKŁADY FOTOGRAFICZNE W MATERIAŁACH ŹRÓDŁOWYCH PIOTRKOWSKIEGO ARCHIWUM

Fotografie, które są niezmiernie ważnym źródłem historycznym zaliczają się do narodowego zasobu archiwalnego – zarówno państwowego (w zasobach archiwów państwowych), jak i niepaństwowego – będąc niezwykle ważnym elementem np. archiwów rodzinnych. Funkcjonujące ponad sto lat Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim (dalej APPT) w swoim zasobie posiada liczne materiały fotograficzne, zgromadzone w *Zbiorze fotografii*, w archiwach rodowych, czy też w zespołach wytworzonych dawniej przez urzędy administracji państwowej i samorządowej. Fotografie archiwalne są cennym, daleko wykraczającym poza rolę zwykłej ilustracji, elementem różnorodnych publikacji źródłowych opracowanych na bazie zasobu APPT.

W przypadku wytwórców fotografii, czyli właścicieli i pracujących w nich artystach - fotografikach, w zasobie archiwum mamy informacje zachowane w wielu czasem nietypowych materiałach źródłowych. Wiadomości o najstarszych atelier fotograficznych w Piotrkowie wystąpiły w «Listach opłat kanonu od handlarzy i procederyzistów przypadający w Kasie Ekonomicznej Miasta Piotrkowa». W tych aktach znalazły się zapiski o właścicielach pierwszych zakładów z lat 60. i 70. XIX wieku: K. Supliku, S. Zewaldzie, T. Chodźce i S. Langfierze. Z okresu drugiej połowy XIX wieku wzmianki o fotografach znaleźć można w «Księgach ludności niestalej miasta Piotrkowa». Wystąpiły tam informacje o dagerotypistach i fotografach, którzy przemieszczając się po kraju przebywali krótko w Piotrkowie. Takich «wędrownych fotografów» w historii miasta było wielu: J. Ernst, L. Filtz (w 1855 roku), K. Kluczkowski (1866), B.I. Feszelman (1897), B. Szejnert (1903), A. Turmanow (1909), W. Kon (1910), A. C. Kogan (1911), M. Pawliszewski (przed 1914), W. Edman (1914-1916) oraz A.J. Karczewski (1928). Poza tymi «podróżującymi artystami», w księgach można znaleźć informacje dotyczące przybycia do miasta osób, które w późniejszym czasie założyły swoje atelier: J. Krawczykowski (1910 rok, a w 1912 roku przejął zakład J. Szukalskiego), M. Fabiszewski (1903 rok, a 9 lat później otworzył swoją firmę fotograficzną) i inni.

W aktach «Kancelarii Gubernatora Piotrkowskiego» znajdujących się w Archiwum Państwowym w Łodzi znaleźć można dokumenty o sprzedaży zakładów fotograficznych, prośby o wyrażenie zgody na założenie atelier, czy też podania o wykonywanie usług fotograficznych na terenie guberni.

Dużo wiadomości o zakładach fotograficznych zamieszczanych było w prasie piotrkowskiej – czasopiśmie: «Tydzień», «Obserwator», «Kronika Piotrkowska», «Dziennik Piotrkowski» czy też «Głos Trybunalski». Można tam przeczytać o uroczystych otwarciach atelier fotograficznych, o problemach związanych z działalnością oraz reklamą z ofertami usług. Te ostatnie umieszczone były również w broszurach i kalendarzach wydawanych przez stowarzyszenia i firmy, np.: «Strażak na rok 1882» oraz «Kalendarz Dobroczynności dla Chrześcijan». W okresie I wojny światowej władze okupacyjne austro-węgierskie nakazały wykonanie spisów firm i zakładów fotograficznych i handlujących częściami fotograficznymi, które to dokumenty zachowały się w zasobie APPT. Także w materiałach źródłowych dotyczących formowanych w mieście Legionów Polskich oraz związanych z działalnością Naczelnego Komitetu Narodowego, a szczególnie Biura Techniczno-Fotograficznego, występują zdjęcia

dokumentujące działalność niepodległościową. Fotograficzne materiały archiwalne z tego okresu wytworzone przez piotrkowskie atelier znajdują się w spuściznach po znanych piotrkowianach: M. Rawicie-Witanowskim, L. Strzelczyk oraz K. Strzeleckiej.

Liczne nowe atelier powstające po I wojnie spowodowały, że ilość wykonywanych zdjęć zwiększyła się wielokrotnie. Ubiegając się o wydanie dowodu osobistego, paszportu, czy też uzyskanie pozwolenia na broń należało do wniosku dołączyć swoją fotografię. Stąd też w zespołach akt *Starostwa Powiatowego w Piotrkowie* (zespół nr 1) oraz *Akt miasta Piotrkowa* (zespół nr 9) znajduje się liczny materiał archiwalny zawierający zdjęcia sygnowane stemplami miejscowych firm fotograficznych. W tych zespołach znaleźć można korespondencję między Magistratem a właścicielami zakładów i ich prośby o zmniejszenie lub rozłożenie na raty opłat za usługi. W aktach znaleźć można informacje z wykazami właścicieli zakładów fotograficznych i spisami zakładów, gdzie poza nazwą i siedzibą umieszczana była także kwota roczna podatku, którą musieli uiścić posiadacze atelier.

Poza wyżej wymienionymi zespołami akt, wiadomości o zakładach fotograficznych (szczególnie z okresu międzywojennego) znaleźć można w spisach abonentów telefonicznych, księgach adresowych Polski dla handlu, przemysłu, rzemiosła i rolnictwa, w kalendarzach - informatorach na województwo lub w kieszonkowych informatorach - notesach miasta.

Bogaty materiał źródłowy związany z historią atelier fotograficznych zachowany z zasobie Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim stał się podstawą opracowania naukowego wydanego drukiem pod tytułem «Przeszłość oświetlona błyskiem magnezji», gdzie usystematyzowano i określono ramy czasowe działalności wszystkich zakładów do 1945 roku.

Підберезних І. Є.,

*канд. іст. наук, доцент кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили*

«ТЕРИТОРІАЛЬНА ЦІЛІСНІСТЬ УКРАЇНИ: ЗАХИСТ ПРИНЦИПІВ СТАТУТУ ООН» – ІСТОРИЧНА РЕЗОЛЮЦІЯ

12 жовтня 2022 р. Генеральна Асамблея ООН відстояла свої основні принципи, міжнародне право та мир, ухваливши Резолюцію

Генасамблеї ООН ES-11/4 «Територіальна цілісність України: захист принципів Статуту ООН» [1]. Генеральна Асамблея засудила спробу незаконної анексії Російською Федерацією Донецької, Херсонської, Луганської та Запорізької областей України та зажадала від неї негайно вивести усі свої збройні сили з території України. В результаті 143 держави-члени проголосували «за», п'ять проголосували – «проти» та 35 – «утрималися». Проти проголосували Білорусь, Корейська Народно-Демократична Республіка, Нікарагуа, Росія та Сирія. Більшість країн, що утрималися, були африканськими країнами, поряд з Китаєм та Індією. У резолюції, яка «захищає принципи» Статуту ООН, зазначається, що Донецька, Херсонська, Луганська та Запорізька області тимчасово окуповані Росією внаслідок агресії, є порушенням територіальної цілісності, суверенітету та політичної незалежності України. Явно порушуючи Статут ООН Росія анексувала територію України на основі фіктивних референдумів, що підриває принципи, за які виступає міжнародне співтовариство та порушує міжнародне право таким чином, що це стосується безпеки кожної країни. Ці дії є порушенням територіальної цілісності, суверенітету України та несумісні з принципами Статуту ООН.

Багато держав-членів висловили жаль з приводу агресії Російської Федерації стосовно України та її спроб анексії української землі як кричущої зневаги основними принципами, на яких було засновано Організацію. Зокрема, Сполучені Штати рішуче засуджують незаконні спроби Росії анексувати суверенну українську територію. Президент Джо Байден щодо голосування на Генасамблеї ООН заявив: «Сьогодні переважна більшість світу – країни з усіх регіонів, великі та малі, що представляють широкий спектр ідеологій та урядів, проголосували за захист Статуту Організації Об'єднаних Націй та засудження незаконної спроби Росії анексувати українську територію силою. 143 нації стояли на боці свободи, суверенітету та територіальної цілісності, навіть більше, ніж 141 нація, яка в березні проголосувала за беззаперечне засудження війни Росії проти України. Лише чотири з них обрали бік Росії – Білорусь, Корейська Народно-Демократична Республіка, Нікарагуа та Сирія. Нападаючи на основні положення Статуту ООН, Росія підриває основи міжнародного миру та безпеки. Ставки цього конфлікту всім зрозумілі, і світ надіслав чітку відповідь: Росія не може стерти з землі суверенну державу. Росія не може міняти

кордони силою. Росія не може захопити територію іншої країни як свою. Україна має ті ж права, як будь-яка інша суверенна країна [2].

За словами держсекретаря США Ентоні Блінкена, територіальна цілісність є центральною опорою Організації Об'єднаних Націй, і запекла неповага Росії до національних кордонів та суверенітету України не може бути і не буде прийнята. Голосування в Генеральній Асамблеї Організації Об'єднаних Націй є потужним нагадуванням про те, що переважна більшість країн підтримують Україну, захищаючи Статут ООН та рішуче виступаючи проти російсько-української війни та її народу, що триває [3].

У ході дискусії представник Чехії заявив, що організація Російською Федерацією «фейкового голосування на тлі війни» є ще одним доказом залякування та порушень, на які зазнають громадяни України. Деякі виступаючі були більш нейтральні у своєму підході, а деякі виступили за Російську Федерацію. Серед них була Кореїська Народно-Демократична Республіка, делегат якої заявив, що жителі Луганська, Донецька, Херсона та Запоріжжя проголосували за входження до складу Російської Федерації. Він також додав, що незаконні акти агресії проти колишньої Югославії, а також Афганістану, Іраку та Лівії з боку США та інших західних країн ще не розглянуті Радою Безпеки [4].

Отже, через майже вісім місяців російсько-української війни світ продемонстрував, що він більш згуртований та більш ніж будь-коли сповнений рішучості притягнути Росію до відповідальності за її порушення. Український народ має можливість вибрати своє власне майбутнє та мирно жити в межах його міжнародно визнаних кордонів.

Джерела та література:

1. Territorial integrity of Ukraine : defending the principles of the Charter of the United Nations : draft resolution / Albania, Australia, Austria, Belgium, Bulgaria, Canada, Croatia, Cyprus, Czechia, Denmark, Estonia, Finland, France, Georgia, Germany, Greece, Guatemala, Hungary, Iceland, Ireland, Italy, Japan, Latvia, Liberia, Liechtenstein, Lithuania, Luxembourg, Malta, Montenegro, Netherlands, Norway, Palau, Poland, Portugal, Republic of Korea, Republic of Moldova, Romania, Slovakia, Slovenia, Spain, Sweden, Trinidad and Tobago, Türkiye and Ukraine. United Nations. Digital Library. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3989859?ln=en>.

2. Statement of President Joe Biden on the United Nations General Assembly Vote Condemning Russia's Illegal Attempts to Annex Ukrainian Territory. October 12, 2022. U.S. Embassy in Ukraine. URL: <https://ua.usembassy.gov/statement-of-president-joe-biden-on-the-united-nations-general-assembly-vote-condemning-russias-illegal-attempts-to-annex-ukrainian-territory>.

3. Press Statement Antony J. Blinken, Secretary of State. October 12, 2022. U.S. Embassy in Ukraine. URL: <https://ua.usembassy.gov/un-general-assembly-resolution-condemning-russias-attempted-annexation-of-ukraines-territory>.

4. With 143 Votes in Favour, 5 Against, General Assembly Adopts Resolution Condemning Russian Federation's Annexation of Four Eastern Ukraine Regions. October 12, 2022. United Nations. URL: <https://press.un.org/en/2022/ga12458.doc.htm>.

*Піструїл І. В.,
канд. іст. наук, доцент кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили*

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ В УМОВАХ КРИТИЧНИХ СИТУАЦІЙ

«Підвищення кваліфікації». Словосполучення, що знайоме всім зі школи, коли деякі вчителі раптом зникали. При цьому, школярам з поважним видом повідомляли, що їх вчитель не захворів, а пішов підвищувати свою кваліфікацію. Замість їх вчителя, вести заняття частіше «надсилали» якогось молодого вчителя або навіть студента-практиканта. Самі учні по різному відносились до відсутності свого вчителя. Частіше – це була радість з приводу відсутності вчителя, який знає рівень підготовки своїх учнів, та наявності «свободи» на заняттях, коли іноді ніякої дисципліни взагалі не було. Через певний час навіть учням набридав цей «гармидер» і більшість починало дещо сумувати з приводу відсутності свого вчителя. Але так було не завжди. Неоднозначно відносились до підвищення кваліфікації і самі вчителі. З одного боку, необхідно було кудись ходити та щось «дуже важливе» слухати – самим вчитись. З іншого боку, для вчителя це була можливість відпочити від своїх занять, зошитів, шкільних проблем тощо. Як би там не було, в Радянському Союзі була сформована централізована система підвищення кваліфікації вчителів загальноосвітніх шкіл. При цьому, окремо підвищували кваліфікацію

Co-funded by
the European Union

не тільки вчителі, але й директори шкіл. Так чи інакше, по закінченні кваліфікаційних курсів, вчителі отримували необхідний чи зайвий для них багаж знань, пов'язаний з методичними розробками, новими науковими досягненнями та відкриттями у відповідних галузях. Не менш важливе було формальне та неформальне спілкування, обмін досвідом та взагалі, як кажуть сьогодні, відчуття якоїсь корпоративності. Це все, без сумніву, давало деякий поштовх до подальшої плідної праці.

Дещо інакше проходило підвищення кваліфікації у викладачів вищих учбових закладів (університетів, інститутів та академій). Деякі з них самі у якості вчителів для вчителів брали участь у роботі курсів підвищення кваліфікації. Судячи з власного досвіду автора, підвищення кваліфікації викладачам вищих учбових закладів проводилося автоматично при виконанні деяких процедур (видання монографії, методичного посібника, отримання наступного наукового чи викладацького звання тощо). Однак, з часом, все це потроху відходило на другий план. Викладачів почали зобов'язувати проходити підвищення кваліфікації в інших учбових або наукових установах із заповненням певної кількості необхідних документів та без відриву від виробництва. Зрозуміло, що часто ніякого підвищення кваліфікації не проходило взагалі. Заповнювались необхідні папірці на початку та наприкінці так званого «підвищення». І все. Але, все ж таки, необхідно зазначити, що деякі з викладачів проходили підвищення кваліфікації в наукових установах, навіть іноді в інших містах. Це проходило завдяки особистим знайомствам з колегами, виходячи з наукових інтересів та фінансових можливостей. При цьому, підвищення відбувалося за кошти бажаного «підвищитись». Можливо, тому ця практика, не набула широкого розповсюдження, незважаючи на те, що це було справжнє підвищення кваліфікації. Таким чином, складалася парадоксальна ситуація. І тут немає нічого дивного. Все проходило в рамках загального соціально-економічного розвитку країни, коли апарат чиновників перекладає вирішення проблем на своїх громадян. Це породжує різні негативні явища у суспільстві, загальновідомим прикладом яких є корупція.

Згодом ситуація знову почала змінюватись. Пов'язано це з впровадженням online та дистанційних курсів підвищення кваліфікації. Найбільшої популярності ця форма підвищення кваліфікації набула серед молодих викладачів. І це зрозуміло. Молодь більше користується інтернетом, у молодих викладачів немає потужних зв'язків з викладачами інших установ, та й фінансове становище молодих

Co-funded by
the European Union

викладачів - дуже нестабільне. Свою роль зіграла і світова пандемія. Тому, дистанційна форма підвищення кваліфікації набуває все більшої популярності. Як вказується в інформаційних листах, можна прослухати «лекції та виступи відомих світових лідерів в сфері політики, бізнесу, науки, культури, освіти». При цьому забезпечується переклад або субтитрування. Крім того, наявна можливість дивитися виступи в оригіналі англійською мовою з субтитрами «в режимі відеозапису, що дозволяє переглядати виступи та лекції в зручний для себе час (зранку, по обіді, ввечері, вночі)». І все це – для широкого загалу науковців та викладачів: математиків, медиків, біологів, хіміків, економістів, філологів, лінгвістів, юристів, істориків, політологів, міжнародників, географів, філософів, фахівців з держуправління тощо. Потрібно тільки заплатити певну суму грошей. Без сумніву – це цікаво: прослухати, наприклад, лекцію Аунг Санг Су Чжі або Джиммі Картера. Та є деякі питання: яку корисну наукову інформацію отримають медики або лінгвісти після прослуховування лекції Леха Валенси? Або, як допоможе «лекція» М. Горбачова при викладанні курсу «Антропология»? Це, без сумніву, дещо розширить ерудицію слухача, але точно не підвищить кваліфікацію за його фахом.

Подібною, але все ж таки іншою формою є online курси підвищення кваліфікації. Плюсом тут є «живі» лекції та після лекційне «живе» спілкування. Однак, теми лекцій іноді досить широкі та часто пов'язані з провадженими закордонними методами викладання. Це досить цікаво, набувається певний досвід, але впровадження закордонних методів викладання в наших реаліях іноді практично неможливе. Перш за все, коли закордонні колеги дізнаються про навантаження наших викладачів, вони хапаються за голову з окликом «вау». По друге, у нас склалася своя школа викладання і часто при порівнянні різні системи викладання - дуже схожі, тільки з різницею у назвах та грошах, за які ці схеми були впроваджені. Та й оплата праці наших викладачів не завжди стимулює якісне викладання. Крім того, викладачі, як за кордоном, так і у нас - досить різні. Викладач може бути гарним науковцем і володіти кількома мовами, та при цьому бути посереднім викладачем. І тут ніякі методички йому не допоможуть. А буває і навпаки.

Повернемося до нашої теми. Дистанційні та online курси підвищення кваліфікації надалі будуть набувати все більшої популярності. Причому, все це може все більше «монетизуватись»: є попит, і платня за курси буде все більша. Це може призвести до негативних наслідків

Co-funded by
the European Union

(наприклад – корупція, договірне стажування тощо). Але головне – ми вже більше 30-ти років існуємо в стадії реформування (чогось - в щось). І в стадії реформування ми будемо знаходитись ще досить довго, бо це є гроші чиновників, які періодично змінюються, намагаючись заробити на реформах. Тому ми намагасмося зробити «цукерку» з тих директив, що «спускають» на голови викладачів. А війна та глобальні виклики XXI століття тут взагалі ні до чого.

*Соловійова А. С.,
канд. політ. наук, доцент кафедри журналістики
ЧНУ ім. Петра Могили*

ЦІННОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК ОСНОВА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Європейський Союз починав своє існування більшою мірою як економічна організація. Проте від початку об'єднання його батьки-засновники вели мову про необхідність закладення в його основу спільних європейських цінностей. Адже саме це є запорукою можливості існування такого роду об'єднання в майбутньому.

Варто відмітити, що в процесі становлення концепту «європейських цінностей» можна виділити кілька етапів формування, починаючи з античного періоду, на зміну якому прийшли епохи Середньовіччя, Ренесансу й Просвітництва, за якими йшли етапи затвердження лібералізму та період першої половини ХХ століття. І в результаті еволюційної послідовності цих етапів ми отримали змогу говорити про європейські цінності на етапі створення Європейського Союзу.

Будучи динамічною категорією, «європейські цінності» на всіх цих етапах змінювали свій зміст відповідно до специфіки епохи. Тому сучасна система цінностей Європейського Союзу має являти собою своєрідну квінтесенцію цінностей попередніх етапів та ставати відображенням європейської ідентичності.

Як бачимо, поняття європейських цінностей нерозривно пов'язане з концептом «європейська ідентичність», яке досліджував, зокрема, французький соціолог Е. Дюркгейм, представивши його як колективну свідомість європейських суспільств.

Ключові цінності європейської спільноти другої половини ХХ століття знайшли своє відображення також в головному гаслі Європейського Союзу – «Об'єднаний в різноманітті», – в якому відображається повага до розмаїття культур та традицій народів Європи.

Основні цінності Європейського Союзу зафіксовані у Лісабонському договорі, зокрема у статті другій цього Договору зазначено, що «Союз ґрунтується на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, включаючи права осіб, які належать до меншин. Ці цінності є спільними для держав-членів у суспільстві, в якому панують плюралізм, недискримінація, толерантність, справедливість, солідарність і рівність між жінками та чоловіками» [1].

В Хартії основних прав Європейського Союзу визначено, що він має існувати на засадах гідності (базові права на життя й фізичний та духовний захист особистості), свободи (свобода думки та віросповідань, захист свободи, безпеки та приватності), рівності (рівність можливостей, відсутність дискримінації, повага усіх різновидів різноманіття), солідарності (трудові права, охорона здоров'я та захист навколишнього середовища), поваги до прав громадян (політичні та громадянські права та свободи) та справедливості (права на справедливий судовий захист, презумпція невинуватості тощо) [2].

Варто відмітити, що визнаючи цінності універсальними та деякою мірою абстрактними категоріями, європейські політики намагалися надати їм конкретики та можливості для вимірювання. Саме через це, визначаючи перелік ключових цінностей, було вирішено уникати частого згадування, наприклад, рівності та справедливості. Зокрема, рівність може бути представлена як рівні можливості та права всіх членів суспільства, а може являти собою т. зв. «зрівнялівку», тобто відсутність можливості та потенціалу до подальшого розвитку після досягнення відповідного рівня. Тоді як справедливість, являючи собою складну філософську категорію, може бути надмірно залежною від того, як її розуміє суб'єкт, що розподіляє блага.

Отже, створюючи простір свободи, безпеки та правосуддя на засадах демократизму та верховенства права, засновники Європейського Союзу прагнули поставити індивіда з його унікальною ідентичністю в центрі його діяльності.

Джерела та література:

1. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the functioning of the European Union (2016/C 202/01) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016ME/TXT&from=EN> (дата звернення 06.10.2022).
2. Charter of fundamental rights of the European Union (2012/C 326/02) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12012P/TXT> (дата звернення 06.10.2022).
3. European Union website, (2022). https://europa.eu/european-union/index_en (дата звернення 06.10.2022).

Файчук О. Л.

*к.п.н., доцент кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки,
ЧНУ ім. Петра Могили.*

Сургова С. Ю.

*к.п.н., доцент кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки,
ЧНУ ім. Петра Могили.*

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ УКРАЇНИ І ЄВРОПИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Проблема формування ціннісних орієнтацій є досить актуальною в сучасній науці, вона набула розмаху не тільки на просторах нашої країни, а й за її межами. Адже цінності відіграють велику роль в нашому житті та в соціумі, те з якими цінностями виховується молодь сьогодні, залежить майбутнє. Поняття «цінність» розглядається багатьма науками (соціологія, філософія, психологія) і відображає позитивну чи негативну значущість предмета або ж явища. У структурі індивідуальної свідомості цінності є ідеальними образами та орієнтирами поведінки і діяльності людей. Протягом життя кожна людина створює свою систему ціннісних уявлень, орієнтацій, установок. Ціннісні орієнтації особистості можуть складати своєрідну ієрархію цінностей, але серед різних видів цінностей можна виділити основні, наприклад: свобода, честь, вихованість, діти, сім'я, праця, творчість, гуманізм солідарність, інтелігентність, нація, народ. Сучасні соціологічні дослідження свідчать про те, що за останні роки більшість молодих людей починають

переорієнтовуватися на матеріальні цінності. Їх досить сильно приваблюють гроші, заробітки, бізнес, участь у управлінських структурах. Поряд із цим можна спостерігати також і тенденцію росту інтенсивних духовних пошуків, орієнтації на істинні цінності, що проявляється у збільшенні інтересу до світової культури, історії своєї сім'ї, народу.

Ціннісні орієнтації – це елементи мотиваційної структури особистості, на підставі яких відбувається вибір тих чи інших соціальних установок як цілей або мотивів конкретної діяльності. Ціннісні орієнтації соціальних працівників формуються під впливом пануючої в суспільстві системи цінностей, яка змінюється з розвитком історії. Події останніх десятиліть значно вплинули на систему ціннісних орієнтацій фахівців соціальної роботи в Україні. Так, в Етичному кодексі спеціалістів із соціальної роботи України (2005 рік) прописані етичні цінності та принципи (пріоритетність інтересів клієнтів, довіра, толерантність, повага до гідності тощо) [2].

Разом з тим в світі відбуваються глобалізаційні процеси, які зумовили появу Міжнародної соціальної роботи, що спричинило розробку «Глобальної декларації етичних принципів соціальної роботи» (2018 рік). В цьому документі визначені основні цінності соціальної роботи: людська гідність, рівність, свобода, повага, недискримінація, толерантність, справедливість, відповідальність [3]. Британська асоціація соціальних працівників відносить до професійних цінностей соціальної роботи: права людини, соціальну справедливість та професійну доброчесність.

Також є певна різниця поглядів щодо розуміння поняття. Так, українські дослідники визначають: «цінності соціальної роботи – це система етичних норм поведінки; ідеї та переконання, на які спираються соціальні працівники у процесі прийняття фахових рішень; вважаються ядром соціальної роботи, вони впроваджуються в практику за допомогою знань та навичок [4]. Британські дослідники ж дослідники під цінностями розуміють «конкретні типи переконань, яких дотримуються люди щодо того, що вважати гідним або цінним у контексті соціальної роботи (загальні переконання про природу доброго суспільства, загальні принципи, як цього досягти за допомогою дій, а також бажані якості або риси характеру професійних практиків» [1].

Отже, ми можемо стверджувати, що становлення і розвиток соціальної роботи в Україні має свою історію та особливості, але не

суперечить загальносвітовим тенденціям. Трагічні події останнього десятиріччя зумовили остаточний відхід від радянської ідеології та переорієнтацію на європейські норми. Ціннісні орієнтації соціальних працівників в Україні визнають пріоритетність особистості відносно суспільства, прагнення до соціальної справедливості та економічного, фізичного і розумового благополуччя всіх членів соціуму.

Джерела та література:

1. The Code of Ethics for Social Work/ British Association of Social Workers. 2012. URL: http://cdn.basw.co.uk/upload/basw_1123_15-7.pdf
2. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1965643-05>.
3. Семигіна Т. Міжнародна соціальна робота: пріоритети та стандарти. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2021. 175 с.
4. Соціальна робота: В 3-х ч. -- Ч. 1. Основи соціальної роботи / За ред. Т. Семигіної, І. Григи. Київ: КиєвоМогилянська академія, 2004.]

Шевченко Н. В.

*канд. іст. наук, доцент кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили*

НАВІЩО УНІВЕРСИТЕТАМ ГЕНДЕР?

Із 90-х років ХХ ст. ООН та Європейський Союз започаткували до законодавчого запровадження концепцію гендерної рівності і захисту прав жінок у всесвітньому масштабі [1, с. 5–8]. Визнання гендерної рівності як основної глобальної політичної стратегії світового розвитку відбулося на ХХІІІ спеціальній Генеральній Асамблеї ООН (Нью-Йорк, 2000). У прийнятому «Пакті Розвитку Тисячоліття» (2000–2015 рр.) серед восьми пріоритетних цілей третє місце посідає розвиток гендерної рівності та розширення жіночих повноважень. Україна, обравши курс на членство у ЄС та НАТО на 2022 рік ратифікувала всі міжнародні законодавчі акти і конвенції з подолання гендерної нерівності та утвердження суспільства рівних можливостей, включно зі Стамбульською конвенцією щодо запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьби з цими

явищами» (2011). «Хартія європейської безпеки», прийнята на Стамбульській зустрічі ОБСЄ декларує повне і рівноправне здійснення жінками своїх прав людини, включно у справі зміцнення миру, національної безпеки, процвітання і демократії.

Для визначення стану справ у сфері гендерної рівності ООН та ЄС пропонують державам здійснити гендерний аналіз суспільного життя і владних структур. Україна реально підтвердила, що поділяє гендерні принципи і напрямки діяльності по утвердженню рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. «План дій задля досягнення гендерної рівності», затвердивши постановою Кабінету Міністрів України «Національний план дій з виконання рекомендацій комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок, державну соціальну програму рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (05.09.2018). Тому гендерні освітні курси, що вже стали необхідним компонентом зарубіжних університетів, нині активно впроваджуються у навчальні програми вузів України. Оскільки не лише через надання державних гарантій рівності жінкам і чоловікам, а й завдяки формуванню нової суспільної свідомості гендерної рівності, створення системи популяризації гендерних знань можливо втілити згадані міжнародні проекти і національну програму гендерної рівності.

Нині в Україні спільно з Представництвами комітету НАТО і ОБСЄ з гендерних програм реалізуються проекти, спрямовані на забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки і оборони [2, с. 70], які актуалізували проблему гендерної освіти в українському соціумі. Тому за ініціативою Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації були започатковані курси «Гендерні студії у вищій школі: сучасні виклики та досягнення» (5 вересня – 16 жовтня 2022 р.). Проблеми утвердження гендерних студій в українських вузах вже постали перед вітчизняною науковою спільнотою з початку XXI ст. Нині вже створена вітчизняна науково-методологічна база гендерних досліджень, зусиллями окремих науковців розроблені і читаються університетські спецкурси. У той час як державна гендерна політика в сучасній Україні потребує посилення експертного і освітянського потенціалу з високим рівнем гендерної компетентності. Однак у системі МОН України зарубіжний та вітчизняний освітянський досвід щодо впровадження навчальних дисциплін з гендерною проблематикою все ще не використаний, як і не створений відділ гендерної освіти. У рамках підвищення кваліфікації деканів вузів у МОН України (2003)

нами був представлений проєкт запровадження гендерної освіти «Навіщо університетам гендер?», який також не зацікавив освітянських чиновників [3, с. 164–165]. Однак є надія, що започатковані спільні проєкти з міжнародними партнерами з ЄС, ОБСЄ та НАТО з досягнення гендерної рівності в Україні (2018–2022) [2, с. 61–62] актуалізують вирішення проблеми підготовки гендерних фахівців і супротив МОН України щодо впровадження проєкту системної гендерної освіти у школах та вузах буде подоланий. Оскільки від згаданих проєктів, включно з освітянським «EVADEM»: «Implementation of European Values in the field of higher education» (2022–2025) («Імплементация європейських цінностей та законодавства ЄС в суспільно-правовий і освітній простір України») (а гендерна рівність визнається важливим компонентом європейських цінностей), презентація якого відбулася 10.10.2022 року у Чорноморському національному університеті ім. Петра Могили в значній мірі залежить, чи стане Україна повноцінним членом ЄС.

Джерела та література:

1. Civil Society at the Millennium // Published by Kumarian Press, USA. 1999.
2. Методичні рекомендації з інтегрування гендерних підходів до системи підготовки фахівців сектору безпеки і оборони України. URL: www.unwomen.org/en/what-we-do/peace-and-security/global-norms-andstandards#_WPS_resolutions (дата звернення: 12.10.2022).
3. Шевченко Н. В. Гендерний вимір світової політики у «Пакті Розвитку Тисячоліття» (2000–2015) та завдання утвердження в Україні паритетної демократії // Наукові праці: Науково-методичний журнал. Політичні науки. Правознавство. Видавництво МДГУ ім. Петра Могили. Миколаїв, 2007. Т. 69. Вип. 56. С. 159–167.

РОЗДІЛ 3 СТУДІЇ СТУДЕНТІВ ТА АСПІРАНТІВ

*Балєв В. В.,
студент 634 МЗ групи
ЧНУ ім. Петра Могили
Науковий керівник –
Підберезних І. Є.,
канд. іст. наук, доцент кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили*

THE FRANKISH EMPIRE UNDER CHARLEMAGNE (768–814)

The time of the greatest power of the Frankish state falls on the reign of Pepin the Short's son, Charlemagne (742–814). Charlemagne – King of the Franks from 768 (in the southern part from 771), King of the Lombards from 774, Duke of Bavaria from 788, Emperor of the West from 800.

The founder of the Carolingian Empire, the "Father of Europe" (Pater Europae), which united most of Western and Central Europe for the first time after the fall of the Roman Empire. His reign ushered in the Carolingian Renaissance. It is believed that Karl was called "Great" during his lifetime. On behalf of Charles, the Pippinid dynasty received the name Carolingians. According to Max Fassmer, the Slavic word "king" may come from his name

As a result of several wars, he significantly expanded the borders of the Frankish state, subordinating various tribes and nationalities to his authority. Karl went on the offensive against Arab Spain. True, his first campaign in Spain (778) was not successful.

Later, the Franks methodically advanced south of the Pyrenees. In 801, Barcelona was taken from the Arabs and the Spanish Marca (border area) was established on the territory of North-Eastern Spain, the population of which consisted mainly of Basques and Navarrese.

Under Charlemagne, as a result of long wars (from 772 to 804), Saxony was conquered and annexed to the Frankish state.

As a result of many wars, the borders of the Frankish state expanded significantly. In terms of area, the state of the Franks approached the old Western Roman Empire and also included various tribes and nationalities.

The royal title no longer satisfied the Frankish king. Charles was only waiting for a convenient opportunity to proclaim himself emperor. Such an opportunity arose when the weak and helpless Pope Leo III, who had provoked the opposition of the Roman nobility against him, fled to Charles, who sought protection from him. Charles gave the pope reliable protection and himself led the campaign against Rome.

In gratitude for this help, the Pope at the end of 800 in the Cathedral of St. Peter in Rome crowned the Frankish king with the imperial crown. Thus, a new empire was established in the West. This event caused conflicts between Charles and Byzantium, whose emperors considered themselves the sole heirs of old Rome.

In the last years of his life, Karl chose his new capital, Aachen, as his permanent residence. He paid the main attention to the strengthening of new frontiers for defense and further conquests. At the beginning of the 9th century Charles enjoyed great influence not only within the empire, but also outside it: the kings of the Anglo-Saxon states in England counted with him; his patronage was sought by the kings of Scotland, the leaders of the tribal Irish princes.

However, the external prosperity of the empire hid its internal weakness. Created by conquest, it was extremely diverse in ethnic composition. In addition to the Franks and the tribes and peoples subject to them on the territory of former Gaul, Charlemagne's empire included the Saxons, Frisians, Bavarians, Thuringians, Lombards, and others.

Each of the territories of the empire did not want to submit to the power of the conquerors without constant military and administrative coercion. Therefore, Charlemagne spent his entire life on campaigns, going every time to places where there was a real threat of losing one or another territory. Over time, it became more and more difficult to keep conquered tribes and peoples. Weak, purely external ties between individual parts of the empire broke three decades after the death of Charlemagne's empire.

Sources and Literature:

1. Einhard. Life of Charlemagne. M.: Institute of Philosophy, Theology and History of St. Foma, 2005. 304 p.

2. Article on the website of German culture / Karl der Große, or Charlemagne.
URL: <https://germanculture.com.ua/famous-germans/charlemagne/>
3. Barbero, Alessandro (2004). Charlemagne: Father of a Continent. Translated by Allan Cameron. Berkeley: University of California Press.
4. Ganshof, F. L. (1971). The Carolingians and the Frankish Monarchy: Studies in Carolingian History. trans. Janet Sondheimer. Ithaca, NY: Cornell University Press.
5. Lamb G. Charlemagne. Founder of the Carolingian Empire. M.: CJSC "Tsentrpoligraf", 2010. 352 p.
6. Western Europe. *Rulers of the World. Chronological and genealogical tables on world history*. 4 vols. / Compiled by VV Erlihman. T. 2.

Баришнєв М. В.,
студент 534 групи
ЧНУ ім. Петра Могили
Науковий керівник –
Підберезних І. Є.,
канд. іст. наук, доцент кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили

ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА ЯПОНІЇ 1930-х років

Відмінними рисами внутрішньої політики Японії початку 1930-х років було, з одного боку, створення так званих «кабінетів національної єдності», з іншого боку, боротьба всередині цих кабінетів між міністрами фінансів та міністрами армії. Міністри армії виступали за збільшення фінансування армії. Це було дуже проблематично в катастрофічній економічній ситуації, що склалася в країні, викликаній наслідками Великої депресії та постійними неврожаями та стихійними лихами. Зрештою економіка Японії почала перебудовуватися відповідно до військових потреб. Через надмірну активність як лівих, так і правих радикалів серед вищих чиновників виникла гостра необхідність не допустити їх до влади, щоб уникнути перекосів у політиці. Тому генро Сайондзі Кіммоті, який мав вирішальний голос у питанні призначення прем'єр-міністра, не дозволив призначити на цю посаду обраної партією парламентської більшості Сейюкай Судзукі Кісабуру, а запропонував створити «кабінет національної єдності» на чолі з Сайто Макото. Сайто вважався обережним політиком, далеким

Co-funded by
the European Union

від будь-якого екстремізму, хоча й близьким до військових кіл. Проте міністри цього «кабінету національної єдності» на чолі з Сайто (травень 1932 – липень 1934 р.) оцінювали його скептично.

Увага аналітиків було звернено на міністра сільського та лісового господарства Гото Фумію, який вважався лідером «бюрократів-реформаторів». "Бюрократи-реформатори" мали тісні зв'язки з Маньчжоу-го, керували її економікою та промисловістю, і розглядали цю державу як полігон економічних реформ у самій Японії. Вони займалися пошуком більш «раціональної» політичної та економічної системи держави, звертаючи увагу на досвід створення «корпоративної держави» в Італії, а також досвід планового господарства в СРСР. Незважаючи на те, що «бюрократи-реформатори» були прихильниками «активної політики», військові методи стояли у них на останньому місці, поступаючись насамперед економічних засобів експансії. Отриманий Гото пост можна вважати одним із найважливіших у кабінеті Сайто, оскільки сільське господарство перебувало у катастрофічному стані та аграрний сектор вимагав термінових реформ. Гото розробив програму державної допомоги фермерам. Хоча проект був відхилений, концерни Міцубісі, Міцуї та Сумітомо пожертвували гроші на суспільні потреби, а 1932 року стали першими кредиторами Маньчжоу-го.

Весною 1934 року через корупційний скандал кабінету Сайто довелося піти у відставку. Наступним прем'єр-міністром став Окада Кейсуке, «кабінету національної єдності» якого (липень 1934 – березень 1936 рр.) довелося вирішувати як ті самі проблеми, як і кабінету Сайто, а й нові. Вищі кола Імператорської Армії та Імператорського Флоту виявляли невдоволення міжнародною ситуацією, що склалася, вважаючи умови, на яких уклалися договори з Японією, несправедливими. При формуванні кабінету міністрів Окада армія та флот висунули вимоги про анулювання «Вашингтонського морського договору». Незважаючи на те, що уряд Окада не підтримував таку позицію, проект встановлення паритету тоннажу флоту Японії і США на Тихому океані був представлений на розгляд на Лондонській конференції 1935 року. Японська сторона зустріла відмову та залишила засідання.

Незадовго до відставки кабінету Окада в Токіо стався військовий заколот, відомий як «інцидент 26 лютого». Група молодших офіцерів, плануючи встановити військову диктатуру на чолі з Масакі Дзіндзабуро, який на той час обіймав посаду генерального інспектора військової

освіти, вивела з казарм близько 1500 солдатів, які зайняли більшість урядових установ. міністерство, парламент та головне поліцейське управління. Було вбито міністра фінансів Такахасі, колишнього прем'єр-міністра Сайто, генерального інспектора військової освіти Ватанабе; був поранений обер-адмірал Судзукі Кантаро. Прем'єр Окада врятувався, сховавшись у шафі, а бунтівники помилково застрелили його шурина. Надихаючись ідеями філософа Кита Іккі, путчисти хотіли, заручившись підтримкою імператора, здійснити «реставрацію Сева». Путч провалився через те, що радикально-націоналістичні кола не надали бунтівникам підтримку, хоч і співчували їхнім ідеям. Імператор наказав солдатам повернутися до казарм, і на третій день виступ припинився.

Таким чином, слід резюмувати, що події які сталися в Японії негативно позначилися на самій країні, через боротьбу правих та лівих партій та військових формувань, створюється «кабінет міністрів» який намагається хоч якось стабілізувати ситуацію в країні, вимоги які йшли від Імператорської армії та вищих кіл влади те що угода яка була заключена між Японією та США на паритет тонажу флота вважалися обурливими для цих прошарків влади. Бунт який підняли військові офіцери фатальна помилка яку вони зробили адже цей «кабінет міністрів» був єдиним джерелом влади який підтримував порядок в країні та якось грав за правилами міжнародної політики.

Беліченко О.,
студент 634 МЗ групи
ЧНУ ім. Петра Могили
Науковий керівник –
Міронова І. С.,
д-р іст. наук, професор, завідувачка кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили

ТРАНСІСТРИЯ – ЗОНА РУМУНСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ УКРАЇНИ

Участь Румунії у радянсько-німецькій війні на боці Німеччини дослідники пов'язують у першу чергу з територіальними претензіями Румунії, а саме з прагненням повернути території Бессарабії та Північної Буковини, які під тиском Німеччини 28 червня 1940 р. румунський уряд

змушений був передати Радянському Союзу. Пізніше І. Антонеску стверджував, що А. Гітлер запевняв: за «допомогу у війні Румунія зможе окупувати радянську територію аж до Дніпра», і що Німеччина допоможе не тільки повернути втрачені території, а й завоювати нові [2, с. 7].

З цієї причини вісімнадцятирічний король Михайл I та генерал І. Антонеску одразу ж після нападу Німеччини на Радянський Союз у прокламаціях закликали румунське військо до «священної» війни разом з німецькою армією за визволення «викрадених Радянським Союзом земель Румунії». У результаті вдалих воєнних дій території Бессарабії та Північної Буковини досить швидко були захоплені румунськими військами. На окупованих територіях було створено губернаторства Бессарабію та Буковину, які увійшли до складу Румунського королівства.

На початку серпня, після того як Бессарабія та Північна Буковина були зайняті румунськими військами, А. Гітлер запропонував І. Антонеску розширити владу Румунії на територію між Дністром і Бугом. 18 серпня 4-та румунська армія розпочала наступ на Одесу, яку, завдяки підтримці німецьких військових частин, було захоплено 16 жовтня 1941 р.

Одеса була включена до складу губернаторства Трансністрія, куди входили лівобережні райони Молдови, Одеська область, південна частина Вінницької області, західні (до р. Південний Буг) райони Миколаївської області [3, с. 140]. З 19 серпня центр губернаторства розташовувався у місті Тирасполь, а 17 жовтня 1941 р. його було перенесено до Одеси.

30 серпня 1941 р., згідно «Договору про забезпечення безпеки, адміністрації та економічної експлуатації території між Дністром і Бугом та Бугом і Дніпром», Румунія отримала німецький мандат на тимчасове управління даними територіями [1, с. 159-160].

Таким чином, Трансністрія не входила до складу Румунського королівства, що не заважало румунській владі сподіватися на подальше приєднання даної території.

У січні 1944 р., у зв'язку з військовим розгромом фашистського блоку і наближенням лінії фронту до території Трансністрії, цивільне Губернаторство було скасовано разом з самим терміном «Трансністрія». Влада на території між Південним Бугом і Дністром зосередилася в руках румунського військового командування під керівництвом диві-

зійного генерала Г. Потопяну. Адміністративний апарат Трансністрії зазнав значних змін та був скорочений. Повіти реформувалися у дистрикти. 21 березня 1944 р. влада в Трансністрії перейшла до німецького окупаційного командування. В березні-квітні 1944 р. землі між Дністром та Бугом перейшли до Червоної армії. Таким чином, румунська влада на території Трансністрії протрималася два роки і п'ять місяців.

Джерела та література:

1. Афтенюк С. На пути к победе над фашистскими захватчиками. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1976. 193 с.
2. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. Париж–Нью-Йорк–Львів, 1993. 368 с.
3. Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни: 1941–1944 (До 60-річчя визволення області від німецько-румунських окупантів). Миколаїв: КВІТ, 2004. 503 с.

*Бутенко А. О.,
студент 534 групи
ЧНУ ім. Петра Могили
Науковий керівник –
Підберезних І. Є.,
канд. іст. наук, доцент кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили*

АРХІТЕКТУРА ТА МИСТЕЦТВО СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ (VIII–XII СТ.)

У перші століття епохи Середньовіччя, а саме до VIII ст., будівельна справа була занедбана, що спонукало тогочасних майстрів до вивчення архітектурних здобутків стародавніх римлян. Як наслідок, у X ст. в Західній Європі почали формуватися романський (римський) архітектурний стиль. Термін «романський» виник у XIX ст. як позначення стилю європейського мистецтва X–XII ст.

Co-funded by
the European Union

Панування римського стилю у країнах Західної Європи відмічалось в XI–XII ст. Упродовж епохи середньовіччя римський стиль використовувався у більшості випадків для зведення церков, фортець. Християни засвідчували свою любов до Господа в будівництві розкішних храмів. Матеріалом для них був витесаний білий і рожевий камінь. Храми були такі великі й міцні, що при необхідності могли витримати ворожі набіги й дати прихисток парафіянам і прочанам.

Римський стиль запозичив архітектурні риси з грецького стилю. Він виник у стародавньому Римі ще до нашої ери, взявши найкраще від грецького стилю та додав свої характерні особливості, а саме додавши нових форм арок, куполів та зводів.

Храми, збудовані в романському стилі, мали, як правило, такий вигляд: продовгуваті приміщення, поділені колонами опорних стовпів на три або п'ять частин, де засідали суди й велася торгівля. Зверху колони прикрашали капітелі (різьблений скульптурний орнамент).

Італія та Галлія стали свідками перебудови церковних споруд, хоча більша частина з них була ще цілком придатною для вжитку й не потребувала цього. Справжнє суперництво спонукало ледь не кожную християнську громаду звести пишнішу церкву, ніж у сусідів. Світ ніби скидав із себе лахміття й повсюдно одягав білі шати церков. У цей час майже всі єпископські та монастирські церкви, присвячені різним святым, і навіть малі сільські каплички було перебудовано й зроблено ще більш ошатними. Яскравим прикладом цього стилю є Церква Санта Марія дель Наранхо (Іспанія).

Середньовічні храми Західної Європи нерозривно пов'язані із скульптурою. Майстри ніби оживляли камінь, передаючи в зображеннях внутрішню красу, сильні почуття і зовнішню чарівність. Це ми можемо побачити на скульптурі «Валаам і ангел» (Скульптура капітелі. Собор у Маастріхті. XII ст.).

Co-funded by
the European Union

*Вірлич Є. М.,
студентка 534 МЗ групи
ЧНУ ім. Петра Могили
Науковий керівник –
Міронова І. С.,
д-р іст. наук, професор, завідувачка кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили*

НАУКОВА СПАДЩИНА АВГУСТА ВІРЛИЧА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ПОДІЙ В УКРАЇНІ

Август Ернестович Вірлич (21.11.1931 – 05.04.2017) – журналіст, краєзнавець, дослідник історії Другої світової війни, жертв Голодоморів та радянських репресій, Почесний громадянин Херсона (2016). За дослідження Голодоморів був відзначений Орденом «За заслуги» III ступеню [1]. Доробок Августа Вірлича вимірюється кількома авторськими книжками щодо історії Херсона та Херсонської області, краєзнавчими та загальноісторичними виданнями у співавторстві, участі в колективних наукових виданнях, оприлюднених статтях з історії Херсона та Херсонської області, а також низкою неоприлюднених матеріалів, які становлять інтерес у процесі вивчення історії як Херсонської області, так і України в цілому. Низка досліджень Августа Вірлича стають особливо важливими сьогодні, в контексті війни Росії в Україні, євроінтеграції України та висвітлення історичних паралелей Другої світової війни із військовими діями в сучасній Україні.

Август Вірлич провадив просвітницьку та дослідницьку діяльність в музеях і школах Херсонщини, працював у складі редакційних колегій історичних видань, на посаді референта зі зв'язків із політичними партіями і громадськими організаціями Херсонської обласної ради, а також як журналіст, правозахисник і людина, яка пережила ув'язнення у концентраційному таборі нацистів під час Другої світової війни та радянське заслання (репресії) у 1945–1954 рр. Саме життєвий досвід перебування в'язнем концтабору та репресованим здійснили ключовий вплив на подальшу правозахисну, наукову, журналістську та просвітницьку діяльність Августа Вірлича.

Наукова спадщина Августа Вірлича включає:

- наукові статті і тези конференцій – авторські та у співавторстві;

- авторські видання та видання у співавторстві;
- видані у складі роботи редакційних колегій серії книг з історії України.

Також науковий інтерес представляють матеріали Августа Вірлича в періодичних виданнях, його архіви та спогади учнів і колег.

Сучасні події в Україні – російське вторгнення з 2014 р. та окупація частини територій України Росією – змушують науковців та пересічних українців дедалі більше звертатись до подій минулого та проводити історичні паралелі з часами Другої світової війни, радянських репресій, історії часів існування Російської імперії та проводити історичні паралелі. У цьому контексті наукова спадщина Августа Вірлича стає особливо цікавою для дослідження.

У 1989 р. в Херсонській області створено обласну організацію товариства «Меморіал», серед активу якої є і Август Вірлич. Товариство «Меморіал» доволі яскраво виділяється серед неурядових об'єднань, що стояли в авангарді національного відродження України у 80-х рр. ХХ ст. [2, с. 83]. Разом із Херсонською обласною організацією жертв політичних репресій херсонський «Меморіал» мав великий вплив на обласні владні структури. Як приклад цього маємо факт: за клопотанням цих двох організацій Обласна Рада народних депутатів 19 жовтня 1990 р. своїм рішенням № 168 «Про встановлення пільг реабілітованим громадянам» надала низку пільг цій категорії жителів Херсонської області. Це відбулось на півроку раніше за ухвалення Закону Української РСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» Верховною Радою (зараз це Закон України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» [3]). Активісти цих двох товариств отримали право і можливість працювати в архівах КДБ у Херсонській області, обласної прокуратури та в спецфондах обласного державного архіву над справами реабілітованих. Завдяки діяльності «Меморіалу» вдалось дізнатись правду про радянські репресії, а також розпочати процедури реабілітації репресованих.

У 1993 р. було створено головну редакційну, а за її рішенням і обласні редакційні колегії в усіх областях України для видання науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією», де зібрані історії людей, репресованих радянською владою. Секретарем редакційної колегії та редактором-упорядником у Херсонській області

став Август Вірлич [4], якому також належить низка публікацій у цьому виданні. Ці публікації публічно викривають злочини радянської влади на території України в цілому і Херсонщини зокрема. Далі були видання «Забуттю не підлягає», «Сповідь на Голгофі», «Мартиролог», у створенні яких брав активну участь Август Вірлич, а також серії статей у періодичних виданнях про реалії Другої світової війни, репресованих священників, утиски за національною ознакою тощо. В описаних дослідженнях виявляється чимало спільного з діями представників країни-агресорки на території сучасної України: як на окупованих територіях, так і в зонах бойових дій, а також в інформаційному просторі.

Відтак, зазначені видання, а також наукова спадщина Августа Вірлича являють сьогодні особливий інтерес для вивчення і потребують систематизації та подальшого поширення в науковій спільноті, засобах масової інформації, освітніх та культурних закладах. Висвітлення таких фактів та їхнє подальше поширення сприятимуть глибшому розумінню логіки подій та формуванню нових підходів до вивчення історії України в цілому та регіональної історії зокрема, спростуванню історичних міфів та поширення історичної правди на теренах не лише України, а й усієї Європи та світу.

Джерела та література:

1. Указ Президента України «Про відзначення державними нагородами України». № 1123/2007 від 20.11.2007 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1123/2007#Text>].
2. Михайлов В. В. Осередки товариства «Меморіал» на Півдні України наприкінці 1980-х – 1991 р. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. Вип. 1. Част. 2. С. 83–88.
2. Закон України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років». № 962-ХІІ від 17.04.1991 р., редакція від 11.09.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-12#Text>].
3. Реабілітовані історією. У двадцяти семи томах. Херсонська область. Херсон: ВАТ «Видавництво «Надніпрянська правда», 2005. 944 с.

*Вісько Г. Г.,
студентка 534 МЗ групи
ЧНУ ім. Петра Могили
Науковий керівник –
Підберезних І. Є.,
канд. іст. наук, доцент кафедри історії*

БРЕТОНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ РУХ «Gwalarn» В ОЦІНКАХ ОЛЬГЕРДА-ПОЛИТА БОЧКОВСЬКОГО

Після перемоги революції 1789 р. Франція вживала планомірних заходів із уніфікації та «офранцузення» свого поліетнічного населення. Частково через популяризацію та насадження ідеї виняткової престижності французької мови, частково через жорсткі заходи, спрямовані проти регіональних мов корінних етносів, бретонська мова стрімко втрачала своїх носіїв. Неабияку роль у скороченні кількості носіїв бретонської мови відігравали шкільні реформи. На початку ХХ ст. значна кількість бретономовного населення – майже половина – загинула у Першій світовій війні [1; 2].

У ХІХ–ХХ ст. бретонські культурні діячі здійснювали спроби щодо покращення мовно-культурної ситуації в Бретані. У ХІХ ст. було проведено орфографічну реформу бретонської мови з метою створення літературного варіанту мови; збирали та обробляли фольклор, видавали збірки народної творчості, робили окремі спроби писати бретонську художню літературу за європейськими зразками або паризькими лекалами. Окрему увагу було зосереджено на пошуках та відтворенні попередніх моделей бретонської літературної традиції як ідентичної опори. Після Першої світової війни бретонські інтелектуали вирішили відходити від старих літературних моделей та впевненіше орієнтуватися на надбання сучасної європейської літератури. Так сформувався, наприклад, культурний рух Gwalarn [1–3].

У першу чергу, «Gwalarn» (Гваларн) є назвою періодичного літературного видання, яке виходило з 1925 до 1944 рр. в Бретані. Ширше «Gwalarn»ом дослідники можуть називати бретонський літературний та освітньо-культурний рух, в якому, з метою відродження, реформування та підтримання бретонської мови та бретономовної культури, об'єдналися бретонські мовознавці,

літературні діячі, перекладачі, журналісти та драматурги, що працювали над вищезазначеним виданням. Лідером руху називають Ропарза Емона (1900–1978) – бретонського філолога, письменника, культурного та політичного діяча. Серед інших активних учасників руху можна згадати, наприклад, Модеза Гландура, Ольє Мордреля, Фанша Еліеса та інших [3]. Також до Гваларну застосовують визначення «спілка» чи «об'єднання».

Цілеспрямована й методична діяльність учасників руху з підтримання бретонської мови та бретономовної культури була помічена й позитивно оцінена їхнім українським сучасником – соціологом та істориком Ольгердом-Іполитом Бочковським (1885–1939), що він і виклав у праці «Молода Бретанія і необретонський активізм» на шпальтах декількох номерів газети «Діло» у 1932 р. [4–14]. У підзаголовку автор уточнює, що саму статтю написано до 400 років унії Франції та Бретані.

Перш ніж перейти до аналізу та оцінки діяльності «гвалярнівців», О.-І. Бочковський стисло оцінив власне унію, надав критичний аналіз тлумачення цієї події французами та бретонцями й оповів попередні спроби бретонського руху національно-культурного відродження: «старобретонську фазу», згадуючи з повагою імена упорядника збірки фольклору Теодора Гесара де ля Вільмарке та поета Огюста Брізьо (їх обох історик нагородив титулом «каменярі бретонського національного відродження») та «необретонський активізм», не оминаючи одну з акцій – підрип пам'ятника франко-бретонській унії в місті Ренн у 1911 р. Полемізуючи з популярним на той час панфранцузьким («франко-фільським») наративом про відсутність у бретонців національного руху, О.-І. Бочковський обґрунтовує хибність такого знецінення [4–8].

Щодо Гваларну, то оцінку О.-І. Бочковським їхньої діяльності (а спостерігати за ними на момент написання своєї статті він мав змогу вже 7 років – з моменту заснування у 1925 р. по 1932 рік) можна визначити як однозначно позитивну: «пляново працюють для національного відродження рідного краю та народу» [10], – резюмує автор. Гваларн, на його думку, має найбільшу заслугу в підтримці бретонської мови, яку вони «відшліфували», а відтак й у піднесенні бретономовної освіти, літератури та мистецтва. О.-І. Бочковський вважав правильною стратегію діячів руху обрати найосвіченіших бретонців у якості своєї цільової групи та своєрідних медіумів, тобто, проводити національно-культурне відродження бретонської спільноти

Co-funded by
the European Union

саме через їхнє посередництво – «спочатку полишити нарід, але витворювати бретонську еліту», щоби потім «з допомогою цієї еліти звернутися до народу» [9].

Історик захоплюється науковою, науково-популярною та просвітницькою діяльністю учасників руху. Успішним кроком, на його думку, убік підняття престижу бретонської мови є приділення значної уваги дитячій літературі та книгодрукарству. Дитячі бретономовні книжки О.-І. Бочковський відзначає як надзвичайно якісні та називає «зразковими» – і за змістом, і візуально: «Були випадки, що й французькі діти почали вивчати бретонську мову, щоб мати змогу читати ці гарнесенькі ілюстровані книжечки» [10]. Серед інших важливих здобутків автор згадує науково-популярну та просвітницьку діяльність з бретонознавства, видання наукових соціолінгвістичних розвідок про стан бретонської мови із залученням статистичних даних та оновлених мап бретономовних громад.

Головним досягненням роботи учасників О.-І. Бочковський називає розвиток та збагачення сучасної бретонської літератури: поява нових жанрів, підтримання молодих письменників, переклади досягнень світової літератури на бретонську мову, (пере)видання творів «старокельтського письменства». Сприяла цьому, зокрема, видавнича діяльність – регулярний друк однойменного літературного журналу «Gwalarn».

Головними принципами успішної, на думку О.-І. Бочковського, діяльності руху Гваларн були плановість, сумлінність та програмність, на чому він і наголошував неодноразово у фейлетоні. Усі заходи, здійснювані гваларнівцями, за висновком українського дослідника, допомагали формуванню «новобретонської громадської думки» та її якісному, послідовному переходу з освітньо-культурного в «національно-програмовий» політичний вимір [10].

Таким чином, О.-І. Бочковський характеризує діяльність Гваларну на всіх етапах і в усіх проявах як зразково позитивну. Він однозначно симпатизує учасникам та не вдається до жодної критики навіть убік їхніх ідеалістичних кроків, як-то, вибір мови для своєї потенційної аудиторії (наприклад, додаток до журналу на «есперантській мові для ознайомлення чужини з бретонським духом» [9]), реформа орфографії й курс на складні літературні тексти, які ризикували бути не сприйнятими великою кількістю носіїв мови, та одночасна критика гваларнівцями традиційного словесного мистецтва, яке народ навпаки міг краще

сприйняти, аніж вишукані новітні літературні експерименти. Проте, його позитивна оцінка значення літературної діяльності спілки співпадає з тією, яка панує сьогодні в історії бретонської літератури.

Джерела та літератури:

1. Казакевич О. М. Від загрози єдності до визнання цінності: політика Франції щодо мов корінних народів після 1789 року // Гілея: науковий вісник. 2017. Вип. 126. С. 173–178.
2. The Gwalarn Movement. In: *Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/art/Breton-literature/The-Gwalarn-movement>.
4. Johnson, Diarmuid. Breton literature [2] 20th century. In: *Celtic culture: A historical encyclopedia* / Edit. by John T. Koch. ABC Clío, 2005. P. 272–275.
5. Бочковський О.-І. Молода Бретанія і необретонський активізм // Діло. 1932. № 249. С. 4.
6. Бочковський О.-І. Молода Бретанія і необретонський активізм // Діло. 1932. № 250. С. 3.
7. Бочковський О.-І. Молода Бретанія і необретонський активізм // Діло. 1932. № 251. С. 3.
8. Бочковський О.-І. Молода Бретанія і необретонський активізм // Діло. 1932. № 252. С. 3.
9. Бочковський О.-І. Молода Бретанія і необретонський активізм // Діло. 1932. № 253. С. 3.
10. Бочковський О.-І. Молода Бретанія і необретонський активізм // Діло. 1932. № 255. С. 3.
11. Бочковський О.-І. Молода Бретанія і необретонський активізм // Діло. 1932. № 256. С. 2.
12. Бочковський О.-І. Молода Бретанія і необретонський активізм // Діло. 1932. № 259. С. 3.
13. Бочковський О.-І. Молода Бретанія і необретонський активізм // Діло. 1932. № 261. С. 3.
14. Бочковський О.-І. Молода Бретанія і необретонський активізм // Діло. 1932. № 264. С. 2.
15. Бочковський О.-І. Молода Бретанія і необретонський активізм // Діло. 1932. № 266. С. 3.

*Галкін Р. Д.,
студент 634 групи
ЧНУ ім. Петра Могили
Науковий керівник –
Підберезних І. Є.,
канд. іст. наук, доцент кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили*

SWEDEN AND RUSSIAN-UKRAINIAN WIN 2014–2021: THE REACTION OF THE POLITICAL ELITES AND THE ACTION OF APPROXIMATION WITH NATO

After Russia's occupation of the Ukrainian Crimea and the invasion of Donbas, Sweden became seriously worried. Already in March 2014, the then Prime Minister of Sweden, Fredrik Reinfeldt, noted that Russia's actions in relation to Ukraine were unacceptable, and in order to calm the situation, Moscow should have entered into a direct dialogue with the Ukrainian government, which, as you know, it did not do. Subsequently, Reinfeldt said that the Russian Federation seriously violates the norms of international law and endangers the entire system of collective security in Europe, which the world built after the end of the Cold War. Following the Prime Minister, the then Minister of Foreign Affairs of Sweden, Karl Bildt, commented on the situation around Ukraine. He noted that the Russian invasion of Ukraine contradicts the principles of European collective security. So, from the first days of Russian aggression, Sweden joined most of the countries of the civilized world that supported the Ukrainian position. In the same year, the state (as a member of the European Union) voted for the introduction of economic and political sanctions against Moscow.

In general, just after the events on the territory of Ukraine, the issue of Sweden's final rapprochement with NATO and the strengthening of the country's overall defense capability became more and more urgent. The state actively began to finance the military sector, in particular the defense industry. Specialists in the field of military shipbuilding have become even more in demand, since the country expects a threat from the side of Russia precisely from the waters of the Baltic Sea. In addition, Sweden is gradually increasing the number of its own Armed Forces, as well as investing a lot of money in the development and construction of new weapons, submarines, and fighter jets. The main emphasis is on improving coastal defense. In the

following years, the process of preparing Swedish society for a potential war with Russia will only intensify. In the course of 2017, the state will restore not only compulsory military service, but also will send to many Swedish families brochures-postcards with detailed instructions on the organization of national defense, behavior during hostilities, recommendations on how to find food and constantly stay warm. It is noteworthy that the last time Swedish society received such instructions from the government was only during the Cold War. This fact is an indisputable confirmation that the system of international relations that developed after the collapse of the USSR has completely outlived itself, and in the conditions of a potential military threat from the side of Moscow, Sweden's neutrality has finally and forever lost its relevance.

Against the background of Russian aggression in Ukraine, as well as the constant presence of Moscow equipment in the waters of the Baltic Sea, Sweden began to understand the importance of constant support for bilateral relations with NATO. Thus, in 2018, neutral Sweden and Finland signed a corresponding declaration with the US on strengthening cooperation in the defense field. The document provided for the facilitation of the procedure for conducting joint exercises and training military personnel. In the same year, Sweden, worried about Russia's aggressive actions, will actively purchase Patriot anti-aircraft missile complexes from the USA.

Since 2020, trends in the deterioration of the military and political situation in the Baltic region have become increasingly noticeable. The Swedish Foreign Intelligence Service recognized that there is an increased risk of international destabilization and military confrontations due to the provocative actions of the Russian Federation.

Thus, it should be summarized that the events of the Ukrainian-Russian crisis of 2014 became a turning point in the system of global collective security. Ironically, Russia's excessive military presence in the waters of the Baltic Sea and countless provocations towards Stockholm coincided with Moscow's war against Ukraine. It is quite natural that the entire list of the above facts became a kind of catalyst for Sweden's rethinking of its own neutrality doctrine. The aggressiveness of the actions of the Russian Federation and the absurdity of the actions of its leaders proved that the long-standing Swedish policy of non-alignment has lost any advantages. The presence of the threat of Russian invasion of the territory of Sweden is a harsh real.

***Горохов В. В.,**
студент 534 групи
ЧНУ ім. Петра Могили
Науковий керівник –
Піструїл І. В.,
канд. іст. наук, доцент кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили*

ІСТОРІЯ ПАЛЕОНТОЛОГІЇ В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ

Палеонтологія в Сполучених Штатах Америки є однією із наук, яка займає важливе місце у світовій історії. Вона дозволяє дізнатися про історію зародження життя на планеті Земля, а також про те, якою була флора і фауна в давні часи. Значний внесок у дослідження палеонтології зробили Едвард Дринкер Коуп, Отніель Чарльз Марш, Джеймс Холлу, Ерл Дуглас.

Історія палеонтології в Сполучених Штатах Америки відноситься до подій і відкриттів, що стосуються скам'янілостей, знайдених у цій країні. Місцева палеонтологія почалася неофіційно з корінних американців, які були знайомі із скам'янілістю протягом тисяч років. Вони розповідали про них міфи і застосовували їх у практичних цілях. Африканські раби також поділилися своїми знаннями. Зокрема, першу точну зареєстровану ідентифікацію скам'янілостей хребетних у новому світі було зроблено рабами на плантації в Південній Кароліні, які визнали схожість зі слонами корінних зубів мамонта. Скам'янілості вивчалися видатними інтелектуалами, такими як Джордж Кюв'є з Франції, і місцевими державними та прикордонними діячами, такими як Деніел Бун, Бенджамін Франклін, Вільям Генрі Харрісон, Томас Джефферсон та Джордж Вашингтон.

Одна з перших помітних подій в американській палеонтології динозаврів відбулася 5 жовтня 1787 р. Каспар Вістар і Тімоті Метлак представили Американському філософському суспільству у Філадельфії презентацію про «велику стегонову кістку» від якоїсь загадкової стародавньої істоти, знайденої в пізньому крейдяному періоді біля скелі Вудбері-Крік (Нью-Джерсі).

Одне з перших великих відкриттів скам'янілостей в Америці відбулося в Массачусетсі навесні 1802 р. У той час хлопчик виявив шмат червоного пісковика з пташиними трипалими слідами, коли орав землю на фермі свого батька в Південному Хедлі [1]. Це було перше зареєстроване відкриття слідів динозавра у Північній Америці [2]. Невдовзі після цього експедиція Льюїса і Кларка 1804–1806 рр. зробила кілька відкриттів скам'янілостей під час своєї подорожі, зокрема перші задокументовані скам'янілості біля сучасної Північної Дакоти [3].

Наприкінці 1830-х рр. Аллен Лепем виявив безліч скам'янілостей на деяких скелястих пагорбах неподалік Мілуокі [4]. У 1846 р. він відправив велику вибірку місцевих скам'янілостей Джеймсу Холлу в Нью-Йорку [5].

У 1835 р. в Массачусетсі було виявлено ще одну велику знахідку слідів динозавра. Місто Грінфілд моцільо вулиці, коли жителі помітили на плитах пісковика сліди скам'янілостей, схожі на сліди індички. Це каміння було взято з місця, яке виявилось найпродуктивнішим місцем слідів динозаврів у долині Коннектикуту [6].

У XIX ст., коли було виявлено значну кількість скам'янілостей динозаврів, видатні палеонтологи Едвард Дрінкер Коуп та Отніель Чарльз Марш були втягнуті в запекле суперництво за те, щоб зібрати найбільшу кількість скам'янілостей і назвати нові доісторичні види.

Між 1906 і 1916 рр. в центрі Лос-Анджелеса було виявлено сотні тисяч скам'янілостей плейстоцену [7]. Всього через кілька років після того, як були виявлені ями для смоли в Ла-Брі, в 1908 р. палеонтолог Ерл Дуглас проводив розкопки скам'янілостей в Юті від імені Музею природної історії Карнегі. У тому ж році директор музею відвідав табір Дугласа та запропонував Е. Дугласу пошукати скам'янілості юрських динозаврів у горах Вінта на північ від свого табору. Е. Дуглас погодився, і наступного дня вони вирушили в гори Вінта. Вони знайшли настільки багато скам'янілостей, що Е. Дуглас побудував будинок недалеко від Грін-Рівер, а його родина переїхала сюди жити з Піттсбурга. Наступні роки своєї кар'єри він провів у розкопках скам'янілостей [8].

У 1940 р. Школа гірничої справи та технологій Південної Дакоти у співпраці з National Geographic здійснила експедицію в безплідні землі Південної Дакоти. Вони виявили тонни скам'янілостей близько

175 різних видів. Ці скам'янілості були доставлені в Гірську школу Південної Дакоти в Репід-Сіті. Серед відкриттів ссавців були останки носорогів, тапірів, трипалих коней, свиноподібних тварин та гризунів.

Наступного, 1979 року, два туристи виявили серію гігантських скам'янілостей неподалік Сан-Ісідро. Вони повідомили про останки Девіда Жилетта з Музею природної історії Нью-Мексико. Д. Жилетт очолив експедицію в цей регіон і використав передові технології, щоб знайти останки, які були поховані в піщанику. Команда викопала масивний кар'єр і поступово витягла значну частину задньої частини динозавра-зауропод-диплоциду. У 1991 р. цей динозавр був офіційно описаний як новий рід *Seismosaurus* і, за оцінками, був найдовшим динозавром, відомим науці. «ого довжина становила 52 метри [9].

Зовсім недавно, на початку 2000-х рр. науковцями було доведено, що Сейсозавр – це те саме, що і Диплодок, раніше відомий динозавр того ж віку із західних Сполучених Штатів Америки [10]. Скам'янілості динозаврів продовжують знаходити у нових місцях США. Про скам'янілості динозаврів у Луїзіані не повідомлялося.

Джерела та література:

1. Weishampel and Young (1996); "Footprints in Stone".
2. Weishampel and Young (1996); "Connecticut/Massachusetts" (Portland Formation).
3. Murray (1974); "North Dakota".
4. Mikulic (2001); "Abstract".
5. Hayes (2001).
6. Weishampel and Young (1996); "Footprints in Stone".
7. Murray (1974); "California", p. 98.
8. Foster (2007); "Dinosaur National Monument".
9. Foster (2007); "The Earth-Shaker Lizard and a New Mexico Renaissance".
10. Lucas et al. (2004); "Abstract".

*Дармофал І. В.,
студент 334 групи
ЧНУ ім. Петра Могили
Науковий керівник –
Підберезних І. Є.,
канд. іст. наук, доцент кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили*

ВЕЛИКІ ГЕОГРАФІЧНІ ВІДКРИТТЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕТАП ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІСТОРІЇ

З кінця ХХ ст., напередодні і в ході святкування 500-річних ювілеїв відкриття Америки і морського шляху до Індії, розгорнулася гостра полеміка про історичний сенс подій, що відбувалися тоді, та про відношення до них поняття «відкриття». Громадські діячі та вчені низки країн Латинської Америки, Азії та Африки відмовлялися «святкувати початок свого пригнічення» і заперечували термін «відкриття», пропонуючи натомість говорити про «зустріч культур» чи знищення, «приховування» однієї культури іншою [2].

«Зустріч культур» справді мала місце, але зустрілися вони не на півшляху між Європою та Америкою (або Європою і, наприклад, Індією): саме європейці прийшли до Америки та Сходу, щоб через якийсь час, де раніше, де пізніше, почати верховодити. Загалом, однак, ці суперечки відіграли важливу роль, збагативши проблематику Великих географічних відкриттів новими підходами та аспектами.

Сама епоха Великих географічних відкриттів – це час небувалого розквіту мореплавання та подорожей, що інтенсифікувалися у XV–XVII ст., та до якого недоречно відносити подорожі російських землепроходців, всупереч догматам проросійських істориків, та причинами якого можливо виділити чотири групи факторів: політичні, економічні, науково-технічні, світоглядно-соціокультурні.

Окрім того, Великі географічні відкриття, пов'язані з необхідністю перетинати океани, були б неможливими без досягнень європейської науки та техніки. Найчастіше йшлося не про принципово нові винаходи, а про широке впровадження в практику мореплавання приладів, давно відомих вченим. Насамперед були потрібні швидкохідні та маневрені вітрильні кораблі, які при невеликому екіпажі відрізнялися б достатньою вантажопідйомністю та могли

Co-funded by
the European Union

рухатися потрібним курсом за будь-якого напрямку вітру. Таким кораблем виявилася каравелла, яка набула закінченого вигляду на верфях Португалії до кінця XIV – початку XV ст. Завдяки удосконаленню компаса, який входить у загальне користування, морських карт, приладів (барометрів, гідрометрів) та обладнання, значно зросла безпека мореплавання [3].

На прикладі Португалії є можливим виділити основні характеристики провідних країн періоду, які дозволяли закріпити свої державні позиції в умовах утворення колоніальної системи та зародження ринкових відносин, а саме накопичення знань; нерозголошення відомостей про подорожі та їх здобутки; розвиток озброєння та військового мистецтва; ефективна колоніальна стратегія [1].

Можна стверджувати, що Великі географічні відкриття дали величезний поштовх до розвитку світової картографії через потребу досконалих карт для здійснення подальших подорожей та прокладання найефективніших торгових маршрутів. Найвизначніші картографічні здобутки епохи Великих географічних відкриттів, такі як «Видовище кулі земної» Абрахама Ортелія (1570 рік), чи Атлас Герарда Меркатора (1585 рік), чи «Морська карта плавань португальських навігаторів» Мартіна Вальдземюлера (1507 рік), взагалі є одним з найвагоміших наслідків доби в науково-культурному сенсі.

Основними світовими наслідками Великих географічних відкриттів можна виділити такі:

- було оновлено контури континентів, океанів і морів, а відкриття нових континентів та встановлення з ними постійних зв'язків започаткувало становлення світової економіки;

- завдяки відкриттям було доведено сферичну форму Землі та її обертання;

- розширення наукових знань дало поштовх бурхливому розвитку промисловості та торгівлі в Європі, появи нових форм фінансової системи, банківської справи та кредиту;

- «революція цін», яка дала новий поштовх початковому накопиченню капіталу Європі, прискорила формування капіталістичного укладу економіки;

- розвиток світового ринку призвів до того, що основні торгові шляхи перемістилися з басейну Середземного моря до Атлантичного та Індійського океанів. Між окремими європейськими країнами

загострилася боротьба за нові землі, що спричинило цілу історичну смугу воєн;

– відкриття «Нового Світу» викликало небувалий розквіт піратства в Атлантичному океані та морського суперництва країн-володарів колоній;

– масштабне рабовласництво фактично повернулося до світової економічної системи [2].

Таким чином, Великі географічні відкриття кінця XV – середини XVII ст. з'явилися подіями всесвітньо-історичного значення, що послужили поштовхом до значних економічних перетворень, наслідки яких ми можемо спостерігати й зараз. І названі вони були саме як «великі» скоріше не через їх масштаб, а через їх значення для подальшого розвитку Європи та всього світу.

Джерела та література:

1. The Coming of the Portuguese. URL: <https://archive.aramcoworld.com/issue/200504/the.coming.of.the.portuguese.htm>.

2. Silliman, Stephen W. (2005). Culture Contact or Colonialism. Cambridge University Press (CUP). 70 (1). P. 55–74.

3. Когляр Ю.В. Історична географія. Спецкурс з історії. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. С. 47.

*Денисюк І. В.,
студентка 434 групи
ЧНУ ім. Петра Могили
Науковий керівник –
Міронова І. С.,
д-р іст. наук, професор, завідувачка кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили*

КОНСТИТУЦІЯ ПИЛИПА ОРЛИКА: УТВЕРДЖЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЗАСАД У СУЧАСНОМУ ДЕРЖАВОТВОРЕННІ УКРАЇНИ

Конституція – це основний закон держави, що закріплює суспільний і державний устрій, порядок утворення, принципи організації і

Co-funded by
the European Union

діяльності державних органів, виборчу систему, а також основні права та обов'язки громадян. Для появи такого документа в історії української політичної та правової свідомості було достатньо підстав [8]. Згадаємо, що сама поява козацького стану в XVI ст. викликала потребу законодавчого вирішення пов'язаних з ним правових питань. Ніяких прецедентних норм для цього не існувало навіть у досить ліберальній, як на ті часи, конституційній монархії Речі Посполитої. Норми Литовського Статуту, що в третій редакції стали чинними й на території Польщі, цієї, як її називали, «шляхетської конституції», на козацький стан не поширювалися [2].

За формою Конституція Пилипа Орлика – це договір між генеральною старшиною і Запорозьким військом, з одного боку, та новообраним гетьманом – з іншого, що цілком, як ми бачимо, відповідає національній правничій традиції. За змістом же – це документ, який в належних поняттях і термінах тодішнього права обґрунтовує державний устрій України [6].

Конституція складається із 16 пунктів. У першому пункті Конституції йдеться про захист православної віри східного обряду, про обов'язки гетьмана твердо стояти в обороні митрополичого престолу київського [8]. Йдеться про повернення київській митрополії її автокефальних прав, тобто незалежнення від московської патріархії, повернення її в традиційне константинопольське підпорядкування [4].

Другий пункт Конституції трактує проблему державних кордонів України та її цілісності, тобто неподільності на Правобережну і Лівобережну. Гарантом територіальної цілісності та недоторканості кордонів у цій Конституції виступає король шведський. З цього приводу навіть передбачалося надання спеціальним законом чи, як сказано в тексті, «трактатом», права шведському королю титулуватися «постійним протектором України» [6].

Пункт третій стосувався питання про союзницькі відносини з Кримською державою, в чому автор Конституції вбачав гарантію спокою і миру для України. У четвертому пункті йшлося про стосунки Запорозької Січі з Московською державою. Побудувавши без дозволу запорозьців у другій половині XVII ст. кілька фортець на січових землях, Московська держава, як сказано в тексті, «створила праволомство і пригнічення». З цього приводу гетьману робився наказ: «Щоб Дніпро від городків і фортець московських, так і ґрунти військові було очищено

Co-funded by
the European Union

від московської посесії і до первісної області Запорозького війська повернено» [4].

У наступному п'ятому пункті також йдеться про одвічні права на маєтності та промисли низового Запорозького війська та нікого іншого. З цього можемо зробити висновок, що Запорозька Січ, згідно з проектом цієї Конституції, маючи певну адміністративну автономію, перебувала під особливою протекцією гетьмана України.

Пункт шостий трактує принципово важливе для державного устрою України питання: самодержавство чи республіканський лад. Автор Конституції доходить такого висновку: «А чому б у вільнім народі не мав би бути збережений такий добрий порядок, який був либонь у Запорозькому війську при гетьманах перед сим неодмінно, згідно давніх прав та вольностей? Самодержавство невластиве гетьманському урядуванню...» [7].

У сьомому й восьмому пунктах говориться про етику, правові та функціональні обов'язки генеральної старшини. Дев'ятий пункт Конституції трактує питання обрання генерального підскарб'я із «людини значної і заслуженої». Привертає увагу той факт, що йдеться не про «Призначення», як це було в традиціях самодержавної влади, а про «вибори» – необхідний компонент демократії. Далі говориться про те, що майно і скарб державні мають бути відокремлені від особистого майна гетьмана, чого не було раніше, включно до І. Мазепи. Те ж саме стосувалося й полкового скарбу [1].

У десятому пункті говориться про обмеження експлуатації у такій спосіб: «Щоб пани полковники, сотники і всілякі військові і посполиті урядники не важилися панщини та роботи своїх приватних господарських козаків і посполитими людьми тими, які до їхнього уряду не належать і не є під їхньою персональною державою» [8]. Спеціально обумовлювалися права жінок козаків, тих, які овдовіли, або чоловіки яких перебувають у походах, – щоб не притягати до всіляких повинностей і податків. Пункт тринадцятий підтверджував права та привілеї, колись надані Києву та іншим українським містам. Мова йде, в першу чергу, про привілеї на Магдебурзьке право [3].

Чотирнадцятий пункт регулював складні соціальні відносини, що виникали між суспільними станами і ярмом лягали на плечі посполитих і бідних козаків – численні напруги, зловживання, паразитування тощо [6]. У попередні часи українське суспільство, в першу чергу, посполитий люд, несли великі збитки на утримання всіляких військових формувань,

як от: поліцейських полків, гетьманської гвардії тощо. Про це йдеться у п'ятнадцятому пункті [5].

І, нарешті, останній пункт Конституції, шістнадцятий, містить у собі законодавчі заходи щодо врегулювання торговельних, зокрема, армаркових справ, у яких чинилося багато надуживань, здирства тощо.

Закінчується Конституція текстом присяги гетьмана Пилипа Орлика, в якій він зобов'язується незмінно виконувати всі пункти, зазначені в Конституції, дбати про розширення прав та вольностей військових, зберігати шану до осіб заслужених, а до ворогів, ґрунтуючись на «артикулах правних», справедливість.

Джерела та література:

1. Дорошенко Д. Нарис історії України у 2-х т. Т. 2. Київ: Глобус, 1996.
2. Дорошенко Д. Нарис історії України у 2-х т. Т. 1. Київ: Глобус, 1996.
3. Заруба В. М. Історія держави і права України. Київ, 2005. С. 72–75.
4. Кухта Б. Л. З історії української політичної думки. Київ, 1994. С. 91–100.
5. Круницький Б. Д. Гетьман Пилип Орлик (1672–1742). Його життя і доля. Київ, 2010.
6. Перша Конституція України гетьмана Пилипа Орлика. 1710 рік. Київ, 1994.
7. Різниченко В. Пилип Орлик (Гетьман-Емігрант). Його життя і діяльність. Київ, 2009.
8. Субтельний О. Україна: історія. Київ: Либідь, 2013.
9. Основи держави і права України / За ред. І. Б. Усенко. Київ, 1999.

*Дорохова К. А.,
студентка 634 МЗ групи
ЧНУ ім. Петра Могили
Науковий керівник –
Міронова І. С.,
д-р іст. наук, професор, завідувачка кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили*

ЖІНОЧІ БЛАГОДІЙНІ ТОВАРИСТВА НА ПІВДНІ УКРАЇНИ (XIX – початок XX ст.)

Благодійність є однією з важливих соціальних явищ, які відбувалися на українських землях у XIX – на початку XX ст. На жаль,

соціальна допомога в Україні здійснювалась за відсутності єдиної державної політики. Тому, важливе місце в даному аспекті відігравали громадські ініціативи та приватні доброчинності. На Півдні України особлива роль в історії соціального піклування належала жіночим благодійним товариствам.

У першій половині XIX ст. найбільш повно проявлялася діяльність Відомства установ імператриці Марії. Воно було засноване за ініціативи дружини Павла I Марії Федорівни, яка активно займалася доброчинністю. В 1828 р. всі навчальні і благодійні заклади, які перебували під її безпосередньою опікою, утворили особливе відомство – IV відділення Власної його імператорської величності канцелярії. Із приєднанням деяких інших закладів це об'єднання в 1854 р. отримало назву «Відомство установ імператриці Марії».

За ініціативи Відомства в м. Одеса у 1867 р. було відкрито дитячий притулок імені «Государині Імператриці Марії Федорівни». У притулку було влаштовано зразкову пральню, кімнату для прасування білизни, рукодільний клас, пташник і корівник для догляду за тваринами. Згодом, на основі денного притулку «Ясла», відкритого в Одеському притулку імені Марії Федорівни наприкінці 1904 р., 6 грудня 1909 р. засновано дитячий притулок імені цесаревича Олексія Миколайовича [3].

Найбільшими приватними благодійними організаціями на Півдні України у 30–40-х рр. XIX ст. були «Одеське жіноче благодійне товариство» та «Миколаївське благодійне товариство». Їх об'єднує те, що на чолі правління цих філантропічних організацій стояли дружини військових губернаторів та градоначальників. Так, за участі княгині Є. К. Воронцової, дружини новоросійського генерал-губернатора М. С. Воронцова, та графині Р. С. Єдлінг у 1829 р. в Одесі виникло «Новоросійське жіноче товариство опіки бідних», яке у 1836 р. отримало нову назву «Одеське жіноче благодійне товариство». Його метою була «допомога бідним незалежно від їхнього віросповідання, статі, віку та звання». У роботі цього благодійного товариства брали активну участь дружини та доньки купецтва, а заможні містяни робили великі пожертви на користь бідним. Завдяки товариству 1 березня 1834 р. у передмісті Одеси було відкрито перший дитячий притулок. Велика кількість пожертв благодійної організації дозволяла годувати до 4300 осіб на рік [2]. У 1871 р. княгиня Є. К. Воронцова пожертвувала 135 тис. руб. для заснування окремого закладу для опіки

над сиротами-хлопчиками, названого на честь її чоловіка Михайло-Семенівським сирітським будинком.

Першим серед добродійних установ у м. Миколаєві було «Жіноче благодійне товариство», засноване в 1845 р. дружиною адмірала М. Лазарева Катериною Тимофіївною. Головною метою організації було «...надання коштів для покращання морального й матеріального становища місцевих бідних». 2 січня 1873 р. товариство змінило назву на «Миколаївське благодійне товариство». До благодійної діяльності товариства долучалися дружини офіцерів Чорноморського флоту, цивільних чиновників вищих рангів та купців. Дійсними членами були, зокрема, Микола Миколайович та Ольга Іванівна Аркаси. Ця установа утримувалася за рахунок грошових внесків своїх членів і на добровільні пожертвування, а також за грошову допомогу від Міського громадського управління і Міщанського товариства.

У 1865 р. товариство відкрило свій перший притулок. При ньому знаходились майстерня дамських нарядів, жіноча та чоловіча школа і столярня, кузнецькі та слюсарські майстерні. Також була церква і богадільня з невеликим лазаретом [1]. Всього за 32 роки існування притулку в ньому утримувалися 6632 учня.

Таким чином, на Півдні України в ХІХ – на початку ХХ ст., за допомогою держави, благодійних організацій та приватних осіб було створено широку мережу закладів для утримання, виховання і навчання знедолених. Вони перебували під наглядом різних відомств, але більшість із них належала Відомству установ Імператриці Марії. У цих закладах, як діти та і дорослі, могли отримати допомогу та здобувати загальну освіту, фахову підготовку чи оволодівали елементами професійних навичок з ручних робіт, сільського господарства, доведення та інших спеціальностей.

Джерела та література:

1. Адрес-календарь и справочная книжка города Николаева (Херсонская губерния) на 1900 год. Николаев, 1899. 316 с.
2. Волкова І. О. Роль жінок у благодійному русі Наддніпрянської України другої половини ХІХ ст. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/40/736/1489-1?inline=1> (дата звернення: 28.07.2022).
3. Кравченко О. В. Дитячі притулки Відомства установ імператриці Марії в Україні // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: «Історія». 2010. № 908. Вип. 42. С. 103–113.

*Захарченко М. Г.,
студент 534 групи
ЧНУ ім. Петра Могили
Науковий керівник –
Котляр Ю. В.,*

*д-р іст. наук, професор кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили*

КОНЦЕПЦІЯ ДЕРЖАВИ

24 лютого 2022 р. розпочалася друга фаза російського вторгнення в Україну. Одну з причин розгортання цієї події ми хочемо розглянути. Причину існування конкретної держави можна описати одним реченням, що її характеризує і є, по суті, обґрунтуванням її легітимності. (Ми називатимемо це концепцією держави).

Великобританію можна, наприклад, описати фразою: королівство, що об'єднує Британські острови. Власне для цього і з цією метою в 1801 р. королівство Великобританія було перетворено в Сполучене королівство Великобританії та Ірландії. Тому для її стабільного існування їй необхідно контролювати Британські острови і бути, власне, королівством. Концепція хороша, але після проголошення Ірландської Вільної держави у 1922 р. розпочався процес розпаду Британської колоніальної імперії з одного боку, і процес розпаду Об'єданого королівства з іншого. Зупинити цей процес вдалося в 1979 р., коли Британські острови були об'єднані, ні, не в рамках однієї держави, а в рамках Європейського Союзу. Але після Brexit 2016–2020 рр., рівновага знову була порушена. Посилилися ідеї незалежності у Шотландії, Корноулі, Уельсі та Північній Ірландії.

Іншим стримуючим елементом не лише Британської держави, а й всієї Співдружності націй, є британський монарх – Єлизавета II, а точніше, на даний момент – Чарльз III. Зміна монарха вперше за 70 років, людини з якою Об'єдане королівство вже почало асоціюватися, також може підкосити державу.

Тому подальшою перспективою Великої Британії буде пошук нової концепції держави (чим вони, в принципі, зараз і зайняті, шляхом внутрішніх реформ і посиленням своєї ролі в міжнародній політиці) або розпад на основні складові.

Інший приклад – Річ Посполита. Концепція цієї держави описана у її назві «Rzeczpospolita» – спільна справа. Республіка Королівства

Польського та Великого князівства Литовського Руського та Жемайтійського або республіка поляків, литовців та рутен. Річ Посполита відігравала чільну роль у Східній Європі, поки зберігала свою внутрішню єдність. Але після Хмельниччини та виходу більшої частини рутенських земель з їхнім політичним центром – Києвом зі складу, швидко була розділена між сусідами.

Тепер перейдемо до основної частини, спробуємо сформулювати концепції держав України та росії. З Україною все досить просто. Весь сенс її існування у різні періоди часу можна описати двома словами «демократія українців». Питання чому «українців», я думаю, досить зрозуміло. Первинною ознакою побудови всіх українських держав була наявність на їх території української етнічної більшості. По суті, єдиним винятком із правила був Кримський півострів, де українці не становили абсолютної більшості. До речі, цей принцип найпростіше відстежити в українському націоналізмі. Існує Україна у міжнародно визнаних кордонах 1991 р. Не більше, але й не в жодному разі не менше. Тут, по суті, працює консенсус між українським націонал-патріотичним рухом та російським патріотичним рухом. Ви визнаєте приналежність Криму до України, а ми визнаємо приналежність Східної Слобожанщини та Кубані до росії. Тобто, між рядками: «Соборна українська держава, вільна й міцна від Сяну по Кавказ» і рядків: «Станем брата в бій кровавий, від Сяну до Дону...» пріоритет віддавався останнім.

Тепер розберемося, чому «демократія». Історично так склалося, що населення українських земель тягнуло до демократичних форм управління: на початку – Київська Русь, з, по суті, інститутом виборної монархії та вічем; потім Велике князівство Литовське, Руське та Жемайтійське, в якому литовці через невелику чисельність щодо рутенського етносу надавали останнім широку автономію; Річ Посполита з її сеймом та виборною монархією; Січ і Гетьманщина, з її інститутом виборних отаманів та гетьманів. Пізніше, УНР та ЗУНР – українська та західноукраїнська народні республіки. І, зрештою, сучасна Україна. Тому, по суті, всі українські держави тяжіли до демократії, окрім: Української Держави Скоропадського, яка за своєю суттю мала стати парламентською монархією, але не встигла оформитися, та УРСР, яка, по суті, була диктатурою компартії.

Тепер про росію. Для себе концепцію російської держави автор може висловити фразою: «бути імперією, незважаючи ні на що». Яким

Co-funded by
the European Union

би не був рік на календарі: 1721–1922 або 2022, хто б не був при владі: династія Романових, чи ЦК. Вони завжди будують імперію.

Рання історія росії – це історія боротьби двох форм управління: демократії – з центром у Новгороді та східної деспотії – з центром у Москві. У цій боротьбі перемогу здобула східна деспотія, після чого Москва стала грати вирішальну роль у політичному житті Заліської Русі, де сформувала Московське царство. А в 1721 р. воно було оформлене в російську імперію. При цьому, наступність російської імперії зводилася до Київської Русі, у якої росія, власне, і взяла свою назву – Русь – грецькою – рósія. Вибудовування наступності Москви від Києва створило таку концепцію: Москва – політичний центр, Київ – духовно-ідеологічний. Російська імперія без Києва та Москви неможлива. Тільки Київ виходив з орбіти впливу Москви – російська імперія зазнавала краху як у 1918 чи 1991 році. Тому зараз Москві, щоб відновити імперію, необхідно завоювати Київ, а разом з ним і Україну.

Це стало причиною розв'язаної війни 20 лютого 2014 року, і це стало причиною вторгнення 24 лютого 2022 року. Виходячи з концепції російської держави, ми можемо звернути увагу на вкрай негативне ставлення до такого поняття як націоналізм. Тому що будь-який вияв націоналізму ставить під питання як імперські посягання у зовнішній політиці (як у випадку з Україною, Польщею, Латвією, Литвою, Естонією). А націоналістичні рухи всередині ставлять під питання існування самої росії. (Згадаймо націоналізм у Татарстані чи Чечні). Тим не менш, у росії є імперіалісти, які називають себе націоналістами.

А оскільки взяття Києва виявилось неможливим, рано чи пізно має настати і крах концепції російської держави. І тут у росії є 2 шляхи:

1. Росія зможе відмовитися від трьохсотрічної ідеї імперії. Це може навіть супроводжувати відторгнення низки територій або, у найкращому для держави випадку, закінчиться поверненням росії до міжнародно визнаних кордонів.

2. Російські політичні еліти зможуть стабілізувати ситуацію всередині, що зрештою призведе до ще більшої поляризації суспільства та посиленню у ньому напруженості, що у свою чергу переросте у громадянську війну. У будь-якому разі, як би не пішли подальші події, світ до 24 лютого 2022 р. і після – це різні світи, з абсолютно різним устроєм та різними поглядами на самого себе.

*Кобець Є. А.,
студент 534 групи
ЧНУ ім. Петра Могили
Науковий керівник –
Котляр Ю. В.,
д-р іст. наук, професор кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили*

ПЕРШІ КРОКИ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ (1991–2001 рр.)

Перші практичні спроби встановлення відносин між незалежною Україною та Європейським Союзом почалися в грудні 1991 р. У грудні того ж року Міністр закордонних справ Нідерландів, як представник головуючої в ЄС країни, у своєму листі від імені Європейського Союзу офіційно визнав незалежність України. З цього моменту офіційно розпочалися відносини Україна – ЄС.

У подальшому стратегічний курс України на європейську інтеграцію був підтверджений та розвинутий у Стратегії інтеграції України до ЄС, яку схвалено 11 червня 1998 р., та Програмі інтеграції України до ЄС, схваленій 14 вересня 2000 р. В ній була проголошена довготермінова стратегічна мета – європейська інтеграція України.

Прагнення України приєднатися до європейських інституцій сягає 1994 р., коли уряд проголосив інтеграцію в ЄС головною метою зовнішньої політики. На цей момент було зроблено небагато, оскільки Київ змушений був враховувати думку Росії, яка залишалася його основним торговим партнером і постачальником природного газу та викопного палива.

Наступним кроком і правовою основою відносин Україна – ЄС є «Угода про партнерство та співробітництво» від 16 червня 1994 р., яка стала основою для співпраці з широким колом політичних, торговельно-економічних та гуманітарних питань. У документі акцентується увага на необхідності вдосконалення державного управління та гарантування свободи преси та громадянських прав. Структура політичної дискусії скромна: щорічна зустріч «трійки» ЄС з лідерами України та кілька міжвідомчих консультацій. «Угода про партнерство та співробітництво» 1994 року набула чинності в 1998 році та закінчилася в 2008 році.

Перший саміт Україна – ЄС відбувся у Києві у вересні 1997 р. Відносини України з ЄС були визначені як «стратегічне та унікальне партнерство» на другому саміті у Відні у жовтні 1998 р., і Україна вперше оголосила про своє бажання стати асоційованим членом ЄС. Жоден із самітів не призвів до серйозних змін у застереженнях ЄС. Лідери зосередилися насамперед на посткомуністичному економічному переході та правах людини, а також питаннях, пов'язаних із Чорнобильською АЕС та її стримуванням.

Необхідною умовою інтеграції України до Європи є співпраця з ЄС у сфері юстиції та внутрішніх справ. Правову основу для цієї співпраці закладає Маастрихтська угода, яка забезпечує громадянам усіх країн ЄС високий рівень безпеки, свободи та справедливості завдяки спільним діям.

Співробітництво між Україною та ЄС у сфері юстиції та внутрішніх справ активно розвивається та вийшло за рамки, встановлені угодами про партнерство та співпрацю між Україною та ЄС та його державами-членами. Першим документом у практиці співпраці ЄС з третіми країнами став План дій «Україна – ЄС» у сфері юстиції та внутрішніх справ, прийнятий у грудні 2001 р. Він містить стратегії розвитку відносин між Україною та ЄС в основних сферах юстиції та внутрішніх справ: імміграції та притулку, прикордонної співпраці та візової політики, боротьби з організованою злочинністю, судової та правоохоронної діяльності. Він також забезпечує підтримку ЄС у проведенні судової реформи в Україні.

Під час зустрічі семи міністрів юстиції та внутрішніх справ України з представниками Європейського співтовариства обговорили шляхи подальшого зміцнення співпраці між Україною та Європейським Союзом у сферах юстиції, свободи та безпеки.

Отже, можна констатувати, що старт відносин Україна – ЄС був дуже продуктивним. Адже, за короткий проміжок часу були налагоджені відносини в багатьох сферах діяльності. Укладені угоди та договори дали поштовх для подальшої реалізації інтеграції України в європейський простір.

*Коваль О. Г.,
студент 534 групи
ЧНУ ім. Петра Могили
Науковий керівник –
Міронова І. С.,
д-р іст. наук, професор, завідувачка кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили*

ДІЯЛЬНІСТЬ ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДУМИ ТА УПРАВИ (січень–лютий 1893 р.)

Розвиток господарства та промисловості в містах України, що перебували в складі Російської імперії, привів до початку модернізації міського господарства та життя їхнього населення. На прикладі діяльності Єлисаветградської міської думи в січні – лютому 1893 р. прослідкуємо за цими процесами в місті Єлисаветграді.

Про введення нового Міського Положення в Єлисаветграді ходили чутки, що воно мало бути запроваджено в місті не раніше січня 1894 р. [1]. Місцевий муніципальний орган «Відомості Єлисаветградського Міського Управління» запровадив із початку 1893 р. в себе новий відділ «театр та видовища», де також велася полеміка та розміщувалися статті політичного та публіцистичного характеру [2]. Зростання населення Єлисаветграду, виникнення і розвиток торгових та промислових підприємств призвели до потреби будівництва в місті водопроводу. Попри припущення інженера Алтухова, водогін до 1 січня 1893 р. не був готовий, хоча головні будівельні роботи було вже доведено до кінця. Так, наприклад, машини і котли були зібрані, водозбірний колодязь проритий, вздовж вулиці встановлювалися підпірні крани, водозабірні будки було закінчено, труби по всіх напрямках вулиць прокладено за винятком Великої Пермської, де зустрівся шар граніту і де мали виконуватись вибухові роботи. Перекачування води було заплановане у січні, а офіційне відкриття дій водопроводу – у лютому 1893 р.

На початку січня велися роботу по влаштуванню двох інших колодязів і закінчувалося внутрішнє оздоблення житлових приміщень [1]. Із 14 січня, в машинному будинку міського водопроводу було пушено в хід машини і проводилося промивання всіх труб. Вода виходила із водопроводу чиста, прозора, без будь-яких домішок будь-

якого стороннього смаку. Навіть антагоністи водопроводу – і ті погоджувалися, що вода чудова. Кількість води теж могла цілком заспокоїти скептиків: вже в одному колодязі її виявилось досить, а в трьох – і поготів.

Офіційне відкриття мало відбутися у середині лютого 1893 р. Вибухові роботи на Великій Пермській вулиці здійснювалися [3]. Роботи з водопроводу наприкінці січня швидко рухалися до кінця. На початку лютого в Єлисаветграді очікувався приїзд інженера Алтухова. Вибухові роботи в цей час по вул. Великій Пермській йшли успішно і цілком благополучно, так що побоювання деяких людей були абсолютно безпідставними [4].

Єлисаветградською управою вирішувалося також і питання роботи мельників. Після довгих турбот, на початку січня, місцеві мельники нарешті отримали належний дозвіл на право виконання робіт у святкові дні [5]. Міська управа Єлисаветграда була під постійним контролем та критикою громадськості в питаннях благоустрою міста. Вкрай потворний стан тротуару був біля будинку Перрімонда та магазину Кам'яничного, де перехожі обов'язково мали падати під час ожеледиці [6]. Міська управа, нарешті, наприкінці лютого, прислухалася до благань мешканців і приступила до радикального очищення вулиць. Вулиці Палацова та Перспективна були приведені в належний вигляд, але інші вулиці були зовсім непрохідні. У це же час на ремонт будівель християнської богадільні думою було асигновано 700 руб. [7].

У середині лютого річка Інгул вийшла із берегів і затопила частину нижнього базару, де були розташовані лотки та рундуки, поблизу рибного ряду. Це видовище для єлисаветградців було справді рідкісне, як і очищення міста [8]. Головною проблеми у візничому промислі міста була страшна жорстокість ломових візників, які перевантажували коней та сильно їх били. Наприкінці січня ломовик добив худу клячу до смерті [9].

Розвиток Єлисаветграда привів до вирішення питання влаштування кінно-залізної дороги в місті. За листом Пельтиновича на ім'я московського нотаріуса Чиколіні, пересланому до Єлисаветградської міської управи, до спорудження кінної залізниці мали приступити в лютому. Додаткова застава в 3 тис. руб. теж мала бути внесена до міської каси на початку лютого. Мешканці надзвичайно чекали будівництва кінного трамваю. Але знаходилися скептики, які

сумнівалися в цьому та у візиті Пельтиновича та дивувалися лише найвній довірливості міської управи [10].

Фінансовий стан міста був під неухильним контролем міського самоуправління та громадськості. У 1890 р. м. Єлисаветград було обтяжено боргом в 137 602 руб.; доходи сягали до 249 328 руб.; а витрати – 248 976 руб. На покриття свого колосального боргу місту залишилося 352 руб. (249 328 – 248 976). Цифра була промовиста і коментарів не потребувала [10]. У населення міста було також невелике питання до міської управи. З банківського звіту було видно, що за приміщення щорічно сплачувалося 2 тис. руб., вірніше в міській скрині з однієї скриньки гроші перекладалися в іншу. Тим часом, міщанська управа та товариство взаємного страхування, які нічого спільного з міською управою не мали, за оренду міських приміщень нічого не платили. Виникало справедливе питання: «Невже в цьому полягав мудрий принцип Єлисаветградського муніципалітету?». Населенню він показувався дивним, адже банк платив оренду місту [11].

Розглянемо ще два питання із роботи міської думи та управи Єлисаветграду. Клопотання благодійного товариства про асигнування на 1893 р. додаткових 250 руб. на піклування дітей-підкидьків міською думою в лютому було задоволено [12]. При Єлисаветградській міській управі наприкінці лютого було відкрито підписку для збору пожертв на користь погорільців міст Мозиря та Борисова [13].

Таким чином, ми бачимо, наскільки активною та багатовимірною була діяльність Єлисаветградської міської думи та управи в січні–лютому 1893 р., при тому під постійним і пильним контролем громадськості міста.

Джерела та література:

1. Одесский Вестник. 1893. № 3. 4 (16) января.
2. Там само. № 15. 17 (29) января.
3. Там само. № 18. 20 января (1 февраля).
4. Там само. № 27. 29 января (10 февраля).
5. Там само. № 7. 9 (21) января.
6. Там само. № 24. 26 января (7 февраля).
7. Там само. № 52. 25 февраля (9 марта).
8. Там само. № 45. 18 февраля (2 марта).
9. Там само. № 28. 30 января (11 февраля).

10. Там само. № 38. 11 (23) февраля.
11. Там само. № 49. 22 февраля (6 марта).
12. Там само. № 48. 21 февраля (5 марта).
13. Там само. № 54. 28 февраля (12 марта).

***Костюк Є. М.,**
студент 434 групи
ЧНУ ім. Петра Могили
Науковий керівник –
Міронова І. С.,
д-р іст. наук, професор, завідувачка кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили*

НІМЕЦЬКИЙ ОКУПАЦІЙНИЙ РЕЖИМ В УКРАЇНІ

21 липня 1940 р., вперше повідомляючи військове командування про свій намір якнайшвидше напасти на СРСР, Адольф Гітлер побіжно заявив: «Політичні цілі: Українська держава, Федерація Прибалтійських держав, Білорусія...». Хоча ця заява А. Гітлера відображає лише один з ймовірних планів, які він мав на ці території. Плани стосовно України, Білорусії та інших теренів змінювались до самого періоду нападу на СРСР [2, с. 34].

25 квітня 1941 р. Альфред Розенберг закінчив роботу над «Пам'ятною запискою № 2». Викладений у ній план уже цілком відповідав вказівкам А. Гітлера. Він передбачав створення на окупованій радянській території колоніальних сатрапій у вигляді німецьких райхскомісаріатів Остланд (Прибалтика та Білорусія), Україна, Московія, Кавказ. Україна за цим планом мала розкинутися аж до Волги, охоплюючи територію автономної республіки німців Поволжя [1, с. 68]. 16 липня 1941 р. на нараді з питань окупаційної політики А. Гітлер підкреслив: «Отже, ми наголошуватимемо, що змушені були окупувати ту чи іншу область, управляти, навести в ній лад; в інтересах населення, щоб ми забезпечили спокій, постачання продовольством, рух на шляхах і т. ін. – звідси наші заходи. Ніхто не мусить мати змогу розпізнати, що ми починаємо остаточне врегулювання!».

З метою негайного впорядкування окупованої території та експлуатації матеріальних і людських ресурсів на потреби війни А. Гітлер 17 липня 1941 р. видав наказ про встановлення цивільного управління. У структурі міністерства існував управлінський апарат чотирьох територіальних груп: «Схід» (Прибалтика), «Україна», «Росія», «Кавказ». Управлінський апарат групи «Україна» складався зі спеціальних відділів, підрозділів і груп [3, с. 292].

У концентрованому вигляді наміри нацистського керівництва щодо окупованих регіонів Східної Європи були викладені у плані «Ост» («Схід»), розробленому у 1940 р. Він містив рекомендації щодо майбутньої колонізації східноєвропейських регіонів, у т. ч. України. Цей план складався з програми-мінімум, розрахованої на воєнний час, та програми-максимум, розрахованої на переможний для Німеччини післявоєнний період.

Політику окупаційної влади умовно можна поділити на декілька головних напрямків, тісно пов'язаних між собою:

- політичні репресії проти реальних та потенційних противників окупаційного режиму (комуністів, в окремі періоди – членів ОУН, партизанів, підпільників);
- геноцид, спрямований проти населення України, – від етноциду та національної дискримінації до масового фізичного знищення, а також Голокост;
- нещадна економічна експлуатація українських земель.

Для найефективнішої економічної експлуатації окупованих українських земель німецьке керівництво створило систему заготівельних органів. Найбільшим з них було «Центральне торгове товариство Сходу», яке мало 200 філій на місцях. Ця структура здійснювала облік, вилучала та організовувала переробку всієї сільськогосподарської продукції на окупованій території. До березня 1944 р. ця організація вивезла з України 9,2 млн тон зерна та 622 тис. тон м'яса.

Становище українського населення на території різних адміністративних одиниць мало певні відмінності. Найгіршими умови були у рейхскомісаріаті «Україна». Його очолював Ерік Кох. А. Гітлеру завжди подобалися думки Е. Коха, тому він сказав, що Е. Кох – саме та людина, яка його добре розуміє і виконає всі його настанови щодо експлуатації українських людських і матеріальних ресурсів [4, с. 303].

Окремо А. Гітлер приділяв увагу знищенню пам'ятників більшовикам, перейменуванню вулиць. Часто вулиці перейменовували на імена чи події, які були пов'язані з минушиною українського народу, хоча тут А. Гітлер переслідував лише одну ціль, а саме переманити українців на свій бік. Дуже швидко ця політика згасла і залишилась жорстока політика по знищенню та експлуатації.

На початковому етапі окупації через несподіваність та дещо хаотичний період війни, багато людей зустріло німців позитивно або, як мінімум, нейтрально. За словами Павла Пивоварчука, уродженця с. Малатин Тучинського району, «гітлерівці з'явились у населеному пункті на початку липня 1941 р. Його мешканці в основному були налаштовані, хоча і насторожено, але мирно» [5, с. 521].

Нацистська окупаційна політика в Україні не залишила жодної надії на збереження національної культури, вірніше вона дала цю надію, а потім повністю знищила. А українська інтелігенція, як основний носій цієї ідеології не мала сил й потерпала від тих її представників, хто погодився співпрацювати з німецькою владою. Це був очікуваний розвиток подій, адже за нацистською ідеологією український народ, як і його культура, не мали права на існування.

Джерела та література:

1. Documents on German foreign, 1918–1945. Series D (1937–1945). Vol. XII. Washington, 1962. 927 p.
2. Гальдер Ф. Военный дневник: В 3-х т. М., 1969. Т. 2. 60 с.
3. Качмар В. Німецька окупаційна адміністрація у Львові в 1941–1944 рр.: соціально-економічний аспект / Волинь і волиняни у Другій світовій війні: збірник наукових праць за матеріалами I Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої подіям Другої світової війни на території Волинської області / Упоряд. М. М. Кучерепа. Луцьк, 2012. С. 240–246.
4. Кучер В. Німецька окупація України в початковий період війни: політико-економічна парадигма // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2008. Вип. 39. С. 291–307.
5. Реабілітовані історією: Рівненська область. Рівне: ВАТ «Рівненська друкарня», 2006. Кн. I. 584 с.

***Кочетков В. В.,**
аспірант кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили
Науковий керівник –
Підберезних І. Є.,
канд. іст. наук, доцент кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили*

РЕЗОЛЮЦІЯ ПАРЄ: РОСІЯ – ТЕРОРИСТИЧНИЙ РЕЖИМ. НАСЛІДКИ

13 жовтня 2022 р. на пленарному засіданні Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) у Страсбурзі було ухвалено Резолюцію про подальшу ескалацію агресії Російської Федерації проти України. У резолюції йдеться, що «ця агресія має бути беззастережно засуджена як злочин, як порушення міжнародного права та як серйозна загроза міжнародному миру та безпеці». Внесено поправку, яка пропонує «оголосити Російську Федерацію терористичним режимом» [1]. Текст був прийнятий 99 голосами «за» та одним, що утримався (Туреччина). У ньому йдеться про те, що недавні ядерні загрози з боку Москви є порушенням міжнародного права, що викликає питання щодо місця Росії в Раді Безпеки ООН. Цей надзвичайно важливий крок може стати основою загальноєвропейського визнання Росії терористичною країною. До резолюції також вперше в історії Ради Європи внесено додаткову поправку, яка передбачає надання Україні більше озброєнь та ППО, здатних захистити населення та інфраструктуру країни з повітря. Учасники голосування визнали, що присутність Росії в Раді Безпеки ООН є незаконною, а самопроголошений член ООН, Росія, правонаступник СРСР, не має законних підстав для знаходження в Раді.

ПАРЄ закликала держави-члени Ради Європи підтвердити свою непохитну підтримку незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів та того, що мирні переговори можуть мати місце лише на умовах, визначених Україною. Засудити так звані «референдуми», проведені в Луганській, Донецькій, Запорізькій та Херсонській областях України з 23 по 27 вересня 2022 р., та визнати їх такими, що не мають наслідків. Бути твердими та єдиними у наданні максимального тиску на Російську

Федерацію з метою негайного припинення її агресії. Фінансово підтримати відновлення України та надати необхідні системи ППО. Також створити комплексну систему відповідальності за серйозні порушення міжнародного права внаслідок агресії, здійсненої Російською Федерацією проти України, активно співпрацюючи з українською владою з цього питання та в цьому контексті: оголосити чинний режим Російської Федерації терористичним; прискорити створення спеціального (ad hoc) міжнародного трибуналу для кримінального переслідування злочину агресії проти України; створити систему контрольних заходів для притягнення винних до відповідальності; створити всеосяжний міжнародний механізм компенсації, включаючи міжнародний реєстр збитків, та активно співпрацювати з українською владою з цього питання; розглядати російські політичні партії, які в минулому голосували за неправомірні рішення, що підривають суверенітет та територіальну цілісність України та інших країн, як групи та організації, що підтримують зовнішню агресію, і, отже, несуть усю відповідальність за наслідки цієї агресії [2].

Отже, ПАРС стала першою міжнародною організацією, яка визнала російський режим терористичним, присутність Росії в Раді безпеки ООН незаконною та наголосила на необхідності якнайшвидшого створення міжнародного трибуналу для притягнення до відповідальності всіх причетних до військових злочинів проти України та створення всеосяжного міжнародного механізму компенсації, включаючи міжнародний реєстр збитків.

Джерела та література:

1. Further Escalation in the Russian Federation's Aggression Against Ukraine. Resolution 2463 (2022). *Parliamentary Assembly*. URL: <https://pace.coe.int/en/files/31390/html>
2. Pace Declares Russia a Terrorist Regime. October 13, 2022. *Ukrainian World Congress*. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/pace-declares-russia-a-terrorist-regime/>

***Краковський О. В.,**
студент 534 групи
ЧНУ ім. Петра Могили
Науковий керівник –
Міронова І. С.,
д-р іст. наук, професор, завідувачка кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили*

ДЖЕРЕЛА З ЄВРЕЙСЬКОЇ ГЕНЕАЛОГІЇ В АРХІВАХ УКРАЇНИ

Незважаючи на популярність єврейських генеалогічних студій в архівах України, більшість дослідників не заглиблюються в них далі вивчення загальновідомих джерел, насамперед, метричних книг рабинатів. Зазначимо, що вони збереглися фрагментарно, або зовсім не уклалися, особливо в маленьких населених пунктах. Часто дослідник, звернувшись до найпоширеніших архівних довідників на кшталт Зведеного каталогу метричних книг архівів України і не знайшовши потрібний населений пункт, готовий поставити крапку в своєму дослідженні. Іноді негативну відповідь на запит надає дослідникові архівіст, наштотувшись на аналогічні бар'єри.

Як бачимо, дослідник робить одразу кілька помилок. По-перше, він «здається», бо «мені в архіві так сказали». По-друге, він часто розшукує метричну книгу саме того населеного пункту, звідки, на його думку, походять його предки, що для єврейської генеалогії за замовченням буде помилкою, оскільки євреї характерні надзвичайною мобільністю. По-третє, дослідник зазвичай просто не знає, що метричні книги далеко не єдине джерело інформації про його предків, а насправді лише одне з багатьох.

Євреї, на відміну від, наприклад, селян (йдеться про стани населення за Зводом законів Російської імперії), вели доволі активне життя. Вони часто поневірялися по державних органах із різних питань, мігрували, судилися, вели бізнес, боролися за права, намагалися уникнути служби в армії. У Російській імперії євреї були на особливому «ненадійному» рахунку. Кагали, тобто єврейські громади закритого устрою, не подобалися владі й вона прагнула поставити під контроль єврейську націю, суть якої не розуміла, однак дуже боялася заколотів і неконтрольованих ситуацій. Контроль

здійснювався бюрократичними структурами. Саме бюрократія, у т. ч. органи переписів населення, продукувала джерела майбутніх генеалогічних досліджень.

На превелике здивування автора, багато архівних справ з єврейської генеалогії або мають чистий аркуш використання, або у ньому зазначено лише кілька користувачів за останні п'ятдесят років. Водночас, доволі відомі архівні справи, посилання на які є в міжархівному довіднику, містять сліди ледь не сотень користувачів лише за кілька років. Іронічно, хоча більшість дослідників не знаходять там потрібні відомості, а все ж замовляють їх до читальної зали з надією «а раптом». Це свідчить лише про те, що вони не знають про існування інших джерел.

Автор може виділити три основних комплекси джерел, у яких міститься генеалогічна інформація про євреїв. Перший, це системні документи, що формувалися відповідно до документообігу установ із відносно сталими часовими проміжками. До них належать ті ж самі метричні книги, до яких протягом року вносилися записи про народження, одруження, розлучення та смерть; ревізькі казки, тобто податні посімейні списки, що склалися в 1795, 1800 (додаткові казки, але насправді у більшості випадків це суттєво перероблені списки попередньої ревізії), 1806, 1811, 1834, 1850 та 1858 рр. Іноді ревізії проводилися не системно, про що й свідчить датування казок. У міжревізійний період казенні палати часто проводили додаткові ревізії.

Другий комплекс, більш-менш системних джерел, складають рекрутські списки: просто посімейні списки чоловіків (хоча були випадки укладання списків чоловіків разом із жінками, особливо на початку 1830-х рр.) та списки власне рекрутованих євреїв. По суті ці списки були копіями ревізьких казок, але з актуалізованою інформацією. Дивно, що навіть такі, здавалося б очевидні джерела, мало відомі дослідникам, за виключенням, мабуть, списків 1875 р. по Київській губернії (Державний архів Київської області (далі – ДАКО), фонд 12, опис 3).

До третього комплексу віднесемо умовно системні джерела. Назвемо їх «умовними», позаяк вони створені відповідно до одиничних указів чи розпоряджень уряду і не синхронізовані за роками. До них належать посімейні списки євреїв із сільських місцевостей 1882 та 1894 рр. Ці списки уклалися по кожному повіту окремо. Хоча зустрічаються випадки, коли в одній книзі зібрані списки

Co-funded by
the European Union

кількох повітів. Або навпаки, один повіт міг бути описаним у кількох книгах (списки євреїв, які оселилися до указу 1882 р. та після).

До умовно системних належить серія документів 1808 р. про євреїв – орендарів шинків. Того ж 1808 р. створено посімейні списки євреїв, примусово переселених із сільських місцевостей в містечки. Слід зазначити, що документи 1806–1808 рр. часто містять відомості про отримання євреями прізвищ відповідно до указу 1804 р.

Умовно системними також є:

- Документи перепису Російської імперії 1897 р., першого та єдиного, що майже не збереглися. Виключення складають Київська губернія (ДАКО, фонд 384), частково Подільська губернія, різні фонди в державних архівах Хмельницької та Вінницької областей, перепис по місту Одеса (Державний архів Одеської області, фонд 2, описи 8-10);

- Серії документів про допомогу бідним євреям 1893 р., серед яких часто містяться посімейні списки;

- Серії документів міщанських управ, серед яких – документи про сплату податків та посімейні списки міщан, доволі часто в них зазначено реальне місце проживання, вид діяльності та інша інформація;

- Документи про вибори рабинів по повітах та єврейських товариствах. Серії цих документів збереглися переважно за другу половину XIX ст. та до 1917 р.;

- Документи про вибори посадових осіб розкладочних комісій за 1888 р.;

- Особові справи студентів навчальних закладів – серед іншого в них зустрічаються навіть фотокартки;

- Фонди міграційних документів (найбільш відомим є фонд 444 ДАКО);

- Матеріали про єврейські погроми 1918–1921 р., наприклад, фонд Р–3050 ДАКО;

- Різноманітні документи щодо переселення євреїв до аграрних колоній Півдня України (ДАКО, фонд 1, опис 295; аналогічні джерела зберігають державні архіви Дніпропетровської (фонд 134), Хмельницької областей та інші архіви України).

Слід уважніше аналізувати архівні фонди. Наприклад, фонд 1 «Київське губернське правління», ДАКО, є невичерпним джерелом генеалогічної інформації. Він наймовірний за обсягом: має більше 400 описів, а деякі описи містять сотні тисяч справ. Орієнтуватися в

такому масиві документів не просто, тим не менш, за роки досліджень автору вдалося знайти тисячі справ з єврейськими посімейними списками, складеними за різних обставин у різні часи, а також значну кількість іменних справ. Наприклад, справа про клопотання Мойши Абрамовича про дозвіл на проживання його матері Рухлі в м. Києві. Подібна справа зазвичай містить унікальні відомості про родину, витяги з метричних книг, біографії тощо.

Крім фондів губернських правлінь, генеалогічну інформацію можна знайти в фондах казенних палат. Такі фонди як, наприклад, фонд 280 ДАКО містять просто фантастичні за змістом бюрократичні справи часів Російської імперії. Достатньо було одного разу не сплатити вчасно податки і фігурант залишав помітний слід в архіві казенної палати.

Варто також згадати про численні фонди поліції, прокурорів, стряпчих та інших силових органів, що опікувалися громадським порядком. Складаючи родовід, дослідники знайшли би в цих фондах відомості про своїх предків, навіть не надто приємні справи про пограбування, вбивства, підозри в революційній діяльності тощо.

Насправді, Національний архівний фонд зберігає дуже багато джерел з єврейської генеалогії і наведений список містить лише очевидні їх приклади. Серед основних складнощів пошуку джерел назвемо такі:

1. Архівні справи створювались та передавались до архівів у певних обсягах і порядку. На жаль, бурхливі події історії, війни, революції, пожежі тощо, призвели до значних втрат документів. У випадках фрагментарної збереженості фондів досліднику може допомогти дублювання інформації.

2. Незадовільна систематизація та описування документів теж є великою перепорою в дослідженнях. Збережені документи можуть бути розпорошені по різних архівах і фондах тими, хто ними опікувався, особливо за радянського періоду, коли державні архіви фактично були підконтрольні силовим органам (НКВС, КДБ та інші).

3. Природне старіння паперових носіїв. На жаль, час бере своє і доволі часто наслідки неналежного зберігання документів настільки суттєві, що прочитати текст вже неможливо.

Джерела та література:

1. Єврейське містечко. Власний проєкт автора на вікіджерелах. URL: [https://uk.wikisource.org/wiki/єврейське містечко](https://uk.wikisource.org/wiki/єврейське_містечко).

Кремінська Ю. В.,
студентка 534 групи
ЧНУ ім. Петра Могили
Науковий керівник –
Гайдай О. М.,
канд. іст. наук, доцент кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили

ПРОБЛЕМА ІНКВІЗИЦІЇ

У середньовічному суспільстві церква відігравала центральну роль у духовній сфері. Довгий час церква залишалася єдиним соціальним інститутом, загальним для всіх країн Західної Європи. Питання про віру, про Бога, про коріння гріха і пороку, про те, як врятувати душі, мали першорядне значення у духовному житті людей того часу. Історія інквізиції огорнута таємницею. Церква мала достатньо підстав ретельно приховувати, придушувати та спотворювати жахливі факти інквізиції, щоб виправдати себе.

Діяльність інквізиції була спрямована на розслідування злочинів проти релігії. До цих злочинів, головним чином, відносились різні ересі, які полягали в спробах усвідомити і провести в маси населення альтернативні уявлення про релігійний світогляд, релігійний культ і ставлення до інституту церкви. У Середні віки, коли світогляд більшості населення значно відрізнявся від сучасного, ересь вважалася набагато більш серйозним злочином, ніж політичні та кримінальні злочини. В ті часи християнська ідеологія була державною ідеологією, релігія розглядалася не тільки як основа моральності, а й взагалі, як основа суспільного порядку. Інквізиція була незалежна від органів і установ світської влади, інквізиційний процес відрізнявся особливою системою доказів, суддя і слідчий поєднувався в одній особі.

Основним завданням інквізиції вважається боротьба з різними ересями, які виникали повсюдно. Однак замість навчання народу, діячі органи і церкви намагалися насильно прищепити людям віру в Бога і змусити звернутися на істинний шлях. Для цього ченці застосовували

насильство, катували людей і могли зрадити страти. Найчастіше еретиків позбавляли життя через спалення.

Крім того, ченці повинні були боротися і з чаклунством. Що це і як з ним боротися, розповідав відомий документ «Молот відьом» авторства Генріха Крамера, німецького домініканського ченця.

Роль інквізиції в європейській та людській історії величезна та має подвійне значення. Ми не знаємо, як розвивалася б європейська цивілізація, якби не цей інститут, але технічно вона не була б схожою на існуючу модель. Ми не знаємо, чи були релігійні війни, які тривалий час трусили Європу, але, можливо, ця цивілізація була б більш терпимою до інших віросповідань. Можливо, наука розвивалася б швидше без пильного ока інквізиції. Католицька церква була б реформована в більш ранні терміни і не відігравала б такої важливої ролі в житті людства. Було б більш раннє ухвалення римського права та грецьких ідей про свободу людини. Але настанови, написані батьками найавторитетніших інквізиторів для своїх молодих колег, є одним із найяскравіших прикладів організації детективної роботи.

Переслідування інквізицією еретиків – лише приклад авторитарного втручання у життя людей; інші організації, такі як сталінський НКВС чи гітлерівське гестапо, встановлювали аналогічні режими тотального контролю над думками.

*Курріянова А. Є.,
студентка 334 групи
ЧНУ ім. Петра Могили*

*Науковий керівник –
Міронова І. С.,*

*д-р іст. наук, професор, завідувачка кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили*

УКРАЇНЦІ І ЖИТТЯ В ЄВРОПІ

Багато людей в Україні упродовж довгих років прагнули життя «як у Європі». Ще у 2019 р. кожен третій українець замислювався про еміграцію до Європейських країн. На сьогоднішній день більше восьми мільйонів українців виїхали до Європи через повномасштабне вторгнення російської федерації, але за даними голови Єврокомісії Урсули Фон дер Ляєн приблизно п'ять мільйонів українців уже

встигли повернутися назад. Чому ж люди, які все життя мріяли виїхати до Європи, вирішили повернутися в Україну?

Основні аспекти, в яких Україна набагато краща, ніж Європа:

Податки. В Україні податки одні з найнижчих у всій Європі. Також податкова система має сама довести, що людина отримала гроші незаконним способом, тоді як у Європі людина сама зобов'язана пояснити, яким чином вона заробила гроші, скажімо, на покупку машини.

Дешевий мобільний зв'язок та доступний інтернет. За дзвінки та доступ до мережі європейці в середньому платять по 30–40 євро (840–1,12 тис. грн) на місяць. В Україні ця цифра набагато нижча. Україна на другому місці за дешевизною інтернету. Середня вартість інтернет-послуг в Україні становила \$5,52 на місяць, тоді як у Польщі цей показник дорівнює \$19,03, а в Німеччині – і взагалі \$34,08 [1].

Розвинені банківські послуги. Банки в Україні працюють до вечора, але онлайн-підтримка часто може бути цілодобовою. Отримати банківську картку в Україні можна за півгодини, в Європі це може зайняти кілька тижнів, а робочий день банків у багатьох країнах до 15:00 і немає онлайн-підтримки.

Медицина. У кожній країні Європи свої правила, швидка допомога приїде швидко, але її можна викликати лише за екстреної необхідності, інакше доведеться платити штраф. А звичайний прийом у лікаря слід чекати кілька тижнів і довше. В Україні медицина має оперативність, але не найвищу якість, що не можна сказати про приватні клініки, які за європейськими стандартами дешеві, швидкі та якісні.

Дошкільна освіта. Дошкільна освіта та виховання, а також професійні заняття музикою і спортом є дуже доступними та звичними речами для багатьох українців, що не можна сказати за європейців, яким потрібно платити величезні гроші за це задоволення [2].

Їжа. В Україні є якісна і недорога їжа в ресторанах, також свіжа їжа на ринках і дешева смачна кава, що в Європі важко знайти. Також, їжа в Україні має більш яскравий смак.

Доступність володіння власним житлом. У Німеччині своє житло мають 53 % жителів, у Бельгії та Італії – 72 %. В Україні близько 80 % громадян мають власний дах над головою [1].

Дешеві комунальні послуги. НВ проаналізував витрати на комунальні послуги середньої сім'ї у різних країнах Європи, обчисливши їхню частку у сімейному бюджеті. На заході континенту цей показник варіюється від 22,3 % (Іспанія) до 31,2 % (Норвегія), а в Україні становить лише 17 % [1].

Загалом, є безліч інших речей, які також в Україні кращі:

- гарне та швидке обслуговування;
- швидка доставка пошти;
- дешева та розвинена косметологія;
- низькі дорожні штрафи;
- тривала оплачувана відпустка тощо.

Люди, які мріяли виїхати до Європи, розчарувалися в ній, коли опинилися там. Звичайно, є речі та аспекти, в яких Україна має продовжувати прагнути вперед і покращувати себе далі, але українці нарешті перестали порівнювати себе з Європейськими країнами і зрозуміли, що багато речей ніколи не будуть кращими в Європі, ніж в Україні.

Тому основна теза, яку мають запам'ятати для себе всі українці: «В гостях добре, але вдома краще!»

Джерела та література:

1. Здесь хорошо. 16 примеров того, что в Украине лучше, чем в развитых странах мира. URL: <https://nv.ua/ukraine/events/zhizn-v-ukraine-16-prichin-vybrat-etu-stranu-dlya-zhizni-novosti-ukrainy-50040029.html> (дата звернення 13.10.2022).

2. 10 вещей, которые в Украине лучше, чем в Европе: налоги, еда и дошкольное образование. URL: <https://bykvu.com/ua/mysli/90182-10-veshchej-kotorye-v-ukraine-luchshe-chem-v-evrope-nalogi-eda-i-doshkolnoe-obrazovanie/> (дата звернення 13.10.2022).

Макарішин С. В.,

студент 334 групи

ЧНУ ім. Петра Могили

Науковий керівник –

Підберезних І. Є.,

канд. іст. наук, доцент кафедри історії

ЧНУ ім. Петра Могили

ПИТАННЯ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ В ІСТОРІЇ КИТАЮ

Для Європи і, зокрема України, характерною є традиційна періодизація історії на: первісне суспільство; античність (Стародавній

Co-funded by
the European Union

світ); середньовіччя; Новий час; Новітній час. Проте вона не є універсальною. В деяких цивілізаціях ми не знаходимо певних періодів або їхніх аналогів. Це стосується і періоду Середньовіччя.

Часто ми можемо зустріти такі терміни, як Середньовічна Індія, Середньовічна Японія, Середньовічний Китай. Проте для цих країн період Середніх віків, так як його розуміють в європейській історії та історіографії, є або сильно модифікований, або зміщений хронологічно.

Якщо казати про появу самого терміну, то першим його вживанням вважається «*ævum medium*» (з лат. – «середнє століття») Флавіо Бьондо в 1453 р. [2, с. 11]. Пізніше цей період розуміли у співвідношенні між «давниною» та «новим часом». Цей тричленний поділ історії став більш широко використовуватися після праць Х. Келлера, який у 1688 р. написав свою «Історію середніх віків». Кордоном між давністю та середніми століттями Х. Келлер обрав 324 р., коли Римська імперія була поділена на Західну та Східну; середньовіччя закінчилося, на його думку, зі взяттям Константинополя турками в 1453 р.

Для історії Китаю також важливим є питання про Середньовіччя. Якщо співвідносити історію Хань та Римської імперії, ми можемо знайти певні подібні риси. Вони існували в один і той же часовий проміжок, займали приблизно однакову територію. Для Риму в 117 р. н. е. – 5 млн км², для імперії Хань в 100 р. н. е. – 6,5 млн км², вони мали колосальний вплив на сусідні племена і держави як за часів свого безпосереднього існування, так і після загибелі [5].

Кінець цим імперіям також прийшов з відносно невеликим розривом. Для Римської імперії – 476 р., для імперії Хань – 220 р. Падіння Західної Римської імперії вважається початком Середніх віків у Європі. З кінцем імперії Хань також починається новий і досить довгий період роздробленості Китайської держави. Наступає спочатку період Троєцарства, короткий період імперії Цзінь, а потім знову проміжок часу, коли на території минулої імперії існувала велика кількість незалежних держав, що конкурували та змагалися між собою.

Проте існують суттєві відмінності між процесами, які відбувалися в Європі та на Сході. Найголовнішою відмінністю, було, напевне, те, що в Китаї ніколи не було такого рівня децентралізації. Бюрократичні уряди, які принаймні номінально контролювали великі території, продовжували існувати.

Co-funded by
the European Union

Ідея єдиної імперії на території Китаю ніколи не вмирала. Варто згадати, що коли Одоакр захоплює Рим і анулює імператора Ромула Августа, він відправляє знаки імператорської влади в Константинополь. На Сході ж, після уже остаточної кризи імперії Хань і початку періоду Троєцарства, основні воєначальники та правителі двох з трьох новостворених держав намагалися довести своє право на панування через минулу імперію. Цао Цао, очільник Вей, прийняв у себе тодішнього ханського імператора, і лише перейняв його права, не вбиваючи, чи страчуючи. Лю Бей, його опонент і засновник Шу намагався довести своє походження з одного роду із правителями Хань, таким чином ставлячи себе на роль офіційного та кровного спадкоємця. Незалежно від того, наскільки малим був режим, його засновник називав себе імператором (хуанді), а не меншою формою дворянства. Ці суверени вважали себе правителями всього того, що колись було Ханьським Китаєм. Таке відношення до централізованої влади продовжувалося і пізніше. В період Нань-бей чао, режими як на півдні, так і на півночі періодично посилали військові експедиції, щоб повернути «втрачену» територію.

Ще одна відмінність між двома ранньосередньовічними цивілізаціями полягає в тому, що в Китаї навчання та наука ніколи не втрачали престижу. Хоча військові часто засновували династії, отримуючи таким чином важливі ролі в політиці та військових справах, вони ніколи не користувалися великим престижем. У середньовічному Китаї майстерність володіння зброєю ніколи не перевершувала майстерності слова [1, с. 14].

Інша відмінність, яка якісно відрізняє перебіги подій в даних регіонах є зрештою те, що прийшло на зміну середньовіччю (якщо, допускати його в історії Китаю). Для Європи ми маємо таку послідовність: одна цілісна імперія – роздроблені держави – багато держав. Для Китаю ми маємо зовсім іншу «схему»: одна цілісна імперія – роздроблені держави – одна цілісна імперія (незалежно від того, що ми вважаємо кінцем Китайського Середньовіччя Суй, Сун чи Юань).

Таким чином, якщо Китайська історія і може містити поняття про Середні віки, то воно має дещо інший зміст та інші наслідки. Так, в першій половині XX ст. професором Ван Тун-Ліном було написано працю «Історія китайської нації», де він використовував ідею трьохчленного ділення історії [3, с. 47–48]. Але доводив він стадійний

характер еволюції китайської цивілізації поза її асоціаціями з розвитком Європи. Ідея «історичної трихотомії» є доволі давньою для історії Китаю загалом. Її ознаки можна знайти ще в трактаті I ст. до н. е. [4, с. 4].

Загалом, наразі періодизацією, яка найбільш часто використовується, є розділення історичних періодів відносно до правлячих династій. Її можна прослідкувати від «Ши-цзи» Сима Цяня. З суттєвими доповненнями (через природній історичний процес) вона використовується і по сьогодні. Вона є унікальною для історії Китаю та унеможливує її співвідношення з історичними процесами в інших регіонах світу.

Таким чином, поняття «Середньовіччя» в історії Китаю має досить суперечливий характер. З одного боку, в зазначений період дійсно відбувалися важливі зміни в суспільстві, а процеси можна співвіднести з такими, що відбувалися в Європі після падіння Західної римської імперії. Проте всі збіги певною мірою нівелюються ідеологічною ситуацією. І якщо термін Середні віки і може використовуватися у відношенні до Китаю, не треба тісно асоціювати його з Середньовіччям європейським, сліпо переносючи аспекти з одного періоду на інший. Середньовіччя у Китаї є цілком оригінальним періодом.

Джерела та література:

1. Keith N. Knapp Did the Middle Kingdom have a middle period? the problem of «medieval» in China's history. Education about Asia. Winter 2007. P. 12–17.
3. Гене Б. История и историческая культура средневекового Запада. М., 2002.
4. Кравцова М. Е. К проблеме Средневековья в Китае. Verbum. Выпуск 12. Диспозиции Средневековья в истории мировой культуры. СПб.: И-во С-Петербургского Университета, 2010. С. 72–93.
5. Крюков М. В., Малявин В. В., Софронов М. В. Китайский этнос в средние века, М., 1984.
6. Таубин А. Две империи. URL: <https://proza.ru/2018/09/27/1716> (дата звернення: 15.10.2022).

*Мосін О. В.,
студент 534 групи
ЧНУ ім. Петра Могили
Науковий керівник –
Котляр Ю. В.,
д-р іст. наук, професор кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили*

ШЛЯХ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПИ В КОНТЕКСТІ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ

Процес самоідентифікації українського народу як європейців є складним та тривалим з багатьох причини. По-перше, українці тривалий час були відокремлені від європейського співтовариства, ізольовані від культурного, політичного та духовного життя Європи. По-друге, великий вплив мали наслідки Радянського Союзу, особливо серед старшого покоління. По-третє, антиєвропейська ідеологія «руського мира» мала потужний вплив на населення певних областей України.

Таким чином, певна частка українців ідентифікувала себе як європейці та відчувала свою приналежність до історії, культурного та політичного життя Європейського Союзу.

Українська революція кінця 2013-го – початку 2014 років, яка отримала назву Євромайдан, є особливим, не баченим раніше у всьому світі політичним явищем, яка була виражена у формі мирного народного супротиву. Саме на Майдані в столиці України сформувалася нова українська нація, високоідейна, готова стояти до останнього та боротися за майбутнє своєї батьківщини, ризикуючи навіть власним життям. Події Майдану стали українською революцією духу, символом свободи слова кожного українця.

Захищаючи ідеали демократії, відстоюючи права і свободи людини, європейське майбутнє своєї країни, українці зробили великий крок до увінчання сили духу та стійкості громадян, завдяки яким змінився хід історії України.

Україна та Європейський Союз співпрацювали ще з 1990-х рр., однак переломним моментом в контексті євроінтеграції України став 2013 рік. Саме в листопаді 2013-го президент України Віктор Янукович та члени його уряду відхилили рішення про укладання вже підготовленої Угоди про асоціацію з Євросоюзом, та вирішили укласти митний союз з

Росією. Такий розвиток подій обурило українців та призвело до того, що тисячі громадських діячів, журналістів, студентів та активістів вийшли на Майдан Незалежності в Києві на мирну акцію, вимагаючи підписати Угоду про асоціацію України з Євросоюзом. Коли стало зрозуміло, що тодішній президент Віктор Янукович не підписуватиме Угоду – активісти почали вимагати його відставки.

Мирні акції протесту перетворилися в повстання сотні тисяч українців на Майдані Незалежності. Народний протест отримав назву Революції Гідності. Через рік, у 2014 р. було обрано нового президента України Петра Порошенка та підписано Угоду про асоціацію з Євросоюзом.

Таким чином, Революція Гідності дала можливість для збереження державного суверенітету України, ліквідації диктаторського та корумпованого режиму В. Януковича, відновлення орієнтації України до демократичних свобод та європейських стандартів життя, зростання рівня патріотизму українського народу, а також завершення формування української політичної влади та громадянського суспільства з європейськими цінностями.

Пустовий Ю. О.,

студент 534 групи

ЧНУ ім. Петра Могили

Науковий керівник –

Міронова І. С.,

д-р іст. наук, професор, завідувачка кафедри історії

ЧНУ ім. Петра Могили

НАУКОВІ ТОВАРИСТВА НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ (XIX – початок XX ст.)

Наукові товариства – це форма організації наукової діяльності. Їх виникнення було пов'язане з утвердженням наприкінці XVIII ст. академічного статусу досліджень. За новими канонами продукування знань потребувало розгалуженої мережі діяльності:

- 1) спільну розробку групами науковців дослідницьких проблем;
- 2) систематичне впорядкування архівів та публікація архівів;
- 3) заснування друкарень і видавництв;

- 4) проведення польових археологічних та етнографічних досліджень та демографічних обстежень;
- 5) фахову підготовку професійних науковців;
- 6) популяризацію знань.

На українських землях, що перебували в складі Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій, наукові товариства почали виникати в 30–40-х рр. XIX ст. Початково вони були об'єднаннями не лише професійних дослідників, а й істориків-аматорів та дослідників з інших соціогуманітарних дисциплін за участю або під зверхністю місцевих представників імперської влади.

Українські вчені брали активну участь у роботі наукових товариств. У першій половині 70-х рр. XIX ст. важливу роль в організації українських учених, які вивчали географію, етнографію, економіку, статистику та історію України, відігравав Південно-Західний відділ Російського географічного товариства. Зі спробами модернізації українського суспільства 60–80-х рр. XIX ст., первісним завданням наукових товариств стало впорядкування та систематизація губернських архівів, які згодом поширювали свою діяльність на дослідження регіонів.

У Наддніпрянській Україні губернські вчені архівні комісії функціонували в Таврійській, Чернігівській, Херсонській, Катеринославській, Полтавській, Київській, Харківській губерніях. Їхня діяльність регламентувалася Положенням про губернські архіви та вчені архівні комісії. Попечителем кожної з комісій був місцевий губернатор, а склад формувався з місцевих чиновників, духовенства, письменників, науковців та ін.

Наприкінці XIX – початку XX ст. почали виникати загальнонаціональні наукові товариства, які розробляли дослідницьку проблематику в розрізі багатьох наукових дисциплін та галузей як соціогуманітарних, так і природничих, фізико-математичних галузей. У рамках таких товариств діяли окремі секції. Загальнонаціональними товариствами стали «Наукове товариство імені Шевченка» у Львові, «Українське наукове товариство» в Києві. Ці товариства були, по суті, прообразами майбутньої Академії наук.

На листопадівій 1929 р. сесії ВУАН за пропозицією наркома освіти М. Скрипника було ухвалено рішення про ліквідацію наукових товариств у системі ВУАН. Частина з них була ліквідована, а інші в процесі реорганізації ВУАН були приєднані до існуючих або

новоутворених науково-дослідних інститутів. Низку нових наукових товариств створили українські вчені в еміграції та в діаспорі. Після розпаду СРСР упродовж 1990-х рр. поновили або поширили діяльність в Україні наукові товариства, які функціонували в еміграції та в діаспорі.

*Скидан О. М.,
студент 434 групи
ЧНУ ім. Петра Могили
Науковий керівник –
Міронова І. С.,
д-р іст. наук, професор, завідувачка кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили*

ЗАХОПЛЕННЯ НІМЦЯМИ УКРАЇНСЬКОГО ЧОРНОМОРСЬКОГО ФЛОТУ 1918 року

Після вчинку адмірала Сабліна, коли в ніч з 29 на 30 квітня 1918 р. під червоними прапорами з Севастополя до Новоросійська вийшли два дредноути, 14 есмінців та міноносців, один гідрокрейсер та низка бронекатерів і транспортів, німецьке командування було вкрай розчароване такими діями, адже це було прямим порушенням Брест-Литовського мирного договору. Німецький генерал Роберт Кош не був упевнений, що інші кораблі залишаться в Севастополі, тому видав наказ негайно захопити всі кораблі.

Відмова уряду УНР від території Криму на Брест-Литовській мирній конференції також стали однією із причин інтернування німцями Чорноморського флоту, адже довести легітимність претензій України на флот було вкрай складно. Водночас, німці мали свої плани на кораблі Чорноморського флоту. У головній базі українського флоту залишилися чотири крейсери, сім панцерників, 12 есмінців, дивізія з 14 підводних човнів, п'ять плавбаз, три допоміжні крейсери, транспортна флотилія і дві авіабригади [3, с. 36].

3 травня 1918 р. німецьке командування оголосило весь Чорноморський флот тимчасово полоненим, а наступного дня фактично інтернувало всі кораблі й берегові укріплення, підняли на них німецькі прапори, виставили в порту і біля бойових кораблів свої караули, опломбували порохові погреби та оголосили екіпажі розформованими і демобілізованими.

Co-funded by
the European Union

Один з трьох українізованих крейсерів – «Прут», який раніше перебував у турецькому флоті і мав назву «Меджидие», було повернуто Туреччині. Крім військових та транспортних кораблів, у Севастополі німці захопили величезну кількість пасажирських та торговельних суден, які належали різним країнам Антанти. Румунії, за Бухарестським мирним договором, поверталися чотири гідрокрейсери («Король Кароль», «Дація», «Прінципесса Марія», «Імператор Траян»). Близько 20 інших німецьких, австрійських, турецьких, болгарських транспортних кораблів, які були в складі українського флоту, протягом літа 1918 р. були повернені своїм господарям.

Улітку 1918 р. німці вивели у Босфор декілька кораблів (зокрема, плавучу майстерню «Кронштадт», перейменовану на «Фляйс»). Бойовий флот із дев'яти есмінців («Щасливий», «Бистрий», «Гнівний», «Капітан Сакен», «Зоркій», «Звонкій», «Жуткій», «Живой», «Завидний»), трьох десантних кораблів типу «Ельпідіфор», чотирьох буксирів та декілька інших кораблів використовували у своїх потребах [2, с. 176].

Десантні човни типу «Ельпідіфор» німці використовували в якості гідрокрейсерів, інші ж кораблі використовувалися як сторожові для охорони кримського узбережжя. Німці також рекувізували до складу свого флоту чотири підводні човни: «Буревісник», «Утка», «Орлан» і «Гагара». Вони дістали нові німецькі найменування: US-1, US-2, US-3, US-4. Команди цих підводних човнів були одразу укомплектовані німецькими моряками [3, с. 37].

Крім українських кораблів під німецькими прапорами, у Севастопольській гавані з травня 1918 р. знаходилися і кораблі суто німецького флоту, з німецькими екіпажами, під німецькими військово-морськими прапорами і з німецькими бортовими номерами, наприклад лінкор «Гебен».

Після офіційного визнання Німеччиною Української держави 2 червня 1918 р. німецьке командування почало пом'якшувати умови інтернування кораблів у Севастополі. Німці не заперечували підняття українських прапорів на кораблях, але щоб продовжувати утримувати інтерновані кораблі для своїх цілей, німецькі генерали продовжували дотримуватися думки, що Україні потрібен лише невеликий флот. Військовий міністр УНР Дмитро Антонович у своєму докладі 4 січня 1918 р. проголосив, що Україна повинна мати лише невеликий флот для «берегової оборони», чим і скористалися німці.

Кораблі на німецькій службі отримали нові літерно-цифрові індекси. Есмінці маркувалися літерою «R» із відповідним номером, підводні човни – «US» (Untersee Schiff – підводний човен), сторожові кораблі мали позначення «F» (Flachdampfer – сторожове судне). Зокрема, есмінець «Звонкій» увійшов до складу німецького флоту під назвою «R-11» [1, с. 113].

Восени до складу німців входили також панцерники «Святий Евстафій», «Іоанн Златоуст» і «Воля», також планували поповнити свій флот крейсером «Кагул», який тоді використовувався українцями як рятувальний корабель.

І хоча будівництво українського флоту гальмував німецький фактор, а німці до останнього тягнули передачу всього флоту Україні, Морське міністерство завжди сподівалося на швидше вирішення цього питання. Але остаточно ця проблема була вирішена лише після 11 листопада 1918 р., коли з поразкою Німеччини у Першій світовій війні весь Чорноморський флот знову повністю опинився в руках України.

Джерела та література:

1. Гриценко І. Український Державний Флот в 1917–1919 рр. Київ: Видавець Олег Філюк, 2015. 224 с.
2. Мамчак М. Україна: шлях до моря. Історія українського флоту. Снятин: ПрутПринт, 2007. 404 с.
3. Тинченко Я. Військово-морські сили України. Київ: «Темпора», 2012. 117 с.

*Смишляєва Є. А.,
студентка 534 групи
ЧНУ ім. Петра Могили
Науковий керівник –
Міронова І. С.,
д-р іст. наук, професор, завідувачка кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили*

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ФЕМІНІСТИЧНОГО РУХУ В УКРАЇНІ (друга половина XIX – початок XX ст.)

Політична практика феміністичного руху призвела не лише до висхідної активності жіноцтва в усіх сферах суспільного життя, але й

Co-funded by
the European Union

змінила сам дискурс сучасної політики. Фемінізм сформувався як самостійна сфера досліджень і галузь теоретичних знань. Теорія фемінізму ставить за мету розуміння природи нерівності статей і фокусує увагу на питаннях політики, влади та сексуальності. Темі, досліджувані фемінізмом, об'єднують дискримінацію, стереотипізацію, об'єктифікацію, пригнічення й патріархат.

Фемінізм «першої хвилі» – перший період розвитку фемінізму (інша назва – суфражизм). Його розвиток припадає на XIX – 20-ті рр. XX ст. В його основі – переконання про постійну дискримінацію жінок. Перші жіночі організації на українських землях почали з'являтися в другій половині XIX ст. Поштовхом до цього стало поширення ідей загальноєвропейського жіночого руху, що поєднував у собі низку суспільних рухів, ініціаторками, лідерками й учасницями яких були жінки. Це й рух проти дискримінаційних щодо жінок суспільних звичаїв та законів, і за формування жіночих організацій з підтримки публічної активності жінок, і за переосмислення усталених – патріархальних – понять про роль статі в суспільстві.

Представники феміністичного руху кінця XIX – початку XX ст. (К. Цеткін, О. Колонтай, Н. Кобринська, О. Пчілка, Е. Гольдман, К. Малицька, М. Рудницька) передбачали статеву рівність при встановленні соціалізму, високо оцінювали значущість економічного чинника в забезпеченні самостійності та рівноправ'я. Своєрідним напрямком фемінізму кінця XIX – початку XX ст. був анархо-фемінізм, який проголосив боротьбу з нормами загальноприйнятої моральності та інститутом сім'ї; вони розглядалися як основні засоби обмеження свободи жінки. Так, Е. Гольдман вказувала, що жінку визволяє не право голосу або право вибору роботи, а особиста самостійність, психологічна незалежність і свобода від норм загальноприйнятої моральності. Її критика поширювалася на сім'ю та материнство, які вона вважала основними обмежувачами сексуальної свободи жінки.

Феміністські дослідження не тільки концентруються на вивченні особи/жінки, а предметом їх наукового пошуку стали емоційні відносини, відчуття та уподобання міжособистісного рівня; одночасно вони скеровані на творення особливих вартостей, які здійснюються відповідно до так званого чоловічого дистансу та об'єктивізму. У жіночих дослідженнях жінки виступають не стільки предметом і об'єктом досліджень, але й активним суб'єктом: основою нового типу

досліджень став життєвий досвід та громадська практика жінок, яка стала фундаментом новоствореної методології пізнання.

Нині в епоху відкритості, Інтернет-активізму, твіттер-штормів і хештегів розпочинається «четверта хвиля» фемінізму, що сьогодні перетворюється на популярний масовий рух, до якого приєднуються мільйони людей. Характерна особливість «четвертої хвилі» фемінізму полягає в тому, що вона містить весь попередній досвід і додає сучасні досвіди різних фемінізмів.

Отже, очевидним нині стає те, що перехід до постфемінізму передчасний, а попереду ще боротьба жінок у глобалізованому світі за рівні права з чоловіками. І ця боротьба відіграє фундаментальну роль у демонстрації можливостей практично орієнтованої теорії. Саме тому сучасні теорії політичних відносин для їхньої об'єктивності й універсальності потребують урахування політичних ідей представників фемінізму. Адже це забезпечить формування сучасного доктринального підходу до вивчення політичної дійсності XXI ст., зокрема сприятиме визначенню впливу на сучасний глобалізований світ зміни ролі й місця в ньому жінки та зосередить головні течії політичної думки навколо проблем, які постали перед сучасною цивілізацією.

*Syabro I.,
student of group 634
Petro Mohyla Black Sea National University
Supervisor is
Mironova I.,
Doctor of Historical Science,
Professor of the Department of History,
Petro Mohyla Black Sea National University*

THE PUBLIC ARCHIVES OF CANADA ACT 1912 AS A NEW STAGE IN THE DEVELOPMENT OF CANADA'S ARCHIVAL SYSTEM

The Public Archives Act of Canada was approved by the Privy Council of the Dominion Government of Canada on March 12, 1912, which meant a new stage in the development of Canada's archival system and as Canadian

researcher Jay Atherton noted "a strong legislative mandate." This act witnessed the expansion of the rights, duties of the Dominion archivist and the functioning of the archive. From 1872 to 1912, this structure was called the "Archive Branch of the Department of Agriculture", which had only three rooms, fewer personnel and less support from the government. But due to a fire in 1897, as a result of which a significant part of the documents was lost, the issue of a new archive building began to be resolved. In 1904 a contract was signed for the construction of the archive building, and in 1906 this project was completed. Six years later, archive workers and the dominion's new archivist, Arthur Doughty (Douglas Brymner's predecessor) popularized this system among the general public and among the circles of the political elite. They achieved greater autonomy in ordering the document and organizing educational programs. The archive was transferred to the care of the Prime Minister and later to the Secretary of State [2].

The Public Archives Act (or as it is called in the Canada Gazette publishing newspaper Bill Number 66) consists of 10 articles. According to this document, the following provisions existed:

1. The Privy Council could appoint an archivist of the Dominion or an official, a clerk who is obliged to assist the archive, to give the Public Archives of Canada under the care of any ministry, and could collect certain archival documents from all departments of the Dominion of Canada and transfer them to the archives in Ottawa for storage;

2. The Archivist of the Dominion was obliged to report to the ministry that managed the Public Archives, could purchase originals or copies of those documents that he needed, and he was also a deputy minister, that is, one of the representatives of the Canadian government;

3. The Public Archives of Canada is committed to safeguarding archival records of all fields and origins [1].

Thus, Archives of Canada did not have a strong legislative mandate at the beginning of its existence, and received it only after 40 years of struggle by Douglas Brimner and Arthur Doughty for this right. Following the passage of the Public Archives Act, the Canadian archives system and Canadian historical scholarship gradually assumed a leading role in Canadian society.

Sources and Literature:

1. Public Archives Act of March 12, the year 1912. URL: <https://recherche-collection-search.bac-lac.gc.ca/eng/home/record?app=cangaz&IdNumber=4371> (date of application: 11.10.2022).
2. Atherton J. The origins of The Public Archives Record Centre, 1897–1956 // *Archivaria*. Vol. 8, p. 35–59. URL: <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/10728/11607> (date of application: 11.10.2022).

*Туйлісва М.,
студентка 634 групи
ЧНУ ім. Петра Могили
Науковий керівник –
Котляр Ю. В.,
д-р іст. наук, професор кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили*

ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

Культурні права і свободи – це четверте покоління прав і свобод, які формуються і впроваджуються в європейських країнах з кінця ХХ ст. Багатокультурність сучасного європейського суспільства вимагає особливої уваги до забезпечення рівних прав і свобод представників різних національних, мовних, релігійних меншин та запобіганню їх дискримінації.

Ця проблема стояла дуже актуально на початку Української революції 1917–1921 рр. В цьому плані основоположною засадою представницького органу українського народу – Центральної Ради, було визнання рівноправності всіх націй і народностей, що проживали в Україні.

Вже в перших виступах лідерів Центральної Ради з приводу утвердження української державності вимальовувалися контури майбутнього закону «Про персонально-національну автономію». У статті «Народностям України» М. Грушевський зазначав: «Повнота національного життя, котрої ми добиваємося для українського народу, не повинна затоптати інших народностей і обмежувати їх значення до свобідного розвитку своєї культурної і національної стихії... Ми

виступаємо рішуче проти всяких заходів, звернених на те, щоб порізнити нас з нашими співгромадянами інших народностей. Оборонці української національності не будуть націоналістами» [2, с. 73].

Роз'яснюючи прагнення українського народу створити незалежну державу й передбачаючи можливість неоднозначного ставлення національних меншин, М. Грушевський вказував: «Ми добуваємо державне право для української землі не для того, щоб панувати над національними меншостями України. Ми домагаємося для неї широкої автономії не для того, щоб тільки для себе використовувати її права. Повнота національного життя, котрої ми добиваємося для українського народу, не повинна затопляти інших народностей і обмежувати їх змагання до свободного розвитку своєї культурної і національної стихії» [1, с. 103]. «Ми не на те доводили право кожної народності на її національне самовизначення, аби тепер відмовити якій-небудь народності свого права» [3].

Як показала подальша практика, така позиція керівництва Центральної Ради не була кон'юнктурним кроком, розрахованим на досягнення тимчасового успіху. Свідома частина українського суспільства, яке впродовж століть на власному досвіді відчувало національний гніт, з розумінням ставилася до національних почуттів інших народів і тісно пов'язувала власне національне визволення, прагнення автономії України з інтересами іноетнічної спільноти. Про це свідчать, зокрема, рішення численних громадсько-політичних форумів – як таких, що представляли певні прошарки українського суспільства, так і загальноукраїнських.

Представники Центральної Ради розуміли значення правового регулювання етнонаціональних відносин в Україні, провадили наполегливі теоретичні пошуки, які набули головного правового оформлення в Універсалах, Конституції УНР і Законі «Про національно-персональну автономію». Однак з урахуванням численних об'єктивних і суб'єктивних факторів (до них треба зачислити часте віддання переваги пріоритету прав нації перед пріоритетом прав людини) Центральної Раді не вдалося ефективно застосувати ці правові акти.

За часів Центральної Ради було проведено З'їзд народів Росії, на якому обговорювалися і ухвалювалися рішення з принципових питань національно-державного будівництва, зокрема, реформування Росії на основі федеративного устрою. Це відкривало широкий простір народам і національностям здобути право на національно-територіальну автономію та стати суб'єктами незалежної державності.

Джерела та література:

1. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть? К.: Радянська Україна, 1991. 240 с.
2. Гусев В. Закон Центральної Ради «Про персонально-національну автономію»: передумови, історія прийняття та наслідки // Наукові записки. Збірник. Випуск 8. К.: ІПіЕНД, 1999. С. 72-79.
3. Нова Рада. 1917. 27 квітня.

Тулунніков Д. С.,

студент 534 групи

ЧНУ ім. Петра Могили

Науковий керівник –

Котляр Ю. В.,

д-р іст. наук, професор кафедри історії

ЧНУ ім. Петра Могили

ПРОПАГАНДА ТА ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА

Протягом століть політична карта світу неодноразово змінювалася, у тому числі в результаті інформаційних конфліктів. Більшість вчених правильно пов'язують розвиток руйнівних інформаційних технологій з появою основних ЗМІ і процесом популяризації.

Найпотужніша інформаційна експансія історія людства відбулася під час Другої світової війни. «Пропаганда приносить нам владу, пропаганда дозволяє нам утримати владу, пропаганда дозволяє нам завоювати світ» – це гасло націонал-соціалістів зразка 1935 р. було не просто декларативним. Адольф Гітлер у своїй книзі «Майн Кампф» надавав величезного значення пропаганді і, крім того, сформував методи впливу пропаганди. Його ідеї сміливо і послідовно втілював, розвивав і доповнював Йозеф Геббельс, який у 1933 р. очолив Міністерство пропаганди та освіти Німеччини.

Найважливішими ознаками наявності інформаційного впливу сьогодні вважаються:

1) висока частотність і тенденційність у висвітленні певних новин, відсутність коректного обговорення різних точок зору, надання переваги емоційним, а не аналітичним способам представлення матеріалу в засобах масової інформації;

2) нав'язливе привернення уваги суспільства до повідомлень, в яких дискредитуються (часто – за допомогою фальсифікованих даних) імідж держави, її політична, економічна, наукова сфери, видатні представники народу, факти історії;

3) домінування в інформаційному просторі сенсаційних, скандальних тем, які зумовлюють загострення внутрішніх протиріч і напруги в суспільстві;

4) наявність повідомлень, які загрожують життю, здоров'ю громадян, пропагують війну, національну та релігійну ворожнечу, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом або порушення територіальної цілісності держави, тоталітаризм чи нацизм;

5) оприлюднення ідентичних повідомлень сумнівного змісту одразу в кількох засобах масової інформації із такою самою сумнівною репутацією;

6) зростання частки присутності іноземних засобів масової інформації та засобів масової комунікації в інформаційному просторі країни;

7) збільшення кількості вітчизняних засобів масової інформації, які контролюються іноземними громадянами або невідомими достеменно особами;

8) нав'язлива ретрансляція теле- і радіопрограм, фільмів, музики іноземного виробництва;

9) надмірне й необґрунтоване «посилення» кадрового складу засобів масової інформації, інформаційних агентств, PR-агенцій іноземними фахівцями;

10) створення фізичних перешкод для функціонування засобів масової інформації, особливо в прикордонних районах країни;

11) цілеспрямоване розповсюдження комп'ютерних вірусів і спеціальних програм, здатних знищувати, пошкоджувати чи перехоплювати інформацію у глобальних і локальних комп'ютерних мережах.

Найважливішими загрозами національним інтересам та безпеці України у розвідувальній сфері є діяльність спеціальних розвідок, спрямована на ослаблення нашої країни всередині та за межами України, експансія розвідок, домінування держави-агресора на тимчасово окупованих територіях, недостатній розвиток розвідувальної інфраструктури країни, що ефективно протистойть розвідувальній стороні.

Немає необхідності доводити, що інформаційна агресія стала буденністю і що від цього ніхто не застрахований. Тому всі громадяни країни, особливо ті, хто перебуває на «передовій» інформаційній війні (маються на увазі журналісти та редактори), повинні усвідомлювати можливі ризики, вміти протистояти інформаційним загрозам та впливам, а отже, глибоко розуміти витоки, причини та методи цього виду війни. Шкідливо вважати, що інформаційна війна менш руйнівна, ніж війни, в яких використовуються танки та бомбардувальники. Руйнування суспільної та індивідуальної психіки, «перебудова» інтелектуальних та ціннісних орієнтацій країни та її представників не менш руйнівні, ніж полум'я насильницького конфлікту, наслідки якого будуть розсіюватися десятиліттями, якщо не століттями.

В останні роки українська спільнота також розробила власні рекомендації щодо боротьби з інформаційними загрозами та забезпечення національної інформаційної безпеки. Серед найважливіших заходів: моніторинг ЗМІ на наявність матеріалів деструктивного інформаційного змісту та доведення результатів моніторингу до правоохоронних органів; посилення діяльності щодо підвищення медіаграмотності населення; стимулювання громадськості до викриття хибної інформації та повідомлень маніпулятивного змісту, спростування хибних та надання громадськості правдивої інформації; вивчення та стимулювання зарубіжного досвіду протидії негативному інформаційному впливу.

Фісун А. О.

аспірантка кафедри історії

ЧНУ ім. Петра Могили

Науковий керівник –

Міронова І. С.,

д-р іст. наук, професор, завідувачка кафедри історії

ЧНУ ім. Петра Могили

РОЛЬ СУДОВОЇ РЕФОРМИ 1864 р. В УКРАЇНІ

Протягом 1860-70 рр. Олександр II провів низку реформ, серед яких судова реформа 1864 року, яка докорінно змінила всю судову систему

Російської імперії, в тому числі й на території тогочасної України. Судова реформа 1864 року була пов'язана з прийняттям «Судових статутів», які запроваджували принцип незалежності та незмінюваності суддів, відокремлював попереднє слідство від поліцейського слідства та прокуратур, забезпечувала рівність обвинувачення, права захисту. Важливою складовою судової реформи було запровадження суду присяжних і створення незалежного від держави вільного захисту.

Відповідно до судової реформи були створені нові судові установи: Коронний суд та Мировий суд. Суд корони мав дві інстанції: окружний суд та судову палату, яка об'єднує кілька судових округів. Окружний суд був колегіальним і, крім професійних суддів, включав 12 присяжних, обраних з представників різних станів. Присяжні у кримінальних справах повинні відповідати на питання про винність чи невинуватість обвинуваченого. Судді та члени трибуналу визначали міру покарання відповідно до закону. Рішення про участь присяжних вважалися остаточними та були оскаржені лише в касаційному порядку. У разі відсутності присяжних рішення може бути оскаржене в судовій палаті. Судова палата як суд першої інстанції розглядала державні та службові кримінальні справи та розглядала їх за участю представників держави. Вищим апеляційним органом стає Сенат. Для розгляду дрібних кримінальних справ і дрібних позовів до 500 руб. були засновані спрощені мирові суди. Мирові судді обиралися волосними земськими зборами терміном на три роки. Апеляційним органом мирового суду були Збори суддів, які мали право переглядати справи та приймати рішення. Створено Інститут адвокатури та об'єднання адвокатів у присяжну адвокатську фірму. Судді та слідчі залишаються без змін, і всі, крім шерифа, вимагатимуть спеціальної юридичної освіти. Суди остаточно відокремлені від виконавчої влади, слідство — від суду та поліції. Представником уряду в суді є прокуратура, яка діє при генеральному прокурорі.

«Судові статути» в розділі «Про судоустрій» пропонують суттєве скорочення кількості судів і значне спрощення судоустрою. На відміну від складної структури судів до реформи, було створено дві судові системи: загальні та мирові суди.

Система мирових судів складалася з двох сегментів: окружні суди та збори окружних судів – апеляції на справи, що розглядаються

окружними судьями. Вищий апеляційний суд, який також поширюється на мирові суду, ухвалюється Сенатом.

Порівняно з центральною Росією мирові суди в губерніях України були створені на кілька років пізніше (на Правобережній Україні – з 1871 р.). Судді мирового суду обираються повітовою радою органів місцевого самоврядування строком на три роки, в сільській місцевості і містах - міською думою. Щоправда, у губерніях Правобережної України мирових суддів призначав царський міністр юстиції. Кандидати на посаду мирового судді повинні відповідати певним вимогам: мати високий майновий стан, середню або вищу освіту, стаж практичної роботи не менше шести років і вік не менше двадцяти п'яти років.

Наприкінці 1980-х років судова система була реорганізована згідно з Постановою «Про керівників органів місцевого самоврядування» 1889 року. Згідно з цим документом на більшій частині території України (крім великих міст – Одеси та Харкова) на деякий час (до 1912 р.) скасовувалися земські мирові суди та збори мирових судів.

Звичайна судова система складалася з окружних судів, трибуналів та сенату. Вищий кримінальний суд займав особливе місце в системі звичайних судів, який розглядає найважливіші державні справи про злочини. В Україні діють звичайні суди двох відділень лише на Лівобережжі (Полтавська, з 1869 р. Чернігівська губернія) та в кількох губерніях на півдні України (Херсонська, Катринославська, Таврійська).

Отже, можна констатувати, що судова реформа 1864 року дала поштовх до нових змін. Після реорганізації судової гілки влади почали розглядати справи державного характеру про злочини, які раніше заслуховувались тільки у вищих інстанціях. Судові статuti запровадили принцип незалежності та незмінюваності суддів, який відокремив слідство в поліції та прокуратурі. Розпочалось повне відокремлення по напрямкам роботи. Тому судова реформа 1864 року запровадила нову еру в роботі судів на території України.

*Хрипко Д. О.,
студентка 634 групи
ЧНУ ім. Петра Могили
Науковий керівник –
Міронова І. С.,
д-р іст. наук, професор, завідувачка кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили*

OSTROBAITERI DURING WORLD WAR II

During the Second World War, the phenomenon of *astrobaiter* was very common. If we give an explanation of the word "*astbobeiter*" – it is a German term that translates as "slave". People were forcibly taken to hard labor in Germany. If we talk about the conditions of stay, they were very difficult. There are many stories, letters and photographs that describe all the suffering. Initially, the *Ostarbeiter* recruitment campaign was launched in the territories captured by Germany in January 1942. The person responsible for its implementation was labor commissioner Fritz Sauckel (German: Fritz Sauckel). In a statement released by representatives of this campaign, it was said:

"UKRAINIANS AND UKRAINIANS!

The Bolshevik commissars destroyed your factories and workplaces and thereby deprived you of your wages and bread.

Germany offers you the opportunity to get a useful and well-paid job.

On January 28, the first transport train leaves for Germany.

During the move, you will receive good provisions, in addition, in Kyiv, Zdolbunov and Przemyśl – hot meals.

In Germany, you will be provided and you will find good living conditions. The salary will also be good: you will be paid according to the rate and productivity.

While you work in Germany, your families will be taken care of.

Workers of all professions – mainly metalworkers aged 17 to 50, who voluntarily wish to go to Germany, must appear at the LABOR EXCHANGE IN KYIV every day from 8 a.m. to 3 p.m.

We are waiting for the immediate appearance of Ukrainians for employment in Germany. Commissar General I. Kvitsrau, S. A. Brigadeführer.

Ostarbeiters, who were aware of the threat of Stalinist repressions, refused to return to the USSR. Former *ostarbeiters* who ended up in the

Soviet zone of occupation were automatically returned to the USSR. At the same time, as historian U. M. Zemskov believed, "most Soviet displaced persons were afraid not that they would be allowed to stay in their countries, but that they would not be allowed to return to the Soviet Union." Quite often, people stayed in the countries because they were quite afraid of the "Soviet purge", they understood that they could save their lives in their native land. Because at that time repressions were commonplace. As insidious as the situation is, one might say hopeless, that's how astronomers lived at that time.

Ostarbeiters also died during the aerial bombing of German cities by the forces of the anti-Hitler coalition, and many were looking for any opportunity to return home. Thus, the Ukrainian author Hryhorovych claims that there is a known case when a girl cut off her fingers with a typewriter in order to send her home. Girls were also sent home if they became pregnant. However, this practice was quickly stopped by the German authorities.

The Ukrainian Ostarbeiters. During the German occupation of Ukraine in World War II (1941–1944), about 2.3 million Ukrainians were taken to Germany to work as slave laborers. The story of the Ostarbeiters who were mostly from the territory of Reichskommissariat Ukraine (eastern Ukraine) is not known. Information about these people, how they were chosen, how they lived and worked, and how they perished or survived is largely unknown. Germany has since paid some compensation to some survivors.

According to the granddaughter of an Ostarbeiter named Maria Rupa, "My grandmother was an Ostarbeiter from the Ukraine – she was taken to Germany at the age of 14. The Germans came to their town and took the oldest child of every family. She had an older sister who was very frail and very attached to their mother, so my grandmother went instead. She did say this was common – the taking of the oldest child of every family".

Eyewitness accounts of the Ukrainian Ostarbeiter experience are virtually non-existent although there were 2,244,000 of them from Ukraine, according to historian Yuri Kondufor. A total of 3 million Ostarbeiters were taken to Germany, so Ukrainians constituted about 75 percent of the entire total. Ukraine, according to some sources, lost about 10 million people in World War II, which was the greatest loss of any country in the war.

Summarizing, I can say that the life of these people was unbearable, difficult and fragile. If you look at the statistics of how many people were forcibly deported to Germany, these are very large numbers.

Юрчук Б. С.,
студент 534 групи
ЧНУ ім. Петра Могили
Науковий керівник –
Міронова І. С.,
д-р іст. наук, професор, завідувачка кафедри історії
ЧНУ ім. Петра Могили

КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ В ПЕРІОД НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

Головним органом керівництва громадською діяльністю українців Генерального Губернаторства нацистська влада визначила Український Центральний Комітет з центром у Кракові. Комітет очолив Володимир Кубійович. На окупованих територіях німецька влада заборонила масові зібрання та створення товариств. На початку 1942 р. у Галичині було заборонено всі українські національні організації, пильно стежили за радіо й пресою, започатковано нагляд за діями літератури й мистецтва. У школах працювали лише початкові класи. Відбулися масові розстріли інтелігенції.

Німецько-фашистська окупація України призвела до нерівного становища українського населення. Західноукраїнське населення, яке входило до складу Генерального губернаторства Польщі, мало певні умови для культурної діяльності, наприклад, працював Львівський оперний театр під керівництвом В. Блавацького, який ставив драми, опери, оперети, балети; у Тернополі діяв театр під керівництвом Б. Саримана.

З дозволу окупаційної влади активізувалося релігійне життя. Проте церковна діяльність також була під їхнім пильним оком. Робилося все можливе, щоб не допустити перетворення місць культури на осередки національної ідеї.

Культурний процес на території Генеральної губернії хоч і обмежувався нацистами, був значно ширшим і потужнішим, ніж в інших регіонах України. Незважаючи на певні політичні та матеріальні обмеження.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА УКРАЇНСЬКО-ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ 1

Kotlyar Yu. V. Ukraine and European Civilization 1

Ahieieva-Karkashadze V. O. Ukraine VS Russian Federation:
European Values Against Militarism and Totalitarianism 3

Гаргаун Я. І. Україна і Європа: приклади циклічності історії 6

Коваль Г. П. Цирк в Одесі в 1893–1894 рр. 8

Лymar M. Yu. Transatlantic Partnership in Assisting Ukraine
as the Defender of European Values 11

Matuszak T. Wspólna historia – wspólna pamięć. Kilka uwag
o źródłach i współpracy instytucji polskich i ukraińskich 13

Міронова І. С. Ціннісний підхід у вивченні історії 16

Петрова Н. О. Цифрові технології в процесі формування
джерельної бази та фіксації спогадів свідків голодомору
на Одещині 20

Циганенко Л. Ф., Гайдай О. М. Польське дворянство
Бессарабської губернії у XIX ст. 26

РОЗДІЛ 2. ЦІННІСНА ПАРАДИГМА УКРАЇНИ І ЄВРОПИ: СПІЛЬНЕ І ВІДМІННЕ 30

Hubka M. Archiwa rodzinne niepodległej – budowanie
przyszłości z szacunkiem do przeszłości 30

Iovcheva A. M. Basic Values of the European Union:
why it Matters 32

Калуга В. Ф. Місце українців та України в Європі з позицій
функціонального підходу: варіанти і перспективи 34

<i>Лізаковська С. В.</i> Деякі європейські практики залучення громадянського суспільства до суспільно-політичних процесів.....	37
<i>Лізаковські П.</i> Європейські і польські правові норми безпеки у сфері охорони здоров'я	40
<i>Piasta A.</i> Reorganizacja parafii prawosławnej w piotrkowie po odzyskaniu niepodległości przez polską (1920–1921)	42
<i>Reichardt D.</i> European Union Basic Values: how to Achieve Unity in Diversity?	44
<i>Zietek J.</i> Najstarsze zakłady fotograficzne w materiałach źródłowych piotrkowskiego archiwum	46
<i>Підберезних І. Є.</i> «Територіальна цілісність України: захист принципів статуту ООН» – історична резолюція	48
<i>Піструїл І. В.</i> Підвищення кваліфікації в умовах критичних ситуацій	51
<i>Соловійова А. С.</i> Цінності Європейського Союзу як основа європейської ідентичності	54
<i>Файчук О. Л., Сургова С. Ю.</i> Ціннісні орієнтації соціальних працівників України і Європи: порівняльний аспект	56
<i>Шевченко Н. В.</i> Навіщо університетам гендер?	58
РОЗДІЛ 3. СТУДІЇ СТУДЕНТІВ ТА АСПІРАНТІВ	61
<i>Балєв В. В.</i> The Frankish Empire Under Charlemagne (768–814).....	61
<i>Баришинєв М В.</i> Внутрішня політика Японії 1930-х років.....	63
<i>Беліченко О.</i> Трансїстрія – зона румунської окупації України.....	65
<i>Бутенко А. О.</i> Архітектура та мистецтво середньовічної західної Європи (VIII–XII ст.)	67
<i>Вірлич Є. М.</i> Наукова спадщина Августа Вірлича в контексті сучасних подій в Україні.....	69

Вісько Г. Г. Бретонський національно-культурний рух «gwalarn» в оцінках ольгерда-іполита бочковського	72
Галкін Р. Д. Sweden and Russian-Ukrainian win 2014–2021: the Reaction of the Political Elites and the Action of Approximation with NATO	76
Горохов В. В. Історія палеонтології в Сполучених Штатах Америки	78
Дармофал І. В. Великі географічні відкриття як важливий етап європейської історії	81
Денисюк І. Конституція Пилипа Орлика: утвердження демократичних засад у сучасному державотворенні України	83
Дорохова К. А. Жіночі благодійні товариства на півдні України (XIX – початок XX ст.).....	86
Захарченко М. Г. Концепція держави	89
Кобець Є. А. Перші кроки до євроінтеграції незалежної України (1991–2001 рр.).....	92
Коваль О. Г. Діяльність Єлисаветградської міської думи та управи (січень–лютий 1893 р.).....	94
Костюк Є. М. Німецький окупаційний режим в Україні	97
Кочетков В. В. Резолюція паре: Росія – терористичний режим. Наслідки.....	100
Краковський О. В. Джерела з єврейської генеалогії в архівах України.....	102
Кремінська Ю. В. Проблема інквізиції	106
Купріянова А. Є. Українці і життя в Європі	107
Макарішин С. В. Питання середньовіччя в історії Китаю	109
Мосін О. В. Шлях України до Європи в контексті революції гідності	113
Пустовий Ю. О. Наукові товариства на території України (XIX – початок XX ст.).....	114

Скидан О. М. Захоплення німцями українського Чорноморського флоту 1918 року.....	116
Смишляєва Є. А. Становлення та розвиток феміністичного руху в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.).....	118
Syabro I. The Public Archives of Canada act 1912 as a New Stage in the Development of Canada’s Archival System	120
Туйлієва М. Етнонаціональна політика центральної ради в контексті європейських цінностей	122
Тулупніков Д. С. Пропаганда та інформаційна війна.....	124
Фісун А. О. Роль судової реформи 1864 р. в Україні	126
Хрипко Д. О. Ostrobaiteri During World War II.....	129
Юрчук Б. С. Культурне життя західної України в період нацистської окупації.....	131

ДЛЯ НОТАТОК

Технічний редактор, комп'ютерна верстка *Н. Кардаш*.

Підп. до друку 15.11.2022.

Формат 60x84¹/₁₆. Гарнітура «Times New Roman».

Ум. друк. арк. 8,14. Обл.-вид. арк. 6,99.

Видавець і виготовлювач: ЧНУ ім. Петра Могили.

54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.2018.

